valentin
rasputin

BANI PENTRU MARIA

editura
facla

VALENTIN RASPUTIN

BANI PENTRU MARIA

Coperta: VALERIU SEPI

Валентин Распутин
ДЕНЬГИ ДЛЯ МАРИИ
ПОВЕСТИ, „МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ", 1980

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii „Facla"

VALENTIN RASPUTIN

BANI PENTRU MARIA

Traducere de
ŞERBAN VELESCU

EDITURA FACLA
Timişoara, 1983

Kuzma se trezi, fiindcă o mașină, la cotitură, îndreptase farurile spre geamuri, luminînd puternic camera.

Legănîndu-se, lumina farurilor pipăi tavanul, coborî pe pereți, o luă la dreapta și dispăru. După un minut, zgomotul mașinii se stinse și el, iar liniștea și întunericul se instăpîniră din nou.

Kuzma se sculă și își aprinse o țigară. Se așeză pe un taburet lîngă fereastră și începu să privească în stradă, pufăind din țigară, de parcă ar fi semnalizat cuiva. Întinzîndu-se, își văzu în geam fața care, în ultimele zile, se scofîlcise, dar imaginea asta pieri numaidecît și nu mai rămase nimic decît întunericul adînc, fără sfîrșit, nici o luminiță, nici un zgomot. Kuzma se gîndi la zăpadă: pesemne că spre dimineață o să înceapă să ningă și o să ningă întruna, din belșug!

Apoi se culcă din nou lîngă Maria și adormi. Visă că merge cu mașina aceea, care-l trezise. Farurile nu luminează, și mașina merge într-un întuneric deplin. Apoi se aprind deodată, luminînd o casă lîngă care mașina oprește. Kuzma iese din cabină și bate în geam:

— Ce vreți? îl întreabă cineva dinăuntru.

— Bani pentru Maria, răspunde el.

Îi aduc bani și mașina merge mai departe, tot în beznă. Dar de îndată ce dă peste

o casă unde sînt bani, un dispozitiv necunoscut lui intră în funcţiune şi farurile se aprind. Kuzma bate iarăşi în geam şi este întrebat din nou:

— Ce vreţi?

— Bani pentru Maria.

Se trezeşte pentru a doua oară.

E întuneric. E încă noapte şi, de jur-împrejur, ca şi pînă acum, nu se vede nici o luminiţă, nu se aude nici un zgomot, iar în întunericul şi în tăcerea asta pare de necrezut că nu se întîmplă nimic, că la ora cuvenită se vor arăta zorile şi va fi dimineaţă.

Kuzma stă culcat şi se gîndeşte; somnul i-a pierit. De undeva de sus, ca o ploaie neaşteptată, cad asupră-i ţiuiturile unui avion cu reacţie, care se sting îndată, îndepărtîndu-se după avion. E din nou linişte, dar acum ea îi pare înşelătoare, ca şi cum ceva-ceva ar trebui să se întîmple fără întîrziere. Şi sentimentul acesta de nelinişte nu-i trece curînd.

Kuzma se gîndeşte: să se ducă sau nu? La asta s-a gîndit şi ieri şi alaltăieri, însă atunci mai avea vreme de gîndire şi putea să nu hotărască nimic definitiv, iar acum nu mai are. Dacă mîine dimineaţă nu pleacă, o să fie prea tîrziu. Acum trebuie să-şi răspundă: da sau nu? Firește, trebuie să plece. Să plece. Destul s-a chinuit. Aici nu mai are cui să ceară. Dimineaţa o să se trezească şi o să plece numaidecît la autobuz. Închide ochii — acum poate să doarmă. Să doarmă, să doarmă, să doarmă... Kuzma se străduieşte să se învăluie cu somnul ca într-o plapumă, să se vîre cu cap cu tot în el, însă nu izbuteşte. I se pare că doarme lîngă un foc: cînd se întoarce pe o parte, îi îngheaţă cealaltă. Doarme şi nu doarme, visează din nou maşina aceea, dar înţelege că nu-i deloc greu

să deschidă acum ochii și să se trezească definitiv. Se întoarce pe partea cealaltă, e încă întuneric, o noapte pe care n-o îmblînzești în nici un fel.

E dimineață. Kuzma se scoală și privește pe fereastră: n-a nins, dar vremea-i posomorîtă și în orice clipă poate să ningă. Zorile tulburi și reci se revarsă anevoie, parcă istovite. Un cîine cu capul plecat trece în fugă și cotește într-o ulicioară. Nu se văd oameni. Dinspre nord, o rafală de vînt izbește deodată în perete, apoi încetează. După o clipă, altă rafală, apoi alta.

Kuzma se duce la bucătărie și-i spune Mariei, care-și face de lucru lîngă sobă:

— Pregătește-mi și mie ceva de drum, plec.

— La oraș? întreabă ea cu atenția încordată.

— La oraș.

Maria își șterge mîinile cu șorțul și se așază pe scaun în fața sobei, mijindu-și ochii din cauza căldurii care-i cuprinde fața.

— N-o să-ți dea, spune.

— Nu știi unde-i plicul cu adresa? întreabă Kuzma.

— Pe undeva prin camera mare, dac-o mai fi.

Copiii dorm. Kuzma găsește plicul și se întoarce în bucătărie.

— L-ai găsit?

— L-am găsit.

— N-o să-ți dea, repetă Maria.

Kuzma se așază la masă și mănîncă în tăcere. Nici el nu știe dacă o să-i dea sau nu. În bucătărie se face cald. Pisica i se freacă de picior, dar Kuzma o alungă.

— Te mai întorci? întreabă Maria.

El dă de-o parte farfuria din față și se

gîndește. Pisica, arcuindu-și spinarea, își ascute ghearele într-un colț, apoi vine iarăși la Kuzma și i se freacă de picioare. El se scoală și, fără o vorbă, negăsind ce să spună la despărțire, se îndreaptă spre ușă.

Se îmbracă și o aude pe Maria plîngînd. E timpul să plece, autobuzul pornește devreme. Iar Maria n-are decît să plîngă, dacă altfel nu poate.

Afară e vînt, totul se leagănă, vuiește, răsună. Vîntul izbește autobuzul frontal și pătrunde înăuntru prin interstițiile ferestrelor. Autobuzul se întoarce lateral pe direcția vîntului și geamurile încep numaidecît să zăngăne, lovite de frunzele răscolite de pe jos și de pietricele invizibile, mărunte ca nisipul. E frig. Se vede că vîntul ăsta o să aducă geruri, zăpadă, că pînă la sosirea iernii nu mai e mult, e sfîrșitul lui octombrie.

Kuzma stă pe ultimul scaun, lîngă geam. În autobuz nu-i multă lume, sînt locuri libere și în față, dar n-are chef să se scoale și să se mute. S-a zgribulit și privește posomorît pe geam. Acolo, afară, cale de vreo douăzeci de kilometri, același lucru: vînt, vînt și iar vînt, vînt în pădure, vînt pe cîmpie, vînt în sat.

Oamenii din autobuz tac; timpul neprielnic îi face posaci și taciturni. Iar dacă cineva rostește un cuvînt, îl spune cu jumătate de voce, de nu-l înțelegi. N-ai chef nici măcar să gîndești. Toți stau și se țin de spătarele scaunelor din față, iar cînd autobuzul îi zgîlțîie, se instalează mai comod; oamenii sînt preocupați numai de faptul că merg.

La un urcuș, Kuzma încearcă să deosebească vuietul vîntului de cel al motorului, dar ele s-au contopit într-unul singur, sînt doar un vuiet și atît. Îndată după urcuș se

iveşte un sat. Autobuzul opreşte lîngă birourile colhozului, însă nu-i nici un pasager aici, nu urcă nimeni. Pe geam, Kuzma vede o uliţă lungă, pustie, pe care suflă vîntul ca printr-o ţeavă.

Autobuzul se urneşte din nou. Şoferul, un bărbat încă tînăr, priveşte peste umăr spre pasageri şi bagă mîna în buzunar după o ţigară. Kuzma îşi dă brusc seama bucuros că uitase cu totul de ţigări. Peste un minut, prin autobuz pluteşte un fum albastru, flocos.

Din nou un sat. Şoferul opreşte autobuzul lîngă o cantină şi se ridică.

— Facem pauză, spune el. Cine vrea să ia micul dejun, să coboare, că mai avem de mers nu glumă.

Lui Kuzma nu-i e foame şi iese ca să se mai dezmorţească. Alături de cantină e un magazin, exact la fel ca cel de la ei din sat. Kuzma urcă în pridvorul înalt şi deschide uşa. Totul e la fel ca la ei: într-o parte produsele alimentare, în cealaltă — cele industriale. La tejghea flecăresc trei femei, iar vînzătoarea, cu mîinile încrucişate pe piept, le ascultă cu un aer leneş. E mai tînără decît Maria şi se vede că la ea toate merg bine: e liniştită.

Kuzma se îndreaptă spre soba încălzită şi întinde mîinile deasupra ei. De aici o să poată vedea cînd iese şoferul de la cantină şi o să reuşească să ajungă la timp la autobuz. Vîntul loveşte cu putere în oblon, vînzătoarea şi femeile se întorc şi se uită la Kuzma. El ar vrea să meargă la vînzătoare şi să-i spună că magazinul de la ei din sat e exact la fel cu ăsta, şi că Maria a stat la tejghea un an şi jumătate. Dar nu se clinteşte. Vîntul izbeşte din nou oblonul, iar femeile se întorc iarăşi şi-l privesc pe Kuzma.

Kuzma știe bine că vîntul s-a iscat abia astăzi și că azi-noapte, cînd s-a trezit, era liniște, totuși nu poate scăpa de senzația că, în toate zilele astea, vîntul bate de mult.

Acum cinci zile a venit un bărbat de vreo patruzeci de ani sau un pic mai în vîrstă, după înfățișare nici orășean, nici țăran, îmbrăcat într-un impermeabil de culoare deschisă, cu cizme din pînză cauciucată și cu șapcă. Maria nu era acasă. Bărbatul a poruncit ca mîine să nu deschidă magazinul, fiindcă venise să facă inventarul.

A doua zi a început revizia. La prînz, cînd Kuzma a aruncat o privire în magazin, înăuntru era mare harababură. Maria și revizorul îngrămădiseră pe tejghea toate borcanele, cutiile și pachetele, le numărau de cîte zece ori și socoteau prețul, aduseseră din depozit cîntarul mare și puseseră pe el sacii cu zahăr, sare și griș, adunau cu cuțitul untul de pe hîrtia de ambalaj, ciocneau sticlele goale pe care le mutau dintr-un colț în altul, scobeau din ladă resturi de bomboane lipite. Revizorul, cu creionul după ureche, alerga sprinten printre munții de borcane și cutii, le număra cu glas tare, aproape fără să se mai uite la ele, mutînd dintr-o parte într-alta, cu aproape toate cele cinci degete ale mîinii, bilele abacului, rostea niște cifre și, ca să le scrie, scutura din cap și lăsa creionul să-i cadă cu dibăcie în mînă. Se vedea că-și cunoaște meseria.

Maria se întorsese acasă tîrziu și părea istovită.

— Ei, cum merge treaba? întrebă grijuliu Kuzma.

— Deocamdată nicicum. Au mai rămas pe

mîine articolele industriale. Mîine o să se aleagă într-un fel.

Apoi începu să strige la copiii care făcuseră o boroboață și, îndată după aceea, se culcă. Kuzma ieși în uliță. Undeva pîrleau un porc tăiat, și un miros pătrunzător și plăcut se răspîndise prin tot satul. Secerișul se încheiase, oamenii culeseseră cartofii, iar acum se pregăteau de sărbători, așteptau iarna. Timpul fierbinte al frămîntărilor rămăsese în urmă, acum sosise vremea aceea dintre anotimpuri, cînd poți să te plimbi, să casti gura, să meditezi. Deocamdată mai e liniște, dar peste o săptămînă în sat o să înceapă veselia, oamenii o să-și aducă aminte de toate sărbătorile vechi și noi, o să meargă îmbrățișîndu-se din casă în casă, strigînd, cîntînd, o să-și amintească iarăși de război, iar la masă o să-și ierte unul altuia jignirile.

Kuzma se întoarse acasă, le spuse copiilor să nu mai zăbovească mult și se culcă. Maria dormea și nici măcar respirația nu i se auzea. Kuzma ațipise, însă copiii începură să țipe în camera lor și trebui să se scoale ca să-i potolească. Se făcu liniște. Apoi cîinii începură să latre la cineva pe uliță, dar tăcură numaidecît.

Dimineața, cînd Kuzma se trezi, Maria nu mai era acasă. El își luă micul dejun și plecă pentru toată ziua la brigada a doua: președintele îl rugase încă de ieri să vadă cum stau lucrurile pe-acolo cu depozitul de legume și de ce materiale au nevoie pentru reparații. De povestea cu revizia Kuzma uitase cu totul și își aminti de ea abia cînd se îndreptă spre casă. În pridvor stătea Vitka, cel mai mare dintre copii, care-l văzu pe taică-său și o zbughi în casă. „Ce-o fi

cu el?“ se întrebă Kuzma cu o presimțire rea, și grăbi pasul.

Îl așteptau. Maria, cu ochii plînși, stătea la masă. Revizorul, care se instalase pe un taburet lîngă ușă, îl salută pe Kuzma cu un aer zăpăcit și vinovat. Copiii, toți patru, se așezaseră lîngă soba rusească, într-o ordine riguroasă, după înălțime. Kuzma înțelese totul. Fără să întrebe nimic, își scoase cizmele murdare și, desculț, trecu în cameră după papuci. Nu erau acolo. Se întoarse, căută lîngă ușă, nu-i găsi și-i întrebă pe copii:

— N-ați văzut papucii mei?

Maria, nemaiputîndu-se stăpîni, începu să plîngă și fugi în cameră. Fără să se arate mirat, Kuzma o urmări cu o privire rece și începu să strige la copii:

— Îmi găsiți papucii azi sau nu?

Îi privi cum, fără să se despartă unul de altul, de parcă erau legați, se ciocnesc prin colțurile încăperii, se bagă pe sub paturi, lipăind cu pași mărunți din cameră în cameră, și se fîstîci tot mai mult, neștiind ce să facă, ce să spună.

În sfîrșit, papucii fură găsiți. Kuzma își vîrî în ei picioarele goale și se îndreptă spre Maria. Ea stătea pe pat, acoperindu-și fața cu mîinile, și plîngea cu sughițuri. Kuzma îi întoarse fața spre el și întrebă:

— Cît?

— O-o mie.

— Cum, bani noi?

Maria nu răspunse. Întorcîndu-se spre perete, își acoperi din nou fața cu mîinile și începu să plîngă în hohote. Privind-o cum îi zvîcnește corpul, Kuzma pierdu brusc, pentru o clipă, legătura cu ceea ce se întîmpla, atît de neașteptat și de cumplit era totul. Apoi se trezi ca din somn, se îndreptă

spre revizor şi-i făcu semn să ia loc la masă. Revizorul se aşeză, ascultător. Kuzma luă o ţigară şi o aprinse grăbit. Mai întîi trebuia să-şi vină în fire. Pufăi trăgînd fumul în piept lacom, de parcă ar fi băut apă. În camera copiilor o voce stridentă izbucni deodată din aparatul de radio, iar Kuzma tresări.

— Închideţi-l!

Copiii se smulseră de lîngă sobă fără să schimbe ordinea în care se aşezaseră, lipăiră unul după altul în cameră şi vocea tăcu. Cînd Kuzma ridică iarăşi capul, stăteau din nou lîngă sobă, gata să-i îndeplinească orice poruncă. Mînia îl părăsi treptat şi lui Kuzma i se făcu milă de ei. Nu erau vinovaţi de nimic. Îi zise revizorului:

— Să-ţi spun cinstit: n-am luat nici un sfanţ de acolo. Îţi spun asta special de faţă cu copiii, fiindcă n-o să mint cînd sînt şi ei. Vezi şi dumneata că trăim modest, dar de bani străini n-avem nevoie.

Revizorul tăcea.

— Spune-mi, de unde atîţia bani? Sînt o mie, nu?

— O mie, confirmă revizorul.

— Bani noi?

— Acum nu se mai socoteşte în bani vechi.

— Păi ăştia-s grozav de mulţi bani, rosti Kuzma gînditor. Atîţia bani nici n-am avut vreodată în mînă. De la colhoz am împrumutat şapte sute de ruble pentru casă, cînd am făcut-o, şi asta a fost mult, nu ne-am achitat nici pînă azi. Dar acum sînt o mie. Înţeleg, poţi greşi, să-ţi lipsească acolo treizeci, patruzeci, hai să zicem o sută de ruble, da' de unde o mie? Se vede că eşti vechi în meserie, trebuie să ştii cum se întîmplă.

— Nu ştiu, clătină din cap revizorul.

— Nu cumva au tras-o pe sfoară la facturi cei de la cooperativa de consum?

— Nu știu. Poate fi orice. Văd că n-are multă știință de carte.

— Păi ce știință de carte să aibă, știe doar să scrie și să citească! Cu atîta știință de carte abia poți să-ți numeri banii de leafă, nu banii statului. Și de cîte ori i-am spus: nu-ți băga nasul unde nu-ți fierbe oala! Tocmai se nimerise că n-avea cine să lucreze aici și au convins-o pe ea. Și pe urmă, se părea că treaba merge bine.

— Mărfurile le primea singură sau nu? întrebă revizorul.

— Nu. Primea comanda cu cine se nimerea să vină.

— Și asta-i rău. Nu se face așa.

— Păi vezi...

— Dar ce-i mai important e că de un an întreg nu s-a mai făcut inventar.

Tăcură, și în liniștea care se lăsase se auzea cum plînge Maria cu sughițuri în dormitor. De undeva, pe ușa deschisă a unei case, izbucni în uliță un cîntec care zumzăi ca un bondar în zbor și se stinse, apoi sughițurile Mariei se auziră mai tare, gîlgîitoare ca niște pietre căzînd în apă.

— Și acum ce-o să se-ntîmple? întrebă Kuzma, și nu știai cui se adresa, lui însuși sau revizorului.

Revizorul se uită pieziș la copii.

— Plecați de-aici! se răsti Kuzma, iar ei plecară repede cu pași mărunți, unul după altul, în camera lor.

— Mîine plec mai departe, spuse revizorul încet, trăgîndu-se mai aproape de Kuzma. Mai am de făcut inventar la două magazine. Asta înseamnă aproximativ vreo cinci zile de lucru. Dar după cinci zile... Omul se fistîci. Într-un cuvînt, dacă faceți

rost de bani în vremea asta... Mă înțelegeți?

— Cum să nu înțeleg? răspunse Kuzma.

— Văd că aveți copii, spuse revizorul. O judecă, o condamnă...

Kuzma îl privi cu un zîmbet trist, nervos.

— Da' să fim înțeleși: nimeni să nu știe de asta. N-am dreptul să fac așa ceva. Risc și eu.

— Înțeleg, înțeleg.

— Faceți rost de bani și o să încercăm să mușamalizăm povestea.

— O mie de ruble, spuse Kuzma.

— Da.

— Înțeleg, o mie de ruble, o mie în cap. Facem noi rost. Nu se poate s-o judece. Trăiesc cu ea de mulți ani și avem copii.

Revizorul se ridică.

— Îți mulțumesc, spuse Kuzma și, dînd din cap, îi strînse mîna revizorului. Omul plecă. Afară, în urma lui, scîrțîi portița, iar zgomotul pașilor se auzi în fața ferestrelor, apoi se stinse.

Kuzma rămase singur. Se duse în bucătărie, se așeză în fața sobei care nu mai fusese încălzită de ieri și, plecînd capul, stătu așa îndelung. Nu se gîndea la nimic, nu mai avea putere pentru așa ceva, încremenise, doar capul i se lăsa tot mai jos. Trecu o oră, două, se înnoptă.

— Tăticule!

Kuzma ridică încet capul. Înaintea lui stătea Vitka, desculț, îmbrăcat cu un tricou.

— Ce vrei?

— Tăticule, o să fie totul bine?

Kuzma dădu din cap afirmativ. Dar Vitka nu plecă, avea nevoie să i se spună asta prin viu grai.

— Cum să nu! răspunse Kuzma. Răstur-

năm cerul și pămîntul, da' pe mama n-o lăsăm. Sîntem cinci bărbați, om izbuti noi.

— Pot să le spun băieților că o să fie totul bine?

— Așa să le spui: răsturnăm cerul și pămîntul, dar pe mama n-o lăsăm.

Vitka îl crezu și ieși.

Dimineața, Maria nu se dădu jos din pat. Kuzma se sculă, îi trezi pe băieții mai mari să meargă la școală, le turnă din laptele de ieri. Maria stătea în pat culcată, privind în tavan și nu făcea nici o mișcare. Nici nu se schimbase, era îmbrăcată în rochia cu care venise de la magazin, iar fața i se umflase vizibil. Înainte de plecare, Kuzma se apropie de ea și-i spuse:

— Vino-ți puțin în fire și scoală-te. Nu-i nimic, trece, o să ne ajute oamenii. Nu face să mori înainte de vreme din cauza asta.

Plecă să anunțe că nu vine la lucru.

Președintele era în biroul lui, singur. Se ridică, îi întinse mîna lui Kuzma și, privindu-l tintă, oftă din greu.

— Ce e? întrebă Kuzma neînțelegînd.

— Am auzit de Maria, răspunse președintele. Acum știe, pesemne, tot satul.

— Oricum, n-ai cum să ascunzi, las-să știe, răspunse Kuzma zăpăcit, dînd din mînă.

— Și ce-o să faci? întrebă președintele.

— Nu știu. Nu știu încotro s-o apuc.

— Trebuie să faci ceva.

— Trebuie.

— Îți dai seama că împrumut nu-ți pot da acum, spuse președintele. Anul financiar acuș-acuș se încheie. Pe urmă ne sfătuim și poate îți dăm. Îți dăm, nici vorbă! Acum cere și tu de la oameni în contul împrumu-

tului, o să fie mai ușor, că nu ceri fără să ai o bază.

— Mulțumesc.

— Hai, lasă mulțumirile! Ce face Maria?

— Rău.

— Du-te și spune-i ce-am vorbit.

— Trebuie să-i spun. Cînd ajunse la ușă, Kuzma își aminti: Nu vin azi la lucru.

— Du-te odată! Parcă ești bun de lucru acum! Ia te uită ce și-a găsit să discute!

Maria era tot culcată. Kuzma se așeză lîngă ea pe pat și o strînse de umăr, dar ea nu reacționă, nu se retrase, ca și cum nu simțea nimic.

— Președintele zice că după adunarea de dare de seamă îmi dă un împrumut, spuse Kuzma.

Ea se mișcă ușor, apoi încremeni din nou.

— Auzi? întrebă el.

Deodată se petrecu ceva cu Maria: sări în sus, îl cuprinse pe Kuzma pe după gît cu brațele și-l trînti pe pat.

— Kuzma! șopti ea înăbușindu-se. Kuzma, scapă-mă, fă ceva, Kuzma!

El încercă să se desprindă, dar nu izbuti. Ea căzu peste el, strîngîndu-l de grumaz și acoperindu-i fața cu fața ei.

— Dragul meu! șopti ea cu voce stinsă. Scapă-mă, Kuzma, nu mă da pe mîna lor!

În cele din urmă, el izbuti să se smulgă.

— Muiere proastă! spuse cu voce răgușită. Ce-i cu tine, ai înnebunit?

— Kuzma! îl chemă femeia cu voce stinsă.

— Ei, ce-i?

— Kuzma! și glasul ei era din ce în ce mai slab.

— Sînt aici.

El aruncă cizmele și se culcă alături de

ea. Maria tremura, umerii i se scuturau și tresăltau. El o îmbrățișă și începu s-o mîngîie pe umăr cu palma lui lată — înainte și înapoi, înainte și înapoi. Ea se strînse mai aproape de el. Continuă s-o mîngîie pe umeri, pînă cînd ea se liniști. Se culcă alături de ea, apoi se sculă. Ea dormea.

Kuzma se gîndea că ar putea să vîndă vaca și fînul, dar în cazul ăsta copiii rămîneau fără lapte. Din gospodărie nu se mai putea vinde nimic. Și vaca trebuie lăsată pentru cazul extrem, cînd n-o să mai aibă altă cale. Ei n-au nici un sfanț, trebuie să împrumute totul. Nu știa cum se pot împrumuta o mie de ruble, suma asta i se părea atît de uriașă, încît se încurca întruna socotind-o în bani vechi, apoi își dădea brusc seama și se oprea încremenit. Admitea că există sume dintr-astea, așa cum există milioanele și miliardele, dar faptul că ele pot avea vreo legătură cu un singur om, și cu atît mai mult cu el, îi părea lui Kuzma o greșeală cumplită, pe care, îndată ce ar începe să caute bani, n-ar mai putea s-o îndrepte. Și rămase nemișcat multă vreme, de parcă aștepta o minune, să vină cineva să-i spună că s-a făcut o glumă pe socoteala lui, și că toată povestea asta cu lipsa în gestiune nu-l privește nici pe el, nici pe Maria. Cîți oameni erau în preajma lui, pe care într-adevăr nu-i privea!

Bine că șoferul l-a dus cu autobuzul pînă la gară, astfel încît Kuzma n-a trebuit să răzbească pînă acolo pe vîntul care continua să sufle așa cum începuse de acasă. Aici, în stație, bubuie în tabla de pe acoperișuri, răscolește hîrtiile și mucurile de țigări pe stradă, iar oamenii umblă iute, cu pași mă-

runți, astfel încît nu-ți dai seama dacă-i poartă vîntul sau dacă ei toți îl dovedesc și fug singuri încotro au treabă. Vocea difuzorului, care anunță sosirea și plecarea trenurilor se frînge în bucăți, ciuntită și nu-i cu putință s-o deslușești. Sirenele locomotivelor de manevră, șuierăturile stridente ale celor electrice par îngrijorătoare, ca semnalele prevestitoare ale unui pericol ce trebuie așteptat din clipă în clipă.

Cu o oră înainte de plecarea trenului, Kuzma se așază la coadă să ia bilet. Casa încă nu s-a deschis și oamenii stau uitîndu-se bănuitori la cei care se duc în față. Minutarul ceasului electric rotund de deasupra ghișeului casei sare cu un țăcănit de la o diviziune la alta, iar oamenii ridică de fiecare dată capul și se perpelesc.

În sfîrșit, casa se deschide. Rîndul se strînge și încremenește. Primul cap se apleacă spre ghișeu; trec două, trei minute, dar rîndul nu se mișcă.

— Ce se întîmplă acolo, se tîrguiesc sau ce fac? strigă cineva din spate.

Capul se retrage, iar femeia care fusese prima la coadă se întoarce spre oameni:

— Zice că nu-s bilete.

— Tovarăși, la vagoanele comune și cu locuri rezervate nu sînt bilete! strigă casiera.

Rîndul scade, dar oamenii nu se împrăștie.

— Nu știu cum să mai scoată banii de la oameni, se indignează o mătușică grasă, roșie la față, îmbrăcată într-o rochie stacojie. Au născocit vagoanele cu paturi și cine are nevoie de așa ceva? Avionu-i mai bun, și la el biletele costă la fel.

— Călătoriți cu avionul, răspunde fără răutate casiera.

— Să ştii că o să călătorim! se înfierbîntă mătuşica. Dacă mai faceţi o dată, de două ori şmecheria asta, nu mai vine nimeni la voi. N-aveţi ruşine!

— Călătoreşte sănătoasă cu avionul, n-o să plîngem după dumneata!

— O să plîngi, drăguţo, o să plîngi cînd o să rămîi fără slujbă.

Kuzma pleacă de la casă. Acum pînă la următorul tren mai sînt vreo cinci ore, nu mai puţin. Sau să ia totuşi la vagonul de dormit? Dracu' să-i ia. Încă nu se ştie dacă la trenul următor o să găsească sau nu locuri simple, poate că şi aici o să fie doar cuşete? Aştepţi degeaba. „Cînd îţi pierzi capul, nu plîngi după păr", îşi aminteşte fără voie Kuzma. Într-adevăr, cinci ruble în plus sau în minus nu mai contează. Lui îi trebuie o mie, aşa că n-are de ce să-i pară rău acum după ele.

Kuzma se întoarce la casă. Rîndul s-a împrăştiat, iar casiera are în faţă o carte deschisă.

— Un bilet pînă la oraş, spune Kuzma.

— Avem bilete doar la vagonul de dormit, răspunde casiera parcă citind, fără să-şi ridice ochii de pe carte.

— Dă-mi la ce ai.

Ea înseamnă cu o linie pasajul din text, unde a rămas, se apleacă într-o parte, scoate biletul şi-l vîră în compostor.

Acum Kuzma e atent să audă cînd se anunţă trenul lui. Trenul o să vină, el o să se instaleze într-un vagon de lux şi o să meargă la oraş cu tot confortul. Dimineaţa ajunge la oraş. Se duce la frate-său şi împrumută banii care-i lipsesc pînă la o mie. Probabil că frate-său o să-i scoată de pe libret. Înainte de plecare o să mai stea un pic, la despărţire o să bea o sticlă de vodcă,

iar apoi se va întoarce ca să ajungă acasă cînd vine revizorul. Şi toate o să-i meargă, lui şi Mariei, aşa cum trebuie, o să trăiască şi ei ca toată lumea. Cînd o să se termine necazul ăsta, iar Maria o să-şi revină, o să-şi crească mai departe copiii, o să meargă cu ei la cinema; cum-necum, are un adevărat colhoz: cinci bărbaţi şi mama. Şi toţi mai au o viaţă întreagă înainte. Seara, pregătindu-se de culcare, el, Kuzma, se va hîrjoni cu Maria ca şi pînă acum, o va plesni peste părţile moi, iar ea îl va ocărî, dar fără răutate, în glumă, fiindcă îi place şi ei cînd el se ţine de şotii. Oare mult le trebuie pentru ca totul să fie bine? Kuzma îşi revine în fire. Mult, of, tare mult — o mie de ruble. Dar acum nu mai sînt o mie; a făcut rost, cu chiu, cu vai, de mai mult de jumătate. S-a dus, s-a căciulit, a promis în dreapta şi-n stînga, a pomenit de împrumutul de la colhoz, temîndu-se că n-o să-i dea, apoi, cu ruşinea în suflet, a luat bancnotele care-i ardeau mîinile şi care, oricum, nu erau deajuns.

Primul la care s-a dus, cum ar fi făcut probabil oricare om din sat, a fost Evgheni Nikolaevici.

— A, Kuzma, îl întîmpină Evgheni Nikolaevici deschizînd uşa. Intră, intră. Ia loc. Credeam că eşti supărat de nu mai treci pe la mine.

— Da' de ce să mă supăr pe dumneata, Evgheni Nikolaevici?

— Asta nu mai ştiu. Omul nu spune întotdeauna de ce se supără. Da' stai jos. Cum merge?

— Aşa şi aşa.

— Hai, nu face pe modestul. Te-ai mutat în casă nouă și spui „așa și așa“?

— Păi, de un an ne-am mutat. Cu ce să mă mai laud acum?

— Asta nu știu. Nu prea vii pe la mine să-mi povestești.

Evgheni Nikolaevici luă de pe masă cărțile deschise și, fără să le închidă, le mută pe o poliță. E mai tînăr decît Kuzma, dar în sat toți oamenii îl respectă, pînă și bătrînii, fiindcă de vreo cincisprezece ani e directorul școlii, la început al celei de șapte ani, acum al celei de opt ani. Evgheni Nikolaevici s-a născut și a crescut aici și, terminînd institutul, n-a uitat îndeletnicirile de țăran: se duce la coasă, se ocupă de dulgherie, ține gospodărie mare, iar cînd are timp, merge cu țăranii la vînătoare și la pescuit. Kuzma s-a dus de la bun început la el, fiindcă știa că are bani. E doar el cu soția, și ea învățătoare, primesc salarii bune și n-au pe ce să cheltuie banii, au tot ce le trebuie: și grădină de legume, și lapte, și carne.

Văzîndu-l pe Evgheni Nikolaevici că strînge cărțile, Kuzma dădu să se ridice.

— Poate că n-am picat bine?

— Stai jos, stai jos, cum să nu pici bine? îl reținu Evgheni Nikolaevici. Timp am. Cînd nu sîntem la lucru, timpu-i al nostru, nu al statului. Va să zică trebuie să-l folosim după pofta inimii, nu-i așa?

— Așa o fi.

— De ce „așa o fi“? Spune că-i așa. Avem timp. Uite, pot să pun de ceai.

— Nu-i nevoie, refuză Kuzma. Nu vreau. Am băut mai înainte.

— Ei, poftim. Se spune că pe oaspetele sătul e mai ușor să-l ospătezi. Așa-i?

— Așa-i.

Kuzma se foi un pic pe scaun, apoi se hotărî:

— Evgheni Nikolaevici, am venit la dumneata cu o problemă.

— Cu o problemă? Evgheni Nikolaevici deveni atent şi se aşeză la masă. Ei, păi atunci vorbeşte. Problema-i problemă, trebuie s-o rezolvăm. Cum se spune, bate fierul cît e cald.

— Nici nu ştiu cum să-ncep, se fîstîci Kuzma.

— Spune, spune.

— Păi, asta-i problema: am venit să-ţi cer bani.

— Cît îţi trebuie? întrebă căscînd Evgheni Nikolaevici.

— Îmi trebuie mult. Cît îmi dai.

— Bine, spune cît: zece, douăzeci, treizeci?

— Nu, clatină din cap Kuzma. Îmi trebuie mult. Îţi spun de ce, ca să înţelegi. Maria mea are lipsă mare în gestiune, poate că ai aflat?

— Nu ştiu nimic.

— Ieri s-a terminat revizia şi uite ce plocon ne-a adus.

Evgheni Nikolaevici începu să bată darabana în masă, cu degetele.

— Ce neplăcut, spuse el.

— Poftim?

— Spun că-i neplăcut. Dar cum i s-a întîmplat?

— Uite că s-a-ntîmplat.

Tăcură. Undeva se auzi ticăind un deşteptător. Kuzma îl căută cu privirea, dar nu-l găsi. Deşteptătorul bătea aproape înecîndu-se. Evgheni Nikolaevici începu din nou să bată darabana cu degetele în masă. Kuzma îl privi: se încruntase abia vizibil.

— Pot s-o dea în judecată, spuse Evgheni Nikolaevici.

— Păi, de asta caut bani, ca să n-o dea în judecată.

— Oricum, tot pot s-o dea. Delapidarea e delapidare.

— Nu, nu pot. N-a luat nimic de acolo, știu eu.

— Da' ce, mie-mi spui? se necăji Evgheni Nikolaevici. Eu nu-s judecător. Zi-le lor. Îți spun asta ca să fii atent, că poți să pui la loc banii și totuși s-o dea în judecată.

— Nu. Kuzma simți deodată că și el se teme de asta și rosti cuvîntul mai mult pentru sine decît pentru Evgheni Nikolaevici. Acum au grijă să nu te condamne degeaba. Nu ne-am folosit de banii ăștia, n-avem nevoie de ei. Are lipsă în gestiune, fiindcă știe prea puțină carte, nu de altceva.

— Ei nu înțeleg asta, dădu din mînă Evgheni Nikolaevici.

Kuzma își aminti de împrumutul de la colhoz, și nereușind să se liniștească, spuse tînguitor și rugător, de i se făcu și lui silă.

— Să știi că nu-ți cer împrumut pentru multă vreme, Evgheni Nikolaevici. Pe două, trei luni. Mi-a promis președintele un împrumut după adunarea generală de dare de seamă.

— Acum nu-ți dă?

— Acum nu se poate. Nici pe cel vechi, pe care l-am făcut pentru casă, nu l-am achitat. Și așa ne dă o mînă de ajutor, altul nu s-ar învoi.

Din nou se auzi de undeva bătaia deșteptătorului, răsunînd neliniștitor și sonor, însă Kuzma nu izbuti să-l localizeze nici de data aceasta. Deșteptătorul putea fi sau pe fereastră, după transperant, sau pe poliță de cărți, dar sunetul părea că vine de undeva de sus.

Kuzma nu se mai putu stăpîni şi privi în tavan, apoi se ocărî singur pentru prostie.

— Da' ai mai fost la cineva pînă acum? întrebă Evgheni Nikolaevici.

— Nu, dumneata eşti primul.

— Ce să fac, trebuie să-ţi dau! exclamă însufleţindu-se deodată Evgheni Nikolaevici. Dacă nu-ţi dau, o să spui: uite, lui Evgheni Nikolaevici i-a părut rău, da' nu mi-a dat. Şi lumea o să se bucure.

— Păi, de ce să vorbesc despre dumneata, Evgheni Nikolaevici?

— Asta nu mai ştiu. Nu de tine zic, fireşte, ci în general. Sînt fel de fel de oameni. Numai că banii îi am pe libret, la raion. Îi ţin special mai departe, ca să nu-i scot pentru fleacuri. Trebuie să merg acolo. Acum n-am timp. Se înceruntă din nou. Va trebui să fac un drum la raion. S-a făcut. Am acolo o sută de ruble, o scot. E bine să ne ajutăm unul pe altul.

Kuzma tăcu, de parcă l-ar fi lăsat deodată puterile.

— De asta sîntem oameni, ca să fim împreună, continuă Evgheni Nikolaevici. De mine lumea din sat vorbeşte verzi şi uscate, dar pînă acum n-am refuzat vreodată să ajut pe cineva. Adesea vin oamenii la mine: dă-mi cinci ruble, dă-mi zece ruble. Uneori dau ultimii bani. E drept că-mi place să mi-i înapoieze la timp, n-am nici eu chef să muncesc de florile mărului.

— Ţi-i înapoiez, spuse Kuzma.

— Păi nu zic de tine, ştiu că tu mi-i înapoiezi. Spun aşa, în general. Ştiu că tu ai obraz. Da' unii n-au, aşa sînt ei. Ştii şi tu, ce să-ţi mai spun! Sînt fel de fel de oameni.

Evgheni Nikolaevici vorbea întruna, iar Kuzma simţi că-l apucă durerea de cap. Obosise. Cînd, în cele din urmă, ieşi în uliţă,

ceaţa care mai dăinuia înainte de prînz se risipise şi soarele strălucea. Aerul era limpede şi fragil, ca întotdeauna în ultimele zile frumoase de toamnă tîrzie. Dincolo de sat, pădurea părea aproape, dar nu ca un perete compact, ci împărţindu-se în copaci desfrunziţi şi luminoşi.

La aer, Kuzma se simţi mai bine. Mergea şi-i făcea plăcere să meargă, dar undeva, înăuntru, ca un buboi, suferinţa îl rodea, ca mai înainte. Ştia că asta avea să dureze multă vreme.

Maria se sculase totuşi din pat, dar lîngă ea, la masă, şedea Komariha. Kuzma înţelese îndată despre ce e vorba.

— Ai şi venit. Era gata s-o azvîrle pe Komariha pe uşă afară. Ai simţit. Ca cioara la hoit ai venit.

— N-am venit la tine, aşa că nu mă goni, începu să-i dea cu gura Komariha. Am venit la Maria cu o treabă.

— Ştiu eu cu ce treabă ai venit.

— Cu una cu care trebuia să vin.

— Da, da.

Maria, care stătea nemişcată pe scaun, se întoarse.

— Tu, Kuzma, nu te amesteca în treburile noastre. Dacă nu-ţi plac, du-te în camera cealaltă sau altundeva. Nu te teme, Komariha, zi mai departe.

— Nu mă tem. Komariha scoase de undeva de sub fustă cărţile şi, uitîndu-se pieziş la Kuzma, începu să le etaleze. Doar nu fur, de ce să mă tem? Şi dacă le dai atenţie tuturor, nu-ţi ajung nervii.

— Acum o să-ţi ghicească! zîmbi ironic Kuzma.

— Ce arată cărţile, aia spun, nu mint.

— Ce mai, spui tot adevărul!

Maria, întoarse capul și rosti cu o durere ascunsă:

— Du-te, Kuzma!

Kuzma se stăpîni și tăcu. Plecă la bucătărie, dar și de aici o auzi pe Komariha scuipînd în degete, punînd-o pe Maria să tragă trei cărți din pachet și mormăind:

— Slavă domnului, fetițo, nu-ți cade judecată. Nu te mint, nu cade. Uite cartea. Îți cade un drum lung — uite-l — și un interes la cineva de tobă.

— Aha, o cheamă la Moscova să-i dea o decorație, nu se stăpîni Kuzma.

— Și o să ai griji, griji mari, nu mici. Uite-le aici. De trei ori trebuie date. Pesemne, Komariha strîngea cărțile. Taie-le, fetițo. Nu, stai puțin, că nu poți. Trebuie să le taie cineva străin, care nu ghicește. Copiii tăi sînt acasă?

— Nu.

— Vai, ce păcat.

— Dă să le tai eu, spuse Maria.

— Nu, nu se poate, că îți cade altceva. Hei, Kuzma! cîntă ea cu glas mîngîietor. Vino-ncoace o clipă. Nu te supăra pe noi, păcătoasele. Tu cu credința ta, noi cu a noastră. Taie-ne și nouă cărțile, dragule.

— Naiba să te ia! Kuzma se apropie și atinse cărțile cu degetul.

— Așa. Nici ginere-meu nu credea, era membru de partid, cum să creadă, și în patrușopt, cînd l-au dat în judecată, chiar în aceeași seară a venit fuga la mine să-i spun o rugăciune.

Aranjă cărțile cu fața-n jos și continuă:

— Așa se face că oamenii nu cred pînă la un moment dat, cît timp au liniște. Și dacă dă necazul peste ei, da' nu numai necazul, ci și o nenorocire, numaidecît își aduc aminte de Dumnezeu și de slujitorii lui, pe care pînă atunci îi scuipau în ochi.

— Meliță, Komariha, meliță, spuse Kuzma obosit, schițînd un gest a lehamite.

— Nu meliț. Spun ce știu. Uite, ție, de pildă, ți se pare că nu crezi, fie și în ghicitul ăsta? Doar ți se pare că nu crezi. Dacă începe mîine un război, crezi că n-o să te intereseze să-ți ghicesc dacă o să te omoare sau nu?

— Dă o dată cărțile pe față, o zori Maria.

Komariha îl lăsă în pace pe Kuzma și începu din nou să sporovăiască despre niște interese la cineva de tobă și despre grijile unui bărbat de treflă. Kuzma ascultă atent: nici de data asta nu căzu judecată.

După ce Komariha plecă, rămaseră singuri. Maria stătea tot la masă, cu spatele spre Kuzma și privea pe fereastră. Kuzma fuma.

Maria nu se mișca. Kuzma, în spatele ei, se ridică și se uită în direcția în care privea ea, dar nu văzu nimic. Se temea să-i vorbească, se temea că dacă-i spune fie și un singur cuvînt, se întîmplă ceva rău, care după aceea n-avea să se mai poată îndrepta. Nici să tacă nu mai era cu putință. Începuse iarăși să-l doară capul și simțea în tîmplă niște lovituri ascuțite, ritmice, pe care le aștepta cu teamă.

Maria tăcea. Kuzma o urmărea pe furiș, dar ar fi putut să n-o urmărească, fiindcă dacă ea s-ar fi mișcat în liniștea aceea, el ar fi auzit numaidecît orice foșnet. Și aștepta.

În sfîrșit, femeia se mișcă, iar el tresări.

— Kuzma, rosti ea privind ca și pînă atunci pe fereastră.

El o văzu că privește pe geam și coborî privirea.

Deodată, ea începu să rîdă. El privea în dușumea și nu-i venea să creadă că femeia rîde.

Ea mai rîse o dată, dar rîsul ei răsuna acum undeva departe. El ridică privirea — ea nu mai era acolo. Se sperie. Privind în jur, se ridică, se îndreptă cu grijă spre uşa care dădea în dormitor. Ea stătea întinsă în pat.

— Vino aici, îl chemă ea, fără să-l prevească.

El se duse.

— Vino şi culcă-te lîngă mine.

El se întinse cu grijă alături de ea şi o simţi tremurînd.

După o jumătate de oră, ea spuse:

— Tu crezi, pesemne, că am înnebunit. E drept că nu-s întreagă la minte. Acum plîng, acum încep să rîd. Mi-am adus aminte că-mi povestea cineva cum că, în închisorile astea, muierile îşi fac de cap între ele. Ce ruşine! Mi s-a făcut rău. Pe urmă m-am gîndit că încă n-am ajuns acolo, sînt aici.

Se lipi de Kuzma şi începu să plîngă.

— Uite că plîng iarăşi, spuse ea printre sughiţuri. Nu mă lăsa pe mîna lor, nu mă lăsa, dragule. Nu vreau...

Trenul se apropie încet şi, oprindu-se, se smuceşte pentru ultima oară cu un scrîşnet şi încremeneşte. Kuzma a îngheţat, dar nu urcă numaidecît în vagon. Stă şi priveşte. Cîţiva pasageri din tren se zbuciumă pe peron de la un chioşc la altul şi, văzuţi de pe margine, parcă-i roteşte vîntul. De undeva din nori se strecoară o pată de soare uşoară şi subţire, ca o frunză veştedă, deşi soarele nu se vede; abia stăruie tremurînd pe platforma şi pe acoperişurile vagoanelor, dar vîntul o smulge iute şi o duce cu el.

Kuzma călătoreşte rareori şi de fiecare

dată la drum simte că n-are liniște, ca și cum ar fi pierdut tot ce a avut în viață și acum caută altceva, însă nu știe dacă o să găsească sau nu. De data asta știe precis că trebuie să călătorească și totuși se teme de drum. Și mai bate și vîntul. Desigur, vîntul nu poate avea nici o legătură nici cu povestea Mariei, nici cu plecarea la oraș, bate de capul lui, cum a bătut probabil și anul trecut și acum doi ani, cînd lui Kuzma și Mariei le mergeau toate bine, și totuși Kuzma nu poate scăpa de senzația că una e în legătură cu cealaltă și că vîntul nu bate degeaba. Pesemne și faptul că nu s-au găsit bilete la vagoanele comune înseamnă ceva, un fel de avertisment: dacă nu ești natărău, pricepi și nu pleci nicăieri.

La difuzor se anunță că mai sînt două minute pînă la plecarea trenului. Kuzma, se grăbește și se îndreaptă spre vagonul lui, dar înainte de a intra, se întoarce spre gară și se gîndește: cu ce vin înapoi? Oricît de uimitor ar părea, asta îl ajută, ca și cum ar fi citit o rugăciune și și-ar fi încredințat soarta în mîinile altcuiva, iar acum poate să nu mai facă nimic. Stă la fereastră și privește cum seamănă una cu alta, în urma trenului, clădirile din stație și i se pare ciudat să se gîndească la faptul că azi-dimineață era încă acasă. Are senzația că asta s-a întîmplat tare demult. Respiră adînc. În curînd, chinurile lui cu banii or să se termine — poate bine, poate rău, dar o să ia sfîrșit: peste două zile vine revizorul și atunci se hotărăște totul. Două zile nu înseamnă mult. Kuzma simte oboseala, o oboseală îngrozitoare, pentru că nu-i fizică, cu cea fizică s-a obișnuit.

— Vă rog să prezentați biletul! răsună o voce în spatele lui.

Kuzma se întoarce: a venit controloarea, o femeie care nu mai e tînără, obosită de călă-

torii. Ea învîrte biletul în mînă și își plimbă privirea de la el la Kuzma și înapoi, ca și cum Kuzma ar fi furat biletul sau l-ar fi falsificat, poate că în clipa asta îi pare tare rău că pe bilet nu se lipesc fotografiile pasagerilor, fiindcă fără fotografii nu poți dovedi nimic.

Controloarea se uită la cizmele lui, iar Kuzma coboară și el privirea: pe covorul deschis la culoare, curățat lună, cizmele lui de pînză cauciucată ponosite, numărul patruzeci și doi, prăfuite zdravăn de pe drum, arată ca șenilele unui tractor, intrat într-o grădină de flori. Kuzma vrea să se justifice și spune vinovat:

— La celelalte vagoane n-aveau bilete.

— Și te mai și bucuri, îi azvîrle ea cu răutate și, neputînd să-l dea afară dar nevrînd nici să mai discute cu el, îi face semn s-o urmeze.

Femeia ciocăne la una din ușile acelea albastre, înguste, ca de jucărie, apoi o trage într-o parte și, așezîndu-se astfel încît Kuzma să poată fi văzut bine, cu cizmele, pufoaica și ranița lui ostășească, spune cu glas vinovat, așa cum i-a vorbit și ei mai înainte Kuzma:

— Vă rog să mă scuzați, am aici un pasager... face o pauză și, dezvinovățindu-se, încheie: Cu bilet.

— Într-adevăr? Cu bilet? întreabă mirat un militar, făcînd cu ochiul, iar Kuzma își dă seama că-i colonel.

— Nu se poate! exclamă un bărbat cu pîntecul revărsat, îmbrăcat într-un tricou alb, care stă lîngă colonel și repetă speriat: Nu se poate!

Controloarea zîmbește forțat, apoi rostește:

— Cu bilet...

— Nu se putea să ne aduceți în compartiment pe cineva fără bilet?! Colonelul clatină

din cap nemulțumit și plescăie din limbă. Doar v-am rugat.

Bărbatul în tricou alb, neputîndu-se stăpîni, rîde ușor, fără ca rîsul lui să trădeze vreo încordare, în hohote dese, întocmai ca un motor de motocicletă care funcționează la turație medie, iar colonelul, trădat de rîsul acesta, zîmbește și el.

— Vă arde de glumă, spune controloarea cu vădită ușurare, privindu-i, ca și pînă acum, din prag. E adevărat că nu mai am unde să-l plasez, totu-i ocupat. Ieșind, încearcă și ea să glumească. Dar are bilet...

— Intră, intră, spune colonelul făcîndu-i semn cu capul lui Kuzma.

Kuzma pășește în compartiment și se oprește în ușă.

— Patul tău e acolo, spune colonelul arătînd în sus. Coboară-l și, dacă vrei, fă-te comod. Nu te sfii, sîntem între noi.

— Nu mă sfiesc.

— Pe front ai fost?

— Fost.

— Cu atît mai mult. Atunci nu te sperii de nimic.

— În legătură cu faptul că totu-i ocupat, asta a cam scornit-o ea, ca să nu zic altfel, se aude deodată glasul unui om care stă pe patul al doilea de jos. Lîngă noi, la nouă, sînt tot trei. Și totuși ea nu s-a dus acolo.

— Ehe, răspunde înțelegător omul în tricou alb. La ei nu merge ea așa de ușor.

— Va să zică, la noi se poate?

— Ghennadi Ivanovici, femeia asta a învățat să aprecieze cît parale face omul. N-are nevoie să-i ceară legitimația. Și pe dumneata te-a cîntărit din prima clipă că ești doar un fel de director la o stație de radio; și omul cu tricou alb îi face cu ochiul colonelului.

— Nu sînt director la o stație de radio, ci președintele Comitetului regional de radio și televiziune, îl corectează rece Ghennadi Ivanovici.

— Crede-mă, pentru ea nu-i nici o deosebire.

— Nu înțeleg... Ghennadi Ivanovici strînge din buze, fără să termine de spus ce nu înțelege. E îmbrăcat în pijama, cu pantalonii vîrîți în ciorapi e mic de statură, are o figură frumoasă, efeminată și cel mai mult îți atrag atenția ochii mari cu privirea rece. Are părul lung, lins și își întoarce capul încet, cu demnitate, avînd grijă să stea într-o poziție frumoasă.

Kuzma a rămas tot în picioare. Voia să-și scoată pufoaica, dar, uitîndu-se în jur, văzu că ambele cuiere dinspre patul lui sînt ocupate și nu se hotărî s-o atîrne deasupra unui palton cafeniu, scump, ca să nu-l murdărească. De fapt, pufoaica e curată, dar nu contează, e totuși purtată. Își puse traista pe un locșor liber pe jos; lîngă ușă, așa că în privința asta, totu-i în ordine.

Ar vrea să coboare patul, poate că acolo se găsește vreun loc și pentru pufoaică, undeva la picioare, dar nu știe cum să-l coboare; pentru orice eventualitate, trage de el în jos și, întorcîndu-se, întîlnește privirea ironică a lui Ghennadi Ivanovici.

— Stai puțin, stai puțin! Colonelul se ridică și slobozește ivărul care ținea patul. Uite-așa! Tehnica, frate. Ești bărbat zdravăn, te pomenești că răstorni vagonul.

— Ești de la țară? îl întreabă pe Kuzma bărbatul în tricou alb.

— De la țară.

— Așternutul trebuie să fie undeva pe-acolo. Colonelul arată spre o nișă deasupra ușii, asemănătoare cu o laviță țărănească. În nișă, Kuzma își îndeasă pufoaica, fiindcă pa-

tul e îmbrăcat în alb și n-o poate pune acolo. Dar, slavă Domnului, s-a găsit loc. Se simte ușurat, acum a mai rămas să se instaleze și el undeva.

— Ce zici, Ghennadi Ivanovici, cum crezi că am ghicit că tovarășul e de la țară? întreabă omul cu tricou alb.

— După spirit.

— Nu, după figură. Fii atent: toți cei de la țară, aproape fără excepție, au fețe oacheșe, arse de soare. Trăiesc tot timpul în aer liber.

— Eu credeam că după spirit, repetă ironic Ghennadi Ivanovici.

Colonelul se trage la o parte, făcîndu-i loc lui Kuzma, care se așază, mai întîi pe un colț, apoi înțelegînd că Ghennadi Ivanovici a băgat de seamă, se instalează mai comod. Stă lîngă ușă, bărbatul cu tricou alb stă la fereastră, iar între ei colonelul. Pe celălalt pat stă Ghennadi Ivanovici, pe spate, cu genunchii îndoiți. Kuzma se uită la el și, brusc, schimbă direcția privirii: Ghennadi Ivanovici îl examinează atent. Apoi lui Kuzma i se pare că omul îl privește întruna, dar își zice că nu-l poate privi întruna, deci i se pare — așa-i privirea lui. Se vede că-i demult șef, se gîndește Kuzma și nu-i prea bun ca om. Are un glas slab, nu se poate impune cu glasul, s-a învățat să se impună cu privirea astfel ca oamenii să se teamă de ea.

— Cum o duceți la țară, dragă tovarășe? Ați terminat ca-ampania? Bărbatul în tricou alb pronunță cu greu cuvîntul neobișnuit pentru el.

— Am terminat, răspunde Kuzma.

— Și cum e recolta?

— Anul ăsta e destul de bună. În zona noastră, de obicei n-avem recolte mari, dar acum am scos în medie cîte douăsprezece chintale de grîu.

iar statul îi plăteşte salariul integral. Tratamentul e gratuit, hrana, firește, e cea mai bună, locuința de mîna-ntîi — are toate avantajele, toate privilegiile unui bolnav. Apoi iese din sanatoriu şi, pe deplin conştient de ceea ce face, începe să bea, să fumeze, mai ales dacă observă vreo ameliorare, doar ca să nu fie privat de privilegiile astea. S-a obişnuit şi nu se mai poate lipsi de ele.

— Şi ce-i cu asta? întreabă omul cu tricoul alb.

— Nimic. Ghennadi Ivanovici îi zîmbeşte îngăduitor. Dar n-o să tăgăduieşti că la noi satul are o poziție întrucîtva privilegiată. Îi vindem maşini la preţuri reduse, cumpărăm cereale la preţuri ridicate, iar el, cu viclenia lui ţărănească şi spiritul lui de economie, a înţeles demult că nu-i rentabil să-şi rezolve toate problemele prin forţe proprii. Deşi probabil că ar putea. El ştie foarte bine că la recoltat o să i se trimită de la oraş maşini, oameni şi că, dacă o fi nevoie, statul o să-i dea iarăşi bani.

„Aha, va să zică toţi sînt proşti, numai tu eşti deştept", se gîndeşte Kuzma, dar tace.

— Toţi mîncăm pîine, spune omul în tricou alb.

— Pesemne că nici maşinile pe care le produceţi voi nu rămîn la fabrică, îi răspunde Ghennadi Ivanovici, iar omul cu tricou alb se învoieşte, făcînd în silă un semn cu capul. E adevărat ce spui: toţi mîncăm pîine, dar fiecăruia trebuie să-i cerem să răspundă de sectorul care i-a fost încredinţat, să răspundă cu toată seriozitatea. Şi nouă ni se cere. Dar cu satul ne permitem, nu ştiu de ce, să pierdem, de parcă ar fi în altă ţară. Ne tîrguim cu el.

— Ce ţi-a căşunat acum să te războieşti cu el? întreabă calm colonelul, dar în glasul lui liniştit se distinge nu un ordin, ci doar o

— Anul ăsta recolta e bună peste tot, spune colonelul. Așa că satul trăiește.

— Trăiește întotdeauna, rostește cu greu Ghennadi Ivanovici, parcă strivind cuvintele. Cînd n-are el, împrumută de la stat, cînd trebuie să plătească, ia din nou împrumut. Și tot așa, pînă cînd statului nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să scuipe pe datoriile astea și să le anuleze.

— Asta nu din cauză că o duce bine, obiectează bărbatul în tricou alb, privind pe geam. Doar știi și dumneata.

Ghennadi Ivanovici zîmbește ironic.

— Cîți muncitori pierde fabrica voastră în fiecare toamnă, cînd la țară începe culesul recoltei? întreabă el.

— Ce să-i faci? Se vede că altfel nu se poate. Doar satul singur nu poate.

— Ei, lasă! Dar hai să zicem că așa e. În cazul ăsta, de ce atunci cînd la voi „arde" planul, la sfîrșitul anului, iar la țară nu-i aproape nimic de făcut, nu vă trimit oameni de acolo ca să vă ajute, așa cum i-ați ajutat și voi pe ei? Pe bază de reciprocitate, ca între buni vecini.

— La fabrică e nevoie de calificare.

— E destulă muncă unde vă puteți dispensa de calificare.

— Ghennadi Ivanovici, vorbești de parcă ai cunoaște fabrica mai bine ca mine.

— Firește că fabrica n-o cunosc la fel de bine ca dumneata, dar cred că satul da, spune Ghennadi Ivanovici. Însă nu despre asta-i vorba. Odată un bolnav de tuberculoză mi-a făcut o mărturisire foarte interesantă. Eu, zice, dacă aș fi vrut, m-aș fi vindecat demult, dar n-am nici un interes să fiu sănătos. Nu înțelegi? La început n-am înțeles nici eu. Mi-a explicat: patru, cinci luni pe an este în spital pe cheltuiala statului, sau în sanatorii, unde pescuiește, se plimbă prin pădure,

dorință respectuoasă, însă nu mai puțin stăruitoare, ca harța asta, de care s-a săturat, să se termine.

— Să mă războiesc? Nicidecum. După cum vezi, încerc să aflu cauzele înapoierii lui, răspunde Ghennadi Ivanovici fără să se dea prea repede bătut. Eu consider că noi înșine sîntem vinovați. Acum situația asta începe să fie înțeleasă. În unele locuri au refuzat să-i trimită pe orășeni la țară și s-a dovedit că satul se descurcă minunat prin forțe proprii.

— Pe cuvînt de onoare, Ghennadi Ivanovici, că se descurcă și fără noi, de ce să ne batem capul degeaba? spune cu voce tare, ca și înainte, colonelul, mijindu-și ochii cu bunătate. Hai să ne găsim o treabă pe puterile noastre. De pildă, un preferans.

Omul în tricou alb se însuflețește numaidecît:

— Așa-i. Într-adevăr, e timpul să începem, altfel ne luăm la harță, dracu știe de ce. Ce sîntem noi, pasageri sau Consiliul de Miniștri? Și-l strigă pe Kuzma: Hei, dragă tovarășe, știi preferans?

— Preferans? Kuzma nu știe ce-i aia.

— El joacă popa prostu, suflă Ghennadi Ivanovici.

— Popa prostu da, joc, recunoaște Kuzma cu nevinovăție.

Ceilalți izbucnesc în rîs: rîde și colonelul, și omul cu tricou alb, iar pe fața lui Ghennadi Ivanovici strălucește un zîmbet de satisfacție; rîsul omului în tricou alb răsună în tot vagonul, cînd puternic, cînd potolit, asemeni zgomotului unui motor. Rîzînd, colonelul îl bate pe Kuzma pe umăr:

— Și popa prostu e un joc frumos, dar noi avem nevoie de un jucător de preferans. Popa prostu jucăm data viitoare...

— Trebuie să mergi iarăși după colegul dumitale, spune colonelul omului în tricou

alb. Acesta, sărind în picioare, salută milităreşte.

— Am înţeles!

Sînt agitaţi, vorbesc tare şi compartimentul devine strîmt. Doar Ghennadi Ivanovici stă liniştit la locul lui. Omul în tricou alb îşi îmbracă haina, o încheie cu un nasture peste burtă şi, poznaş, începe să se scarpine la nas, privindu-l pe Ghennadi Ivanovici:

— Ghennadi Ivanovici, cît am trecut ieri în contul dumitale?

— Nu prea mult.

— Nu cumva nu ajunge?

— De ajuns, ajunge. Ghennadi Ivanovici se uită la ceas. Dar acum acolo-i pauză.

— Asta se poate aranja.

Omul în tricou alb iese pe coridor, fluierînd o melodie veselă, şi de acolo i se aude glasul:

— Dragă fato, te rog, aruncă o privire şi în compartimentul nostru.

Peste un minut controloarea apare în uşă, privindu-l pe colonel cu ochi obosiţi. Colonelul îi arată spre Ghennadi Ivanovici. Ghennadi Ivanovici, fără s-o roage, rosteşte ferm:

— Serviciu pentru serviciu, draga mea. Pe pasagerul dumitale cu bilet l-am instalat, acum te rugăm să te achiţi. Îi întinde banii. O sticlă de coniac, dacă n-ai nimic împotrivă. Dumneata eşti de-a lor, o să-ţi dea.

— Bine, se învoieşte ea.

Kuzma se gîndeşte ce să facă: să se urce în patul lui, sau să iasă pe coridor, dar, nereuşind să se hotărască, începe din nou să se ocărască în gînd că a luat bilet la vagonul de dormit.

Dacă iese pe coridor, oricum trebuie să-şi scoată cizmele, că, de nu, îl vede controloarea şi începe iarăşi. Îşi dă aere de boieroaică,

dar e de aceeași obîrșie cu el, cu nimic mai bună. Doar că lucrează altundeva. Iată ce face funcția din om.

Kuzma își trage cizmele din picioare, își desfășoară obielele și își dă seama că Ghennadi Ivanovici îl urmărește cu privirea. Se simte iarăși stînjenit, cuprins cînd de mînie, cînd de sfială. „Îi stau ca un ghimpe în ochi", se gîndește el. Alături sînt cizmele de piele lucioase ale colonelului și Kuzma le îndeasă mai repede pe ale lui sub bancă, apoi iese în ciorapi pe coridor. „Acum n-are decît să se lege de mine."

Stă la geam și aude în spatele său glasul controloarei care a adus coniacul, apoi deodată mai multe voci — omul cu tricou alb l-a adus pe jucătorul de preferans. Rîd toți, rostesc niște cifre, apoi, în liniștea care se lasă, Kuzma aude un gîlgîit de rîs.

Afară vîntul nu s-a domolit. Cerul e cenușiu, cu dîre murdare, iar prin aer zboară gunoaie, asemeni celor purtate de apele rîurilor revărsate. Cătunele mici, de cîte cinci-șase căsuțe se înșiră de-a lungul drumului, aproape unul de altul, ca și cum vîntul ar fi împrăștiat o stație mare. Din vagon se vede cît de puternic se leagănă cablurile electrice și parcă se aude cum vuiesc încordate, din ultimele puteri, ca și cum ar vrea să se rupă și să tacă.

— Hei, tovarășe! aude Kuzma glasul omului în tricou alb și se întoarce. Ascultă, ce-ar fi dacă ți-am propune să schimbi vagonul cu tovarășul ăsta? Omul în tricou alb arată spre jucătorul de preferans. El e în vagonul de alături și vezi că s-au ivit interese comune, am vrea să stăm împreună.

— Dacă ești de acord, cred că pentru dumneata o să fie chiar mai bine, spune jucătorul de preferans.

— Mi-e totuna, răspunde Kuzma indiferent.

Colonelul îl privește cu atenție.

— Dacă nu vrei, nu-i deloc obligatoriu. Ne-a trecut o prostie prin cap, ne-am gîndit că poate jucăm pînă mai tîrziu și dumneata trebuie să te odihnești.

— Mi-e totuna, repetă Kuzma.

— E minunat, se bucură omul în tricou alb. Am spus eu că o să se învoiască. Acum a mai rămas doar să ne înțelegem cu fetele. Și, dacă vrei, poți veni la noi în vizită, îi spune el lui Kuzma. E aici, alături, în vagonul vecin. Aranjăm totul numaidecît.

Stînd în picioare, Kuzma își înfășoară obielele și-și încalță cizmele. Sare, apucă pufoaica de mînecă și o trage jos. Apoi își ridică traista de pe dușumea. Uite că-i gata. Dacă-i vorba să facă schimb, atunci să-l facă. Într-adevăr, îi e totuna. Măcar de-ar pleca. Iar dacă s-ar putea muta la vagonul comun, ar fi foarte bine. Cine știe, poate că dincolo o să-i propună asta.

Jucătorul de preferans îl așteaptă.

— La revedere, spune Kuzma întorcîndu-se spre ceilalți.

— Mergi sănătos, îi răspunde colonelul.

Magazinul a fost sigilat, obloanele prinse în șuruburi, iar hîrtiuța cu anunțul „Închis pentru inventar" n-a fost luată de pe ușă; oamenii, văzînd-o, urcau în pridvorul înalt și o citeau îndelung. Ar fi trebuit s-o rupă, dar n-au rupt-o, temîndu-se să nu-i facă vreun rău Mariei: ca să înșele soarta, socoteau că atîta timp cît Kuzma încearcă să facă rost de bani, inventarul nu s-a încheiat.

Magazinul parcă era blestemat — mulți oameni pătimiseră din cauza lui. Ba chiar

trebuiau să-i mulțumească lui Dumnezeu că pînă la începutul războiului trăise Ilia Innokentievici: el lucrase aici aproape zece ani fără să se întîmple nimic. Dar pe Ilia Innokentievici nu trebuia să-l înveți cum să facă negustorie: taică-său avusese înainte vreme prăvălie, pe care apoi o moștenise el, și de mic copil fusese învățat să stea după tejghea.

Dar după Ilia Innokentievici au început necazurile. Prima, îndată după război, a avut de suferit Marusia, o femeie care fusese strămutată aici. Sătenii rîdeau de graiul ei ucrainean, dar o iubeau pentru îndrăzneala ei și o compătimeau pentru faptul că văzuse cu ochii războiul, din care reușise să scape cu doi copii, nu se știe cum. Marusia știa mai multă carte decît mulți din sat, și totuși nu se păzise. Acum nimeni nu-și mai amintește ce lipsă avusese în gestiune. I-au dat cinci ani, pe copii i-au trimis la casa copilului și nimeni din sat n-a mai auzit vreodată ce s-a mai întîmplat cu ei.

Ciungului Feodor i s-a găsit plus, dar el a fost mai norocos decît ceilalți și a ieșit din belea, spunînd că-și ținea banii săi împreună cu cei ai magazinului. La început nu l-au crezut, ba chiar l-au dus la raion; el a ținut-o însă pe-a lui și în cele din urmă i-au dat drumul, deși nu l-au mai lăsat să lucreze la magazin. Dar nici el n-ar mai fi muncit acolo pentru nimic în lume, după cum spune de atunci ori de cîte ori are prilejul.

Înainte de Maria, fusese vînzătoare Roza, o fată tînără pe care, nu se știe de ce, o dăduseră afară de la un magazin raional și o trimiseseră aici. Roza nu lucra după orar, ci după toane: cînd avea chef, deschidea magazinul, cînd nu, nu-l deschidea. Dumi-

nicile şi în zilele de sărbătoare pleca acasă la raion şi nu se mai arăta la faţă cîte trei zile, apoi, cînd venea, aducea cîte un flecuşteţ, spunînd că adusese marfă: poftim de mai dovedeşte că se plimbase! Sătenii n-o iubeau, dar nici ea nu ascundea că are nevoie de magazinul şi de satul ăsta, tot atît cît îi trebuie cîinelui al cincilea picior. Nu o dată a vrut să plece, însă nu i-au dat drumul, fiindcă n-avea cine să lucreze în locul ei. Adeseori veneau la ea nişte băieţi de la Alexandrovskoe, de la şcoala de mecanizatori şi atunci începeau chefurile; pesemne că băieţii ăştia au ajutat-o pe Roza să capete trei ani pentru lipsă în gestiune.

După plecarea ei, magazinul a stat închis patru luni — nimeni nu s-a mai angajat ca vînzător. Pentru sare şi chibrituri sătenii erau nevoiţi să meargă douăzeci de verste pînă la Alexandrovskoe, iar acolo puteai găsi magazinul deschis sau închis. Ce să mai vorbim, ajunseseră la capătul puterilor: să ai magazinul tău, la doi paşi, zece minute dus-întors, şi să trebuiască să pierzi o zi întreagă, ba uneori chiar şi două!

Sovietul sătesc telefona întruna la Uniunea raională a cooperaţiei de consum, de unde i se răspundea: găsiţi un vînzător la voi; dar oamenii spuneau: ne-am săturat să tot îndeplinim planul puşcăriei. Toţi se temeau. Văzuseră cu ochii lor cum se termină negustoria asta, iar leafa, la care ar fi putut rîvni, nici măcar nu era prea mare. Cînd s-a împrimăvărat însă, parcă s-a ivit o geană de lumină: Nadia Voronţova, care era însărcinată în luna a treia, s-a învoit să se angajeze, dar numai după ce avea să nască. Mai putea umbla încă vreo două luni, după naştere n-o puteai pune numaidecît la tejghea, va să zică trebuiau s-o mai îngăduie

încă vreo două luni, cel puțin. Pentru perioada asta au început să caute un vînzător. I-au chemat la Sovietul sătesc pe cei pe care-i puteau chema, încercînd să-i convingă. Au chemat-o și pe Maria.

Cu ea, pe atunci, ca un făcut, s-au potrivit toate. Băiatul cel mai mic era slab, bolnăvicios și trebuia să aibă grijă de el tot timpul. Și asta încă n-ar fi fost nimic, dar ea însăși trebuia să se îngrijească, fiindcă urma un tratament, iar medicii nu-i dăduseră voie să mai facă muncă grea, însă asta-i simplu de spus, unde găsești la colhoz muncă ușoară? Nici în treacăt nu se cuvine să pomenești de așa ceva, astfel că muncea din răsputeri, fără să se cruțe. Deocamdată rezista, dar se temea că n-o să facă față multă vreme, iar copiii sînt încă mici. Măcar de-ar mai crește.

Pe atunci mai locuiau în casa veche, care se afla lîngă magazin. Și asta era comod: avea copiii sub ochi; cînd prindea o clipă liberă, putea să mai sape prin grădină, iar dacă cineva voia să cumpere ceva de la magazin, o striga și ea putea veni îndată. Mai bine nici că se putea. Era și pentru familie un sprijin bun: după împrumutul pe care-l luase Kuzma pentru casa cea nouă, aveau să ducă lipsă de bani multă vreme.

Și totuși cînd au chemat-o pe Maria la Sovietul sătesc și au început să-i vorbească de magazin, ea a refuzat categoric:

— Au pățit-o și alții mai deștepți, ce să mă bag eu? s-a eschivat ea și a plecat.

A doua zi, știindu-l pe Kuzma acasă, președintele Sovietului sătesc a venit la ei. Știa cum să-i ia și a început să spună că pînă cînd vine Nadia Vorontova, cineva trebuie să ajute satul care nu mai poate fără maga-

zin şi că, pentru treaba asta, Maria e omul cel mai potrivit.

— Hotărăşte tu, Maria, i-a zis Kuzma. Şi a adăugat glumind: Dacă se întîmplă ceva, putem să vindem vaca, şi aşa m-am săturat să cosesc fîn în fiecare vară.

Maria a înţeles că, într-adevăr, cineva trebuie să vină în ajutor satului şi, încrucişîndu-şi mîinile pe genunchi, n-a mai clătinat din cap, ca la începutul discuţiei, ci a tăcut, ascultîndu-l pe preşedinte cu o expresie de suferinţă întipărită pe chip; suferea fiindcă i se părea că nu-i bine să refuze în continuare, dar o îngrozea gîndul de a primi.

— Nu ştiu ce să fac, repeta ea.

În cele din urmă, preşedintele a reuşit s-o convingă să se învoiască. Peste o săptămînă a deschis magazinul, iar peste patru luni, Nadia Voronţova, care se înzdrăvenise, a spus că s-a răzgîndit. Speriată de moarte, Maria a închis magazinul şi a cerut să i se facă inventarul. Dar nu degeaba se spune că ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus. Cifrele s-au potrivit, a fost doar o diferenţă mică, de cîteva ruble.

După revizie, Maria s-a liniştit şi a început să lucreze.

Aşa s-a petrecut totul.

Munca, dacă e s-o comparăm cu cea de la colhoz, nu era grea; firește, era primejdioasă, însă uşoară, iar cînd trebuia să aducă ceva greu de la depozit, o ajuta Kuzma; de fapt, oricare dintre ţărani, dacă-l ruga, nu-i refuza ajutorul. Dimineaţa, Maria deschidea magazinul la ora opt şi vindea pînă la douăsprezece, apoi făcea pauza de prînz pînă la patru, iar de la patru la opt vindea iarăşi. Dar nu era obligatoriu să respecte programul. De deschis, deschidea la vreme, iar în restul timpului, cînd nu era lume,

putea să se ducă acasă; pentru cazul cînd se ivea cineva, îi lăsa pe copii să vegheze în pridvor, ei o chemau și ea venea numaidecît, nu-i făcea niciodată pe oameni s-o aștepte multă vreme. La sat, nu toate muierile înțeleg cum se măsoară timpul pe ceas, iar cele care înțeleg uită că-i ora prînzului și vin cînd se nimerește. Maria deschidea și în timpul prînzului, dacă era acasă, ei nu-i cădea nasul, iar bătrîna care venea n-avea de făcut, cu ultimele puteri, două drumuri de la celălalt capăt al satului. Bărbații, dimpotrivă, seara nu știu cît este ceasul — poate să fie ora nouă, zece, întuneric beznă, ei vin să cumpere o sticlă. Le explici: magazinul e sigilat, azi nu se vinde nici o sticlă; nu pricep și pace: hai, dă-mi, ce, îți pare rău? Pentru cazurile astea, Maria începuse să țină și acasă vodcă — avea o ladă sub pat, iar vara se întîmpla să vîndă direct pe geam; dacă nu era acasă, țăranii îl căutau pe Kuzma, iar de vreo trei ori vînduse chiar și Vitka.

Dar vodcă pe datorie Maria nu dădea. Dacă le dai frîu liber bărbaților, ei o șterg și pe urmă de plătit trebuie să plătească tot femeile. Dacă n-ai bani, nu bea. Într-o vreme, așa cum se înțelesese cu nevasta lui Mihail Kravțov, Daria, care se istovise plîngînd din cauza beției lui bărbatu-său, Maria nu-i mai dădea acestuia vodcă nici chiar pe bani. Mihail urlase, o amenințase că o s-o reclame, însă se ținuse tare și atunci el îl adusese pe președintele Sovietului sătesc și trecuse la atac de față cu acesta.

— Tu ești puterea Sovietică, se adresase el președintelui. Spune-mi, există la noi vreo lege care să-l oprească pe om să cumpere cu bani ce vrea? Ce-și dă asta aere?

Își face singură legile ei? Cine-i dă voie? Spune-i și tu! Spune-i!

— Hai, dă-i, spusese președintele ca să scape!

Maria hotărî să recurgă la un șiretlic:

— Să aducă adeverință și-i dau.

— Ce adeverință să aduc? căscase gura Mihail.

— Adu adeverință de la Daria că-ți dă voie să cumperi o sticlă, și-ți dau.

Președintele dăduse din mînă și plecase. Mihail făcuse scandal și bătuse în ușă, amenințînd că o să dea foc magazinului. Daria povestise pe urmă că, cerîndu-i adeverință, el se năpustise asupra-i cu pumnii, însă ea fugise. Și totuși, în aceeași seară, Mihail fusese văzut din nou beat: pesemne cumpărase băutură prin intermediul altcuiva. În situația asta, Maria nu mai putea face nimic.

Maria știa că oamenii vin cu plăcere la magazin, cînd ea e acolo. Femeile se adunau chiar atunci cînd n-aveau nevoie să cumpere nimic. Stăteau în rînd la tejghea, vorbeau de-ale lor sau bîrfeau pe cîte cineva. Bătrînele stăteau pe lăzi — Maria lăsase înadins în magazin cîteva lăzi, ca să se poată sta pe ele. Iarna, bărbații veneau pe aici înainte de a pleca la lucru, ca să fumeze, și Maria îi punea să facă focul în sobă. De vechile sărbători, dacă magazinul era deschis, dădeau buzna grupuri întregi de săteni; atunci ea, ca să-i vadă jucînd, se urca pe tejghea. Oamenii o trăgeau jos de acolo, o puneau să închidă magazinul și o luau cu ei, pînă cînd, pe drum, reușea să fugă.

Mariei îi plăcea să aibă sentimentul că-i un om de care satul nu se poate lipsi. Dacă stăteai să socotești, nu erau mulți din aceș-

tia: președintele Sovietului sătesc, președintele colhozului, medicul, profesorii și specialiștii. Și uite că și ea. Și, într-adevăr, dacă agronomul pleacă undeva pentru o lună, poți să nici nu bagi de seamă, în timp ce ea o singură dată s-a îmbolnăvit și a lipsit trei zile, fără să deschidă magazinul, iar oamenii s-au istovit tot dînd fuga să se intereseze cînd îl deschide. Maria vedea că mulți vor acum să lege prietenie cu ea, dar se străduia să se poarte la fel cu toți. Își amintea cum, în prima lună de lucru, primise la magazin fețe de masă de mușama, cum nu se mai aduseseră demult; femeile, aflînd, veniseră la ea acasă, fiecare încercînd s-o convingă să-i pună deoparte, „pe cunoștință", măcar una. Atunci Maria, chipurile în glumă, ca să nu supere pe nimeni, totuși ferm, le-a zis:

— Ce tot spuneți voi? Doar la oraș capătă oamenii lucrurile „pe cunoștință", vînzătorii au acolo cunoscuți, și sînt și unii pe care nu-i cunosc. Dar eu aici vă cunosc pe toate, cum să le mai privesc în ochi pe celelalte? Veniți mîine mai devreme și luați.

A doua zi, dis-de-dimineață, Kuzma a ieșit în curte numaidecît ce s-a luminat de ziuă și a văzut că în pridvorul magazinului oamenii se și înghesuiau la rînd. Maria a dat fuga fără să mai deretice prin casă, fiindcă, nu se putea așa ceva cînd oamenii așteptau, și a vîndut mușamalele cu mult înainte de ora opt cînd trebuia să deschidă magazinul.

Aproape chiar din prima zi, Maria trebuise să-și facă rost de un caiet, în care să-i noteze pe datornici. Spre sfîrșit, caietul era plin de cifre, la unele se adăugau altele, apoi se ștergeau și urmau altele. Ce poți face dacă vine Klava, cu care ai copilărit

împreună și care-i singură cu doi copii și-ți spune că pe Katea ei n-o primesc la școală fără uniformă și că acum n-are bani de uniformă? Maria dădea rareori lucruri scumpe pe datorie, mai mult fleacuri. Cînd suma din caiet ajungea prea mare, îi punea pe datornici mai întîi s-o achite, apoi le dădea iarăși pe datorie. Dar în ultima vreme, așteptînd revizia, adunase banii de la toți, doar Cijovii rămăseseră datori cu patru ruble și optzeci de copeici.

Încă din vară începuse să ceară să i se facă inventarul, și de fiecare dată cînd venea după marfă, se ducea la birou și întreba cînd o să-i trimită un revizor. Nu învățase să ceară, cei de acolo îi promiteau că o să-i trimită, iar ea pleca. Devenise cu neputință să lucrezi așa orbește, fără să știi la ce te poți aștepta. Cînd revizorul a venit în cele din urmă, Maria nu că s-a speriat, dar parcă a înghețat și s-a închis în sine, gîndindu-se la ce avea să urmeze, iar cînd acesta o întreba ceva, ea tresărea și nu răspundea numaidecît. Însă la așa ceva nu se așteptase nici în visurile ei cele mai rele. Cînd s-au încheiat toate calculele, iar revizorul i le-a arătat, a simțit că se înăbușe; toată seara aceea și aproape toată ziua următoare n-a putut respira ca lumea.

A plîns, compătimindu-se și blestemîndu-se singură, și, plîngînd, își dorea moartea. Cînd se gîndea la moarte se simțea mai ușurată, parcă se prăbușea undeva în lumea cealaltă, de unde se uita la copii, la Kuzma, își închipuia cum o să trăiască fără ea și o cuprindea mila față de sine însăși. Dar asta n-a durat mult, lipsa în gestiune, întocmai ca un călău care o lăsase să mai respire un pic, o smulgea de peste tot, unde

voia să se ascundă ca să moară, şi începea din nou s-o chinuie.

Apoi a venit Kuzma, spunîndu-i că preşedintele colhozului i-a promis un împrumut. La început, ea n-a priceput ce poate să însemne asta, apoi salvarea i s-a înfăţişat atît de apropiată şi de limpede, încît s-a speriat ca nu cumva Kuzma s-o lase să-i scape; cuprinzîndu-l pe după gît şi trăgîndu-l în pat, a început să-l roage s-o salveze: parcă o apuca leşinul. Kuzma s-a răstit la ea, apoi s-a culcat alături şi a dezmierdat-o, iar Maria, chinuită, după ce nu închisese ochii toată noaptea, a aţipit, sau nici măcar n-a aţipit, ci a uitat de sine şi n-a mai suferit, într-atît de pustiită sufleteşte şi de liniştită s-a simţit.

A trezit-o Komariha, şi Maria s-a bucurat de sosirea ei, fiindcă o rugase să-i dea în cărţi. Cărţile arătau de bine, iar ea se gîndi că o da Dumnezeu să se descurce, dacă reuşeşte Kuzma să adune cît trebuie; nădejdea i se înfiripa din nou în suflet, iar Maria hotărî că trebuie să meargă şi ea prin sat, să încerce să caute bani.

Vitka a venit în fugă de la şcoală, aducînd patru ruble şi optzeci de copeici. Cijovii îl pîndiseră undeva pe drum şi-i spuseseră să-i predea maică-si.

După masă, Maria s-a dus la Klava, cu care era prietenă din copilărie. Fără să scoată o vorbă, Klava a pus-o să ia loc pe pat, s-a aşezat alături, a îmbrăţişat-o şi, cuprinzînd-o strîns, a început a boci cu o voce puternică şi limpede, ca o solistă de cor. Mariei i s-a făcut iarăşi frică şi a început să plîngă. Dar, plîngînd, a simţit că nu procedează cum se cuvine şi, ştergîndu-şi repede lacrimile, spre supărarea Klavei, s-a ridicat şi a plecat.

În drum spre rîu, a oprit-o Nadia Voronțova, care a început să-i spună că ea, Maria, pesemne că-și ieșise din minți atunci cînd se învoise să se angajeze la magazin, că hotărîse să se bage singură la pușcărie și mai multe nu. Doar se vedea de la bun început că n-o să iasă nimic bun din asta.

Maria, fără s-o asculte pînă la capăt, s-a întors și s-a dus acasă. În sat n-a mai ieșit.

Și nici n-a mai crezut că o să izbutească ceva Kuzma cu banii.

În compartimentul unde s-a mutat Kuzma, făcînd schimb de locuri cu jucătorul de preferans, călătoresc un bătrîn și o bătrînă cu părul la fel de cărunt, aproape alb, cu figuri masive, la fel de albe, și ele parcă încărunțite. Pe unul din paturile de sus așternutul era boțit, va să zică e și un al treilea pasager, dar pesemne că ieșise undeva.

Kuzma își scoate iarăși cizmele și se pregătește să se urce în patul lui, cînd în compartiment dă buzna un flăcău beat. Se uită cîtva timp mirat la Kuzma, fără să-și desprindă ochii de la el, se așază alături de bătrînică, se ridică numaidecît, înveselindu-se și-i întinde mîna lui Kuzma:

— Să facem cunoștință.

Kuzma se recomandă. Flăcăul se înveselește și mai tare și brusc devine serios.

— E limpede, spune el. Kuzma, va să zică. O să știm. Ăsta-i bunicuțul — și arăta cu mîna spre dreapta. Asta-i bunicuța — și cealaltă mînă coboară spre stînga. Și ăsta sînt eu. Își încrucișează mîinile pe piept și hohotește.

— Bine-ți stă! Bine-ți stă! clatină din cap bătrînica. Nici nu-l cunoști pe om și-ți îngădui așa ceva. Nu-i dați atenție, făceți-vă

comod, îi spune ea lui Kuzma. A fost iarăşi la vagonul restaurant.

— Dar ce-am spus? tună flăcăul. Ce, l-am jignit? Te-am jignit, Kuzma?

— Pînă acum n-a fost nimic jignitor, răspunde Kuzma circumspect.

— Poftim! Ai auzit, mătuşico? Kuzma nu s-a supărat. Ei, mătuşico, iarăşi te legi de mine!

Se aşază lîngă bătrînă şi, făcîndu-i cu ochiul lui Kuzma, o îmbrăţişază.

— Pleacă de-aici! se supără bătrîna. De-am ajunge mai repede! M-am săturat, pe cuvînt!

— Cum? Te-ai săturat cu adevărat? Cu moşu' trăieşti de-o viaţă şi nu te-ai săturat, iar eu te-am strîns în braţe o dată şi gata, te-ai săturat! Moşule! S-o scarmăn un pic pe băbuţa dumitale?

— Cum îndrăzneşti? răspunde fără grabă bătrînul.

Flăcăul tace. Cu o îngîndurare de beţiv îl priveşte pe bătrîn, apoi pe bătrînă şi recită obosit:

— „Trăiau cîndva un moş şi-o babă, mîncau tot caşă cu caimac...“

— Bine-ţi stă! Bine-ţi stă!

— „Odată, mînios, moşneagul i-a tras bătrînei un dupac...“.

Flăcăul se însufleţeşte.

— Moşule, cînd erai mai tînăr ai bătut-o vreodată pe băbuţa dumitale sau nu?

— Toată viaţa n-am atins-o nici măcar cu un deget, răspunde bătrînul cu demnitate.

— Niciodată, niciodată?

— Niciodată.

— Acum nu mai sînt bărbaţi ca moşul meu, spune bătrîna.

— Pe naiba!

Flăcăul se așteaptă ca ei să obiecteze, dar toți tac. Îi privește pe fiecare pe rînd, își mijește ochii fără nici un motiv și, cu ultimele puteri, îl întreabă pe Kuzma:

— Va să zică, mergi cu noi, Kuzma?

— Merg cu voi.

— Hai.

Flăcăul coboară privirea și privește îndelung ceva la picioare. Vagonul se leagănă ușor, cadențat. Flăcăul își lasă în jos mîinile și, aplecînd capul, închide ochii. Pe lîngă ei trece în goană din sens opus un tren, dar el nu-l aude.

Kuzma se furișază în patul lui. Jos, bătrîna îl zgîlțîie pe flăcău:

— Întinde-te, așa nu stai comod. Poți să stai și pe patul meu.

— Da' ce, eu n-am pat?

Se ridică, se cățără îndelung, anevoie și din patul lui tot mai mormăie ceva de neînțeles.

Kuzma se întoarce spre el: flăcăul stă culcat cu ochii închiși, iar pe față nu i se mai deslușește nimic decît somnul.

Închide și Kuzma ochii. Însă nu atipește numaidecît. Bătaia cadențată a roților cînd se depărtează, cînd se apropie de el cu zgomot; atunci Kuzma deschide ochii speriat și ascultă. Se uită pe geam — vîntul n-a contenit. Kuzma se instalează mai comod și pentru a nu știu cîta oară încercă să adoarmă. În cele din urmă atipește.

Visează un vis ciudat. Se făcea că are loc o adunare generală a colhozului, la care se discută problema banilor pentru Maria. S-a adunat atîta lume, încît la club, unde se țin doar adunările de dare de seamă, oamenii, de data asta, stau înghesuiți. Mulți și-au adus de acasă taburete, mulți stau pe culoarele de trecere, și tot vin întruna.

— Tovarăşi colhoznici! se ridică preşedintele. S-a făcut propunerea să închidem uşile. Cei care mai vor să intre, oricum nu mai încap.

Se închid uşile.

— Pentru desfăşurarea lucrărilor adunării, trebuie să alegem un prezidiu, spune preşedintele. Din partea conducerii propun ca în prezidiu să-i alegem pe următorii tovarăşi: Maria şi Kuzma. Pe copilaşii lor n-o să-i punem în prezidiu, din cauza vîrstei lor fragede. Cine-i „pentru" să ridice mîna.

Toţi sînt „pentru". În aplauzele sălii, Kuzma şi Maria urcă pe scenă şi se aşază la masa prezidiului. Kuzma se uită prin sală şi, nu ştie cum se face, dar nu vede nici o figură cunoscută. „Maria, şopteşte el speriat, ia te uită, oamenii ăştia nu-s de-ai noştri, sînt străini." „Ce vorbeşti? răspunde ea. Ce-i cu tine, Kuzma? Toţi sînt de-ai noştri." Kuzma priveşte mai atent prin sală şi acum, cînd aplauzele încetează, vede că oamenii sînt într-adevăr de-ai lor, din sat.

— Tovarăşi colhoznici! spune preşedintele. S-a făcut propunerea s-o ajutăm pe Maria.

Răsună din nou aplauze.

— Am discutat adineauri problema asta între noi, continuă preşedintele, şi am hotărît aşa: să-i numărăm pe toţi, să vedem cîţi sîntem, iar pe urmă, ştiind cîţi bani îi trebuie Mariei şi cîţi sîntem prezenţi aici, să aflăm cîţi bani avem de dat. Sînt şi alte propuneri?

— Nu.

— Atunci vă rog să număraţi pe rînduri. Dar vă previn că dacă încearcă cineva să numere în loc de un om, doi, îl dăm afară din sală.

În timp ce se face numărătoarea, Kuzma,

la masa prezidiului, o ciupește de bucurie pe Maria de șold. Ea se smucește înapoi și rîde: „Nerușinatule, șoptește ea, nu se face așa ceva la masa prezidiului. Stai liniștit.“ El se potolește.

— Două sute douăzeci și cinci de oameni, se strigă din sală.

— O mie de ruble de împărțit la două sute douăzeci și cinci de oameni, socotește președintele la tribună, înseamnă, pe cap de om, cîte patru ruble și patruzeci de copeici.

— Ce mai, cîte cinci ruble de cap de om, se aud deodată cîteva glasuri din sală, rotunjind cifra.

Și iată că masa la care stau Kuzma și Maria nu mai e masă, ci ladă în care cad bani din toate părțile, din multe, multe mîini. În cinci minute, lada e plină. Maria nu se poate stăpîni, plînge, iar lacrimile îi cad ca boabele de mazăre pe bani și se rostogolesc înăuntru cu zgomot.

— Au dat toți? întreabă președintele. În cazul acesta, rog comisia de numărare a banilor să-și îndeplinească atribuțiile.

Cîțiva oameni ies din sală și încep să numere banii. Adună în teancuri hîrtiile de cinci, de trei și de o rublă separat, apoi notează suma sus, exact ca la bancă și fac cu grijă pachete.

— O mie o sută douăzeci și cinci de ruble, anunță ei la sfîrșit.

Președintele dă din cap nemulțumit.

— O sută douăzeci și cinci de ruble în plus. Ce facem?

— Să ia toată suma, îl sfătuiesc unii.

— Nu, asta nu se poate, răspunde el. O sută douăzeci și cinci de ruble sînt bani mulți. Uitați ce propun eu: ducem toți banii în sala de muzică și intrăm pe rînd, cîte unul. Cine are nevoie de bani, să ia înapoi

cîte o rublă-două. Vă rog să nu faceți gălăgie și să nu vă agitați, că nu sîntem milionari. Cine nu vrea să ia, n-are decît, dar ca să nu se știe cine a luat și cine nu, e obligatoriu să intre fiecare. Sînt și alte propuneri?

— Nu.

Se duc banii. Oamenii se ridică pe rînd cîte unul, intră în sala de muzică și se întorc îndată la locurile lor. Ultima intră Komariha. Kuzma o vede cum sare de pe loc, uitîndu-se împrejur și închide ușa în urma ei. Și deodată o aud țipînd.

Komariha iese în fugă, se uită în sală de jur-împrejur și strigă:

— Nu-s acolo! N-a mai rămas nici o copeică! Am vrut să iau doar o rublă!

Sala se cutremură de rîsete. Oamenii se țin de burtă, urlă și gem, și-o arată unul altuia cu degetul pe Komariha. Ea stă în mijlocul sălii cu gura căscată și, deodată, nemaiputîndu-se stăpîni, începe și ea să rîdă. Kuzma privește sala uimit și îngrozit, se uită la Maria fără să priceapă nimic: stînd pe scaun, rîde și ea de se prăpădește.

Kuzma se trezește și o aude pe bătrînă spunîndu-i bătrînului:

— Serioja, dă-mi termoforul, mă duc să aduc apă caldă.

Strîngînd tremoforul la piept, bătrîna iese. E liniște. Doar trenul bate cadențat în șine, dar zgomotul acesta, dacă nu-l asculți cu atenție, nici nu-l auzi. Pe geam cade o lumină cenușie, chinuită de vînt, care, în vagonul ce se leagănă domol, se liniștește, devine plăcută, crepusculară.

Flăcăul doarme cu bărbia sprijinită într-un pumn uriaș.

Bătrîna se întoarce cu apa clipocind în

termoforul pe care-l strecoară bătrînului sub pătură. În oglinda de jos, Kuzma îl vede pe bătrîn întinzînd picioarele şi rămînînd nemişcat.

— Azi nu te doare? îl întreabă bătrîna.

— Nu, azi e linişte.

— Asta-i bine.

Discută între ei cu glas liniştit, prevenitor, care nu se observă, nu se deosebeşte de liniştea din compartiment, de parcă nu răsună, ci doar îl ghiceşti. Kuzma simte că nu mai poate adormi, dar nu vrea să recunoască, fiindcă atunci trebuie să se gîndească la ceva sau să facă ceva. Şi stă culcat cu ochii închişi. Cel mai mult se teme să se gîndească ce-ar putea însemna visul acesta cu banii. Să viseze aşa ceva! Desigur, nu înseamnă nimic, pur şi simplu te gîndeşti întruna la acelaşi lucru, scornești atîtea, încît acum toate astea se întorc la tine. Şi totuşi îi e sufletul greu. Toate se potrivesc: vîntul, povestea cu biletul şi acum visul ăsta. Nu cumva n-o să izbutească nimic? Nu cumva totul e-n zadar?

— Serioja, aude Kuzma glasul bătrînei şi se bucură că poate să asculte atent şi să-şi mai uite din temeri. Serioja, acum telegrama noastră o fi sosit, nu-i aşa?

— Acum, firește, au primit-o, răspunde bătrînul.

— Ne aşteaptă.

Bătrîna zîmbeşte mîngîietor, cu o bucurie vădită şi obrajii ei masivi se lăţesc şi mai tare. Faţa îi încremeneşte aşa, cu zîmbetul acesta, timp de cîteva minute, apoi, obosind, zîmbetul piere încetişor.

În aceeaşi zi, în care Kuzma fusese la la Evgheni Nikolaevici, veni la el în fugă un băieţaş din partea directorului şcolii.

— Evgheni Nikolaevici a spus că mîine nu poate merge la raion, se duce poimîine și face totul așa cum v-ați înțeles.

— Bine, bine, se învoi Kuzma.

Acasă îl găsise pe moș Gordei stînd turcește pe jos, lîngă sobă. Cînd băiețașul plecă, moș Gordei întrebă:

— Ți-a făgăduit mult?

— O sută de ruble.

— Putea să-ți dea mai mult, are bani.

— Spune că nu mai are.

— I-auzi! zîmbi ironic moșul. Cum să n-aibă! E deștept, ticălosul, tare deștept! Nu atît deștept, cît viclean, așa zic eu. Țăranul nostru nu-i meșter la de-alde-astea; cînd e viclean, îl miroși numaidecît, dar cînd Evgheni Nikolaevici umblă cu șiretlicuri, nu te simți la largul tău, de parcă tu l-ai trage pe sfoară și nu el pe tine. E deștept, oho!

Kuzma tăcea.

Moș Gordei a stat la el cam un ceas și jumătate. Kuzma ar fi vrut să meargă undeva, să facă ceva, dar trebuia să-l asculte pe flecarul de moșneag. Nici să-i spună „Moșule, mă stînjenești", nu era bine, fiindcă l-ar fi jignit. Și tăcea, nădăjduind că moșul o să se satură să vorbească singur și o să plece.

Moș Gordei trecuse de șaptezeci de ani, dar îmbătrînea urît. E adevărat că în ultimul an se aplecase într-o parte, și din cauza asta oamenii din sat îl porecliseră „locotenentul Schmidt", după numele vaporului care se bălăcea în rîu de vreo treizeci de ani, iar după război, de bătrînețe sau din cine știe ce altă pricină, începuse să se încline la bordul drept și mergea așa, despicînd apa cu el. Vaporul fusese trimis de cîteva ori la reparații, dar nu putuseră nicicum

să-l îndrepte și, spre bucuria tainică a satelor de pe mal, apărea de fiecare dată tot cu vechea lui înfățișare, cunoscută de toți.

Înclinarea asta într-o parte nu-l stînjenea prea tare pe moș Gordei, care umbla la fel de vioi ca și înainte. Nopțile, moșul păzea atelierele, iar ziua, neavînd nici o treabă, hoinărea prin sat. Dacă se așeza pe jos și scotea pipa veche, afumată, puteai să n-ai nici o îndoială: avea să stea mult. Moșul n-avea de ce să se grăbească. Trăia singur într-o căsuță părăginită la marginea satului, casa lui cea mare o lăsase fiului său. Acesta avea familie numeroasă și certăreață, iar bătrînul nu se împăca deloc cu ea, așa că după moartea babei sale se mutase în „coteț", cum își numea el căsuța. În „coteț" era, într-adevăr, murdar; moșul nu era obișnuit să deretice și doar Komariha, care-i venea un fel de rudă îndepărtată, scotea din căsuță, o dată pe lună, ce prisosea, iar uneori chiar o dată la două luni. Dar bătrînul nici nu observa.

Instalîndu-se mai comod, moș Gordei își trase un picior de sub șezut, așezîndu-l astfel ca să se poată propti cu coatele pe el și spuse:

— Fir-ar să fie, parcă dinadins n-am nici eu nici un ban, că altfel n-ai fi în necaz.

— Bine, moșule, răspunse Kuzma dînd din mînă. De unde să ai bani? Ce să mai vorbim!

— Păi, uite că n-am. Altfel n-am sta aici la palavre, ci ne-am duce să-i luăm.

— O să mă descurc cumva și singur, spuse Kuzma, dîndu-i moșului să înțeleagă că o scoate la capăt fără el. Ce să te mai amestec și pe tine în treaba asta?

Bătrînul tăcu, jignit. Scutură pe genunchi scrumul din pipă, îl suflă pe jos și începu

să o umple din nou, apăsînd atent tutunul cu degetul mare. N-avea de gînd să plece și, de îndată ce-și aprinse pipa, uită de supărare.

— Spui că ai fost la Evgheni Nikolaevici? începu el din nou.

— Am fost, am fost.

— Are bani, dar nu s-a îndurat să-ți dea. Să nu mă duc să-i cer ca din partea mea?

— Nu-i nevoie, moșule, găsesc eu. Asta-i grija mea, nu a ta. Mai bine du-te să te odihnești.

De data asta, bătrînul se supără de-a binelea.

— Tu, Kuzma, ești ca un copil mic. Păi ce, eu mă străduiesc pentru mine? Am trăit toată viața fără bani și cît mi-a mai rămas tot așa o să trăiesc, n-am nevoie de ei. Tutun am, se mai găsește și o bucată de pîine, iar pipa mi-o pot aprinde și cu tăciuni. Dacă am bani sau nu, mie mi-e totuna.

— Bine, moșule, bine, spune Kuzma împăciuitor.

— Mie, zdrențele mele, dacă mi le cîrpesc, mi-ajung pînă la moarte. Și dacă-i vorba de băut, îmi meșteresc un aparat și fac un rachiu, la fel de bun ca spirtul tău. Pot să număr pe degete de cîte ori am avut în mînă bani, în toată viața mea. Încă de mic m-am deprins să fac totul singur, să trăiesc prin munca mea. Dacă-i nevoie, știu să înjgheb o masă și să bat abaua la piuă. Cînd a fost foametea în treizeci și trei, am scos și sare din ocnă. Acum toți se duc la magazin, dar înainte vreme oamenii mergeau la prăvălie de două ori pe an. Aveau totul al lor. Și trăiau slavă Domnului, nu piereau. Acum, fără bani, nu mai e chip să faci un pas. Grămezi de bani. Oamenii se încurcă în bani. S-au dezvățat să-și meșterească

singuri ce le trebuie; deh, la magazin găseşti de toate, numai bani să fie. Şi, slavă Domnului, că dacă cineva n-are, măcar copiii lui nu se dezvaţă să dea din mîini şi să se bizuie pe ei înşişi, nu pe bani. Păi, altfel cum? Au ajuns să-i ţină alţii. Şi pe cei mici, şi pe cei mari.

— Te-ai înfierbîntat, moşule.

— Spun adevărul. Cînd s-a pomenit la noi înainte vreme ca ţăranii să se ajute unul pe altul cu bani? Fie că îşi clădeau o casă, fie îşi înjghebau o sobă, tot aşa se chema: ajutor. Dacă avea gospodarul rachiu, le dădea, n-avea — nu era nimic, data viitoare veneai tu să-mi ajuţi. Da' acum totu-i pe bani. Dacă-ţi ară grădina — zece ruble, dacă-ţi aduce fînul — zece ruble, iar dacă o lasă mai moale şi-i pasă de tine, îţi ia mai ieftin — o rublă. Muncesc pentru bani şi trăiesc pentru bani. În toate caută folosul, păi nu-i ruşine?

— Hai, moşule, conteneşte odată, altfel nu mai terminăm vorba.

— Păi, am spus totul. Tu crezi că dacă-s bătrîn sînt prost. Eu le pricep pe toate, am trăit mai mult ca tine. Şi am văzut fel de fel de oameni.

Pipa i se stingea, moşul observă şi, plescăind din limbă, începu să tragă iarăşi din ea. Apoi fumă în tăcere, cu ochii închişi. Kuzma se gîndi că acum trebuie să plece. Soarele asfinţise, afară vaca flămîndă mugea întruna amărîtă, după-masă Maria plecase undeva, aşa că animalul se frămînta degeaba.

— Dacă e s-o luăm din marginea de sus a satului, începu bătrînul să vorbească, venindu-şi în fire, şi-l lămuri pe Kuzma: Îţi explic la cine trebuie să mergi. Cine are bani acolo? La Evgheni Nikolaevici ai fost.

Oho, cu ăsta trebuie să fii prevăzător. Ăsta, la el acolo, cînd trage un vînt ştie tot satul, dar cînd e vorba să-i dea omului ajutor, chibzuieşte de zece ori pînă să scoată o rublă, de parcă şi-ar stupi sufletul odată cu ea. Şi aşa se şi întîmplă: se chinuie tare rău şi asta-i dăunează la sănătate.

— Da' dracu să-l ia, mă plictiseşti cu Evgheni Nikolaevici ăsta, îşi ieşi din sărite Kuzma.

Moş Gordei, ca şi cum nu l-ar fi auzit, continuă:

— Piotr Larinov n-are, ăsta-i un prostălău. Ţi-ar da şi luna de pe cer, dacă ar avea-o. Uite, aşa-i făcută viaţa asta, că lîngă Evgheni Nikolaevici stă Petka Larionov şi se deosebesc unul de altul ca cerul de pămînt. S-au născut în acelaşi loc, vorbesc aceeaşi limbă, dar n-au nici în clin, nici în mînecă. Moşul clătină din cap cu mirare potolită şi continuă: Dacă e să baţi la uşa agronomului — ăsta a venit de curînd de la tratament şi acolo a cheltuit mulţi bani. Da' se poate întîmpla să-i fi rămas ceva. Are salariu bun: se spune că de la stat primeşte bani, iar de la colhoz — zile-muncă. Aşa-i?

— Aşa-i.

— Atunci, du-te! Vezi, poate că-ţi dă. Dacă nu-ţi dă, încearcă la Mişka, vecinul lui. Moşul hohoti scurt, parcă tuşind. La ăsta te pricopseşti! Şi-a băut tot ce are pe trei ani de-acum încolo. Măi, ce mai bea! De la cine mai poţi împrumuta? urmă el. Nu ştiu, Kuzma, aşa că nu-ţi pot spune. Oamenii n-o duc rău, dar totul se duce pe cele de trebuinţă traiului. Omul nu pune uşor bani la chimir. Toţi au copiii şi nevoile lor. Acum şi vremea e parcă îmbelşugată, tot e bine că ţi s-a întîmplat necazul acum şi nu primăvara, că n-o să aduni car-

tofi sau grîu de pe la oameni. Cui le-ai vinde? Asta-i treaba. Și o sută de verste dacă mergi roată, dai tot peste țărani ca tine.

Moșul vorbea despre un lucru la care se gîndea și Kuzma cu groază: la sat sînt bani puțini, iar de prisos, mai mult ca sigur că nu se găsesc. Pentru zilele-muncă se dădea doar grîu, pe care n-aveai cui să-l vinzi, și, oricum, costa o nimica toată. Dar Kuzma nu putea fi de părerea moșului, cum că situația e proastă; n-avea dreptul nici măcar să gîndească așa.

— Găsim noi bani, moșule, găsim.

— Găsim, îl maimuțări moșul. Sînt ascunși sub coada iepei, ia-i de-acolo.

— Oamenii au bani.

— De unde?

— Poate vrei să spui că Stepanida n-are bani, cînd ea predă la colhoz în fiecare an fie o vacă, fie un taur. Cred că are o mie pusă de-o parte.

— Adevărat, Stepanida are.

— Poftim, Stepanida. Și mecanizatorii trebuie să aibă. Lor li s-au dat fel de fel de prime în campanie.

— Asta a fost odată.

— Oamenii au bani, moșule. E cu putință să nu strîng de la tot satul? Se poate să nu-mi vină în ajutor? Spui brașoave, moșule, o să mă ajute.

— Dar n-am spus așa ceva.

— Bine. Kuzma se însufleți, convingîndu-se singur de ceea ce spunea. Noi doi, moșule, nu pierim. Du-te tu acum să faci de pază, eu mă duc să dau o raită. Uite, iau un sac, și o să adun în sac. Păi cum? Umplu unul, iau altul. Pe urmă te tocmesc pe tine paznic să ai grijă de banii mei.

— Mare palavragiu ești, Kuzma, își miji bătrînul ochii zîmbind.

Începu să se ridice: mai întîi se așeză în patru labe, apoi se sculă în picioare.

Masîndu-și coastele în partea în care era aplecat, îi spuse lui Kuzma:

— O să vin la tine, să aflu ce-ai făcut.

— Vino, moșule, vino. Decît să păzești fier, mai bine te tocmesc paznic la bani. Pentru mine ești tocmai bun de paznic, ai pipă, dar știu că n-o să ți-o aprinzi cu ei.

— He-he-he! rîse bătrînul într-un acces de tuse.

Cînd omul se apropie de cincizeci de ani, e greu de spus dacă are prieteni sau nu. Atîția oameni, dintre cei mai diferiți, s-au perindat prin viața lui, ca prieteni, asemeni unor musafiri, încît acum are o atitudine tăcută, liniștită, înțeleaptă față de omul apropiat. Cu acesta se întîlnește nu mai des decît cu alții, n-au secrete comune, dar dacă e cazul, fiecare dintre ei își aduce aminte cu prudență, parcă nevenindu-i să creadă că există un om care, la nevoie, o să-l înțeleagă și o să-l ajute.

Seara, Kuzma se duse la Vasili. Îndată după război, lucraseră un timp împreună pe un camion de o tonă și jumătate; în tot colhozul exista o singură mașină, pe care munceau ei: erau și șoferi și hamali. Apoi, Kuzma trecuse pe un „Studebaker" american, iar camionul îi rămăsese lui Vasili, care mai moșmondise mult la el, făcînd mici servicii colhozului, pînă cînd mașina s-a stricat definitiv. Colhozul primise apoi două mașini noi „Zis-150", pe care le-a repartizat lui Kuzma și lui Vasili, dar Vasili a lucrat puțină vreme pe a lui: s-a îmbolnăvit de ochi; tocmai atunci, ca un făcut, a venit o verificare și l-au reformat.

De patru ani încoace, Vasili era brigadier legumicultor.

Se întîlneau aproape în fiecare zi, cum se întîlnesc oamenii la țară, dar cu anii se îndepărtaseră unul de altul. Își dădeau binețe, își spuneau unul altuia fel de fel de lucruri, cum se nimerea, și se despărțeau. Dar sentimentul vechi și statornic, că Vasili e prietenul lui, continua să dăinuiască în Kuzma, iar acesta îl păstra în sine pe Vasili, îl pomenea în gînd cu vorbe bune și senine și se bizuia pe el. Mai era un om față de care Kuzma se purta ca față de un tovarăș, dar acesta era președintele, de aceea Kuzma însuși se străduia să se țină mai departe de el, ca să nu se spună că leagă prietești cu șefii.

Vasili îl întîmpină pe Kuzma fără mirare și fără bucurie, îi strînse mîna în tăcere și, așa cum se cuvine, îl întrebă cum o mai duce. Se vedea că auzise de lipsa în gestiune și că acum nu știe cum să se poarte, iar să ofteze și să dea sfaturi nefolositoare nu știa. Stăteau și fumau. Din bucătărie ieșea mereu la ei soția lui Vasili, îl privea pe Kuzma cu groază și cu milă, dar, neauzind nimic interesant, dispărea iarăși. Nu se hotărau să-l întrebe pe Kuzma, iar el tăcea. Se simțea ca un om pe care-l prinsese noaptea într-un sat străin, necunoscut, și ceruse găzduire peste noapte în casa asta. E încă prea devreme să se culce, stăpînii casei și el, cel care înnoptează aici, n-au apucat să se cunoască prea bine, nici să discute, iar acum își petrec vremea anevoie.

Kuzma se ridică și își luă rămas bun. Vasili ieși să-l conducă. La poartă mai zăboviră o clipă, șovăiră simțind că întîlnirea a

fost stînjenitoare, dar că era greu s-o mai repare acum.

— Mai treci cînd ai timp, Kuzma, spuse Vasili.

— O să trec, promise acesta.

Atunci s-a gîndit Kuzma pentru prima oară la frate-său. În cel mai rău caz, dacă nu face rost de bani în sat, poate merge la oraș, la Alexei. Se spunea că frate-său o duce bine.

Kuzma nu mai fusese la oraș la frate-său; ultima oară se văzuseră acum șapte ani, cînd murise tatăl lor.

Era o toamnă caldă în toiul secerișului, iar Alexei, chemat printr-o telegramă, petrecuse două zile în sat și îndată după înmormîntare plecase. Se înțeleseseră să vină la parastasul de patruzeci de zile, cînd puteau să-i facă bătrînului pomenirea pe îndelete, cum se cuvine, și cînd avea să vină tot neamul, dar nu se știe de ce Alexei nu venise și parastasul se făcuse fără el. Apoi, după vreo două luni, scrisese că a fost într-o delegație.

Kuzma își aducea rareori aminte de Alexei. Asta se întîmpla cînd se gîndea la taică-său sau la maică-sa; atunci îi venea de la sine gîndul că nu-i singur, că ei sînt doi frați pe lume. Dar se îndepărtaseră atît de mult unul de celălalt, încît gîndurile despre Alexei îi păreau lui Kuzma neadevărate, ca și cum n-ar fi fost ale lui, ci i le-ar fi șoptit cineva. Și iarăși uită pentru multă vreme de Alexei. Se întîmplase așa că nu erau întotdeauna frați, clipă de clipă, ci doar cînd se întîlneau, și mai fuseseră în copilărie, cînd crescuseră împreună.

Cu trei ani în urmă, Maria venise la spital, la oraș, și se oprise la Alexei. Rămăsese

la el două nopți, apoi, întorcîndu-se, spusese că mai bine-i să stai la străini. Despre faptul că Alexei și nevastă-sa o duc bine, vorbise fără mirare și fără invidie. „Au și televizor și mașină de spălat, da' oriunde mergi se uită după tine, să nu faci vreo boacănă, și pe unde calci vin să-ți șteargă urmele. Vorbesc fără să-i intereseze ce spun. Nici nu le pasă de noi. Nu, pe mine nu mă mai momești la ei cu nici un preț."

Anul trecut, Mihail Medvedev, leat cu Alexei, cu care fusese coleg de școală profesională după război, i-a luat adresa de la Kuzma. Mihail era trimis de colhoz, iarna, la un curs de brigadieri; s-a hotărît să se ducă și pe la Alexei. Cînd s-a întors, Kuzma, întîlnindu-l, l-a întrebat:

— Ia zi, ai fost pe la frate-meu?

— Da, am fost.

— Și cum o duce?

— Bine. Sănătos, voinic. E maistru la fabrică, a răspuns evaziv Mihail.

Dar mai tîrziu, odată la beție, s-a plîns:

— De recunoscut m-a recunoscut dar n-a vrut să mă socotească tovarăș. Nici măcar un păhărel n-am băut împreună.

Cugetînd la acestea, Kuzma hotărî că frate-său, pentru cei din sat, e om căpătuit, pentru că nu se simte ispitit să vină să vadă cum o duc ai lui și ceilalți oameni, să mai meargă prin vechile locuri, știute din copilărie, care astfel să-l zgîndăre la suflet, și pentru că nu-l interesa să discute cu sătenii, să afle măcar din auzite ce s-a întîmplat cu moș Feodor, care pe vremuri l-a ars cu urzici, sau cu fetele pe care le însoțea acasă din poieniță. În adîncul sufletului, Kuzma era supărat pe Alexei, dar supărarea asta era mică, nedureroasă.

La urma urmelor, frate-său trebuie să înțeleagă singur despre ce-i vorba, doar nu-i

copil. Între el și sat sentimentul era reciproc: Alexei își uita încet-încet satul și copilăria, iar satul uita încet-încet că avusese vreodată un astfel de fiu.

Dar dacă se duce Kuzma la el, Alexei, firește, o să-l ajute. Îi e totuși frate, sînt de același sînge. Trebuie să aibă bani. Kuzma o să-i explice că nu-i cere pentru multă vreme, că peste două luni și ceva o să primească un împrumut de la colhoz și o să-i trimită numaidecît banii. Cum de nu și-a adus aminte mai devreme de frate-său?

Acasă, vrînd s-o liniștească pe Maria, Kuzma a spus:

— Dacă zilele astea n-adun bani deajuns, mă duc la Alexei.

— N-o să-ți dea, a răspuns ea după o clipă.

Și toată convingerea lui Kuzma, că trebuie să meargă la frate-său, pierise numaidecît.

Toată viața, atitudinea lui Kuzma față de bani a fost foarte simplă: dacă-i ai — bine, dacă nu — nu-i nimic. Atitudinea asta s-a format mai ales din cauză că banii n-ajungeau niciodată. Acasă aveau aproape întotdeauna mîncare bună, sățioasă: Kuzma cîștiga destule cereale chiar în anii cu recoltă slabă, iar laptele și carnea le avea din bătătură. Banii însă... Auzise că sînt colhozuri unde pe ziua-muncă se dă cîte o rublă și jumătate, ba chiar și două, credea că într-adevăr așa este, dar la ei, într-un colhoz din taiga, unde ogoarele erau aruncate ici și colo ca niște peticuțe, nimeni nu primise pînă atunci mai mult de cincizeci de copeici. În ultimii trei ani, de cînd luaseră împrumutul pentru construcția casei, la bilanțul anual de iarnă, Kuzma nu primea nici o copeică.

Tot ce cîştiga Maria, lucrînd la magazin, se cheltuia pentru copii. Cînd ai acasă patru flăcăi, hăinuţele de pe ei se rup foarte repede. Era de mirare că Maria izbutea s-o scoată la capăt şi copiii erau îmbrăcaţi curat, nu mai prost decît alţii: pe cei mai mari nu le era ruşine să-i trimită la şcoală, iar cei mai mici, aşa cum se face de cînd e lumea, purtau hăinuţele celor mai mari, pînă cînd le făceau ferfeniţă.

Kuzma nu socotea că o duc rău. Aveau în casă lucrurile cele mai necesare, nimeni nu umbla dezbrăcat sau desculţ. Nu pizmuia pe nimeni. Cu oamenii care trăiau mai bine se purta la fel de firesc, ca faţă de cei care erau mai înalţi decît el. Dacă nu izbutise să crească atît cît ei, n-o să meargă acum în vîrfurile picioarelor. La urma urmelor, fiecare cu drumul lui.

Kuzma nu pricepea şi nici nu se străduia să priceapă cum de le mai rămîne oamenilor cîte ceva peste ceea ce cheltuiesc pe ale traiului. Pentru el, banii erau doar nişte peticuţe cu care se astupă găurile, o nevoie pentru altă nevoie. Se putea gîndi la rezerve de grîu şi carne — de ele nu avea cum să se lipsească — dar gîndul de a face rezerve de bani, i se părea hazliu, o glumă, şi-l alunga. Era mulţumit cu ceea ce avea.

La ei la poştă, unde era şi Casa de economii, de cîţiva ani atîrna pe perete o placardă, pe care un bărbat cu obraji roşii, care nu semăna cu nici un ţăran, îl îndemna, neobosit, pe fiecare: „Aruncă puşculiţa — fă-ţi libret de economii!“ Dar cînd a venit Kuzma la poştă, bărbatul acesta privea pe lîngă el. Ca să se distreze, Kuzma s-a mutat dintr-un loc în altul, vîrîndu-se sub privirea lui, însă bărbatul de pe placardă se întorcea de fiecare dată, privind undeva alături de

Kuzma, pe lîngă el. Kuzma a plecat satisfăcut.

Şi deodată s-a întîmplat să aibă nevoie de mulţi bani. Kuzma s-a zăpăcit. De ce îl aleseseră banii tocmai pe el? Că doar n-a avut niciodată nimic serios cu ei. Se părea că din cauza asta hotărîseră să-l pedepsească. Vrînd-nevrînd, acum trebuia nu să se gîndească pur şi simplu, ci să chibzuiască întruna la unul şi acelaşi lucru: cum să facă rost de bani? La Evgheni Nikolaevici s-a dus numaidecît fiindcă întotdeauna auzise că are bani. Dar pe urmă? Încă înainte ca moş Gordei să vină la el, se plimbase cu gîndul prin sat de la un capăt la altul şi se întorsese acasă fără nici un rezultat: unii o duceau mai bine, alţii mai rău, dar fiecare acasă la el trăia dintr-al lui, fiecare avea găurile acelea pentru care pregătea peticuţe.

Kuzma nu cuteza nici în gînd să le ceară bani. Îşi închipuia astfel manevra lui: intră în casa omului şi tace. Chiar faptul că venise, trebuia să le spună oamenilor totul. Numai că tac şi ei, iar tăcerea asta, la rîndu-i, îi spune mai multe şi mai limpede decît orice vorbe. Îşi ia rămas bun şi merge mai departe. N-are rost să intre în fiecare casă, le alege doar pe cele unde i se pare că pot fi bani. Atîta doar că banii nu-i vezi din prag, oamenii, nu se ştie de ce, îi ascund întotdeauna: îi vîră în crăpături, la gîndaci, în buzunarele hainelor vechi, pe fundul geamantanelor. Se consideră că banii se tem de lumină. Dacă ar fi la vedere, ca fotografiile stăpînilor casei, Kuzma însuşi ar hotărî dacă trebuie să ceară aici, şi n-ar lua mai mult decît are nevoie. Dar şi aici în casele unde-i ascund şi acolo unde lipsesc cu totul, el e în aceeaşi situaţie grea: îl întîmpină tăcerea, ce anume însă se ascunde în spa-

tele ei — lipsa banilor, zgîrcenia sau lipsa dorinței de a-i înțelege necazul — asta nu mai știe.

Și, totuși, Kuzma nădăjduia că într-adevăr totul o să fie altfel. Cineva o să ocolească răspunsul, dar altcineva o să se pună în situația lui și o să rostească simplu și ușor: „Mi se pare că noi avem cincizeci de ruble, le-am adunat să ne cumpărăm în vară motor, dar tu acum ai mai mare nevoie — ia-le!“ Și stăpînul îi întinde cu un gest firesc banii, iar el, tot firesc, ia în mînă teancul subțirel și cald al celor cîteva bancnote, îl vîră în buzunar fără să-i dea prea mare atenție, apoi împreună cu stăpînul încep să tăifăsuiască despre ce se nimerește și nici unul dintre ei nu mai pomenește o vorbă, nici măcar în treacăt, despre bani.

Kuzma s-a dus mai întîi la Vasili, ca să-și dea seama dacă se poate bizui pe ceva, voia să înceapă cu o izbîndă, nu cu un refuz, ca să nu-și piardă curajul cînd o să meargă mai departe. Și nu izbutise nimic. S-a întors acasă și nu s-a așezat, ci s-a prăbușit pe un taburet lîngă fereastră, neștiind încotro s-o cîrmească în căutarea banilor. Apoi și-a amintit de frate-său și s-a simțit mai ușurat.

Își dădea seama că și la sat sînt bani, fie și puțini, dar sînt. Fiecare vrea să trăiască la fel de bine ca alții. Pentru asta, ca să adune bani pentru motocicletă, bărbatul trebuie să umble cu ultima pereche de pantaloni și să pună la ciorap rublele. Cînd adoarme, se visează cu motocicletă și puțin îi pasă de peticele de pe pantaloni. Pe astfel de bani conta Kuzma. Care să nu-i ajungă omului pentru motocicletă sau pentru mașină și să zacă nefolositori, fără să circule sau să facă vreun bine cuiva. Să fie oare cu putință ca oamenii să nu vrea să-i dea la timp

banii, ca s-o poată salva pe Maria? Nu-i cu putinţă!

Cineva bătu în oblonul închis al geamului.

— Cine-i acolo? întrebă Kuzma ridicîndu-se.

— Kuzma, ieşi o clipă, se auzi din stradă.

Maria sări din pat, apăsîndu-şi speriată pieptul cu mîinile.

— Cine-o fi?

— După glas, parcă ar fi Vasili. Da' de ce te-ai speriat?

— Nu ştiu nici eu.

Vasili stătea în prag, iar statura lui înaltă, masivă, se desprindea din întuneric.

— De ce nu intri-n casă? întrebă Kuzma.

— A ieşit prost, rosti Vasili fără să răspundă. Ai venit, dar de vorbit n-am vorbit. De ce-ai mai venit?

— Ştii şi tu de ce.

— Ghicesc.

— Păi, asta-i. Ce să mai vorbim? Ştiu că n-ai bani, spuse Kuzma cu o umbră de speranţă.

— N-am. Muierea are pe undeva douăzeci de ruble, asta-i tot.

— Nu intri-n casă?

— Nu. În casă nu se poate discuta. Hai să stăm aici.

Se aşezară pe bancă la intrare, îşi aprinseră o ţigară, şi, privind în întuneric drept înainte, tăcură îndelung, dar tăcerea asta nu era apăsătoare, prudentă. Undeva, la dreapta lor, ardeau luminile satului şi se auzeau glasuri, iar uneori, de lîngă club — rîsete care izbucneau şi apoi amuţeau numaidecît. Nu era tîrziu, dar satul se liniştise, nereuşind să se obişnuiască cu întunericul, care se lăsa devreme. Glasurile şi zgomotele se auzeau cîte unul şi tot mai rar.

Terminară ţigările; le aruncară aproape

în același timp, strivindu-le cu piciorul și continuară să tacă. Apoi Kuzma rosti foindu-se ușor:

— Trăiești, trăiești și nu știi de unde îți pică beleaua pe cap.

— Așa-i, răspunse Vasili.

— Și ieri totul era în regulă.

— Iar mîine vine altul la rînd. Poate nu din satul nostru, din alt sat, și pe urmă pică iarăși pe satul nostru — pe mine sau pe altcineva. Așa că trebuie să fim uniți.

— Da-a.

— Evgheni Nikolaevici îți dă, știu, da' mai sînt și alții, nu?

— Deocamdată nimeni. Vreau să mă duc mîine la Stepanida, dar n-o să fac mare scofală.

— La Stepanida? Vasili clătină din cap cu îndoială, tăcu, apoi continuă: Hai să mergem acum la ea. În doi o dovedim. E în brigada mea, poate că de față cu mine o să-i fie rușine să refuze.

— Să mergem. Măcar să știu îndată la ce să mă aștept.

— Da' de unde știi de Evgheni Nikolaevici? întrebă Kuzma pe drum.

— Mi-a spus muierea. Nici el, pesemne, n-a răbdat să tacă și a vorbit. Cum să nu se fălească: doar se pregătea să facă o faptă bună!

— Eu acum sînt ca un cosmonaut, glumi fără veselie Kuzma. Oriunde merg, știe tot satul.

— Păi ce-ai crezut? Cînd ieși afară trebuie să fii atent să nu te fotografieze. Gluma-i glumă, dar banii tăi acum precis ți-i numără tot satul.

— Acum nu-i nevoie să-i spunem Stepanidei de ce am venit. Te pomenești că de azi dimineață așteaptă.

— O fi căutat și loc unde să se ascundă.

Începură să rîdă. Lîngă Vasili, Kuzma se simțea mai ușurat, iar necazul nu-i mai stătea ghem într-un singur loc, ci se răspîndise prin trup, devenise mai ușor și parcă mai mlădios. Și, cu toate că avea puține speranțe să reușească, Kuzma știa că de la Stepanida o să plece amîndoi împreună, că înainte de a se despărți o să mai discute și, probabil, o să se înțeleagă cumva asupra zilei de mîine. Asta îl liniștea, îl ajuta să nu se mai gîndească întruna la același lucru.

Stepanida stătea într-o casă mare, clădită pentru două familii, împreună cu nepoatăsa, Galka, fiica soră-si care murise.

Galka mergea pe șaptesprezece ani, era masivă și o întrecuse demult pe Stepanida în înălțime și în lățime. Nu se știe de ce nu se înțelegeau și trăiau precum cîinele cu pisica; atunci cînd nu le mai ajungea casa, dădeau buzna afară și umpleau tot satul cu asemenea țipete, încît cîinii vecinilor se uitau la ele cu coada între picioare și treceau pe partea cealaltă a uliței.

Cînd bărbații intrară, Stepanida începu să se agite și să bocească de bucurie, dar pe față îi apăru, și nu i se mai șterse, o expresie atentă, care însemna: de ce or fi venit? Zîmbetul îi pierea întruna, dar Stepanida și-l lipea din nou pe chip și, continuînd să se agite, aștepta. Bărbații se dezbrăcară și se așezară alături pe o laviță. Auzindu-le glasurile, Galka ieși dintr-o cameră, îmbrăcată într-o rochiță scurtă, strîmtă, din care i se vedeau genunchii masivi, goi.

— Hop și tu! se năpusti Stepanida la Galka, găsindu-și de lucru. Uitați-vă la frumoasa frumoaselor! Măcar de s-ar fi îmbrăcat, să nu-și arate rușinea față de bărbați!

— Că ei n-au mai văzut! rînji alene Galka.

— Of, dezmățato!
— Ce, tu nu ești dezmățată?
— Piei din ochii mei!
Galka ieși, făcîndu-le cu ochiul bărbaților.
— A scos sufletul din mine, începu Stepanida să se plîngă. Of, fată ca asta să nu-i dea Dumnezeu nimănui. Mi-a supt sîngele!
— Da' ce, tu ai sînge? strigă Galka. Ai zoaie, nu sînge!
— Poftim, o auziți? Îi spui o vorbă, iar ea îți întoarce zece. Îi spui zece, și ea o mie. Nici eu nu știu cum de mai îndur. Vedeți și voi ce pacoste mi-a picat pe cap la bătrînețe!
— N-aveți ce face și de aia vă certați, spuse Vasili. Tu, Stepanida, spune-mi mai bine altceva: nu ne dai nimic?
Stepanida își miji, zăpăcită, ochii.
— Viclean mai ești, Vasili!
— Ce viclenie-i asta? Îți spun de-a dreptul. Merg eu cu Kuzma și ne gîndim: singura nădejde e la Stepanida, dacă ea are ce pune pe masă, dă și ultima bucățică.
— Of, Vasili, da' pentru omul bun sînt și eu bună. Păi ce, cînd am, îmi pare rău să pun pe masă? De asta păstrez bucatele, că altfel îmi intră în casă un om de treabă și n-am ce să-i pun dinainte.
— Asta așa-i.
Adunîndu-și poalele, Stepanida se strecură în beci și de acolo le întinse o sticlă verde, stropită cu ceară roșie. Kuzma, care stătea mai aproape de beci, o luă și, mijindu-și un ochi, o privi în lumină.
— Asta e, îl încredință Stepanida.
— Cu asta ar fi trebuit să începi, se veseli Vasili, da' tu te-ai legat de Galka.
— Nu-mi mai pomeni de ea.
Stepanida șterse sticla cu poalele, o puse

în mijlocul mesei şi dădu fuga la magazie, pesemne să aducă gustarea.

— Să nu pomeneşti de bani chiar de la început, îl preveni Vasili. Să aşteptăm să se pilească.

— Spune-i tu.

Galka intră în cameră şi văzu sticla pe masă.

— Oho, aţi şi îmbrobodit-o pe mătuşămea. Dibaci mai sînteţi!

— Da' rea mai eşti, Galka! se supără Vasili. Te-a întrebat cineva ceva? Eşti prea mică să discuţi cu mine pe tonul ăsta!

— Ia te uită! Şi cum ordoni să-ţi vorbesc? Cu „tăticule", sau cu „mămico"?

— Ce să mai discut cu tine! Parcă tu înţelegi?

— Atunci nu discuta. Eu nu m-am legat de tine şi tu mă jigneşti! Crezi că nu ştiu de ce aţi venit?

— Taci din gură! şopti Vasili.

— Aha, te-ai speriat! Nu te teme, că nu spun. Numai să nu faci pe nebunul, ai înţeles? Ba chiar vă şi ajut, dacă mă luaţi cu frumosul. Îl privi pe Kuzma şi rosti cu glas înduioşat: Mi-e milă de tuşa Maria. Apoi îl privi din nou pe Vasili. Crezi că dacă eşti mai în vîrstă, ai dreptul să ţipi la mine? Să ţipi la nevastă-ta! Nu sînt sluga ta.

— Straşnic mai ştii să urli, se minună Vasili, stăpînindu-se.

— Da, ţi-ai găsit naşul.

— Gata, destul, încercă Kuzma să-i potolească.

Stepanida veni în fugă şi începu să se agite în jurul mesei. Aşezîndu-i pe bărbaţi la masă, începu tînguirea obişnuită faţă de oaspeţi, care înlocuia rugăciunea.

— N-am mai nimic pregătit, mai mare ruşinea! Dacă ştiam că veniţi, mă pregăteam;

da' așa, am încropit ceva la repezeală. Ce rușine...

— Tu, Stepanida, nu mai face pe sărăntoaca. Cu gustarea asta poți chefui o săptămînă, o liniști Vasili.

— Bine le mai ticluiești tu, Vasili!

Turnară în trei pahare. Exact în clipa cînd ciocneau și se pregăteau să bea, se amestecă și Galka:

— Dar mie?

Stepanida sări în sus de mînie, repezindu-se la ea:

— Spuneți și voi dacă asta nu-i vrăjmașă? Nu, că la așa ceva trebuie să te pricepi! A picat nici mai devreme, nici mai tîrziu, taman la țanc, ca să le strice oamenilor chefu! Vai de mine și de mine! De ce m-o fi pedepsit Dumnezeu cu pacostea asta?

Galka, zîmbind ironic, aduse un pahar, îl puse în fața Stepanidei și luă paharul acesteia.

— Nu-l atinge, blestemato! Cu tine vorbesc, pune-l la loc!

— Dacă torni în celălalt, îl pun.

— Mi-e lehamite să mă sfădesc cu tine de față cu oamenii, că altfel ți-aș arăta eu ție cum să vorbești cu mătușă-ta, te-aș învăța eu minte...

— Ce spui!

— Of, blestemato! Of, blestemato! începu să se tînguiască Stepanida, însă turnă în pahar. Galka îl luă, își mai turnă din paharul Stepanidei, și îl întinse să ciocnească.

— Nu-i cam devreme să bei la cot cu bărbații? nu se mai putu stăpîni Vasili.

Galka își miji ochii, fixîndu-l semnificativ cu privirea pe Vasili, dar acesta continuă:

— Mai ai caș la gură și uite unde ai ajuns. Ce-o să faci mai tîrziu?

— Da, da, îi ținu isonul Stepanida. Dacă nu dai nici o para chioară pe ce zice mă-

tușă-ta, ascultă măcar ce-ți spun oamenii cu scaun la cap.

Dar Galka îl privea pe Vasili.

— Cară-te de-aici cu lecția ta, spuse ea calmă. Știu carte și fără tine, ai înțeles?

— Cum vorbești cu omul? se cutremură Stepanida. Ce, ți-e unchi ca să vorbești așa cu el? Ți-ai ieșit din minți de-a binelea?

— Să tacă din gură că, de nu, vă arăt eu cine-i dumnealui.

Kuzma îl înghionti pe Vasili pe sub masă cu genunchiul, s-o lase în pace pe Galka.

— Stă omul liniștit și nu știe de unde îi pică beleaua pe cap, continuă Vasili, neputîndu-se opri numaidecît. Iar altul se umple de bani.

— Nu ești tu ăla.

— Să mă ferească Sfîntul.

— Da, și te-ai lins pe buze cînd am venit în rochia cealaltă.

Băură. Galka îi făcu lui Kuzma cu ochiul și arătă cu privirea spre Stepanida. Kuzma clătină din cap neobservat. Galka nu mai avea răbdare să vadă cum aveau s-o facă pe mătușă-sa să-și dezlege baierele pungii. Ce viperă! S-a oferit să-i ajute, dar are minte de copil; numai de n-ar strica totul cu trufia ei.

— Da' tu de ce nu te-ai dus la club? o întrebă el cu tonul inoportun.

Galka își mijì ochii.

— Vă stingheresc, sau ce? V-am spus că sînt alături de voi, dacă el — și arătă spre Vasili — n-o să facă pe nebunul.

— Ce? Ce? Despre ce-i vorba? întrebă Stepanida ciulind urechile.

— Să trecem mai departe, i-o reteză Galka.

Kuzma încremeni. Era primejdios să discute cu ea. Fata habar n-avea că există și manevre de învăluire, sau le socotea de pri-

sos pentru mătușă-sa, căreia, vezi Doamne, nu merită să-i cauți în coarne, ci trebuie s-o înșfaci ca pe-o găină, cînd stă liniștită, și s-o jumulești. Posomorîndu-se, Kuzma îi făcu semn să tacă. Galka se întoarse cu spatele.

— Da' ce faci, mătușică, nu-ți termini paharul? întrebă ea, luîndu-și seama. Vrei să fii mai vicleană decît toți?

— A, nu, cu noi nu merge așa, se ridică Vasili. Ce faci, gazdă? Haide, haide. La noi nu se face așa ceva.

— Vai, dacă mai beau, mi se face rău, începu să refuze Stepanida.

— Mă uit la tine, Stepanida, și mă minunez: va să zică eu nu beau fiindcă vreau ca nici voi, oaspeți dragi, care vă uitați la mine, să nu mai beți. Asta vrei să spui?

— Da' ce spui, Vasili, de ce vorbești așa cu mine? Așa sînt eu? Bine le mai trîntești. Păi ce, îmi pare rău de rachiu? Beți-l tot, de asta l-am și adus.

— Fără tine nu putem, tu ești gazda.

— Îndată, îndată. Stepanida, zorindu-se, bău paharul pînă la fund. Tu, Vasili, m-ai jignit de-a dreptul. Acum numai la asta o să mă gîndesc. Cînd e pentru oameni de treabă, nu-mi pare rău de nimic.

— Să vedem, spuse Galka.

— Ce să vezi, viperă?

Kuzma interveni grăbit:

— Pesemne că voia să meargă la cinema, dar n-are bani de bilet. Și încă n-are cavaler, s-o ducă pe banii lui.

— Păi, pe iapa asta o lasă toți proiecționiștii să intre gratis. Tot satul îi face curte. Pe un om cumsecade nu-l lasă nici cu bani, da' ea dă din șezut și n-are nevoie de ruble. E leită Vasilisa cea Frumoasă*, nu-i trebuie

* Eroina unui basm popular rus (n.t.).

binefăcător. De aia nici nu merg la cinema, fiindcă mi-e ruşine de oameni.

Galkăi începură să-i tremure nările, dar Kuzma nu-i lăsă vreme să izbucnească.

— Hai să mai bem un păhărel, spuse el. Să-ţi torn şi ţie, Galka?

— Dinadins o să beau, să crape de zgîrcită ce e...

— Of, viperă ce eşti! Abia aşteaptă să mor eu, care de la nouă ani i-am fost ca o mamă. I-am dat de mîncare, am crescut-o, iar acum priviţi-o şi minunaţi-vă, oameni buni! Am făcut totul pentru ea şi n-am auzit o vorbă bună. Asta-i mulţumirea!

Stepanida se pregăti să plîngă şi dădu să apuce poalele fustei.

— Ajunge, spuse Kuzma. Hai, Stepanida, să bem, ca să mai trăieşti o sută de ani, fără să cunoşti necazul.

— Ce-mi trebuie mie, Kuzma, să mai trăiesc o sută de ani? Sînt ostenită şi zău că mai bine ar fi să mor. De muncit nu mai pot munci, şi oamenii nu mă cred. Doar la înfăţişare sînt sănătoasă, dar pe dinăuntru totu-i putred. Uite că ea rîde, dar cu vremea o să priceapă cum stă treaba. O să pricepi, drăguţo, şi n-o să mai rîzi; glasul Stepanidei se înăsprise iarăşi.

— Cîte zile-muncă ai avut anul ăsta, Stepanida? o întrebă Vasili.

— Două sute cincizeci.

— Păi n-ai muncit atîta.

— Sînt bolnavă, Vasili.

— Te întreb asta ca să-mi spui dacă nu eşti supărată pe mine care-s brigadier.

— Ce spui, Vasili, ce spui? Cum să fiu supărată? Unde aş mai cîştiga atîta? Îţi mulţumesc.

— N-o să te ducă nimeni la conducere, fiindcă ai numărul minim de zile-muncă.

— Am, am. Acum sînt liniştită, nimeni

n-o să poată spune nimic. Și toate la tine, cu varza ta. O să mă rog lui Dumnezeu să-ți dea sănătate, și tu ai crezut că-mi pare rău după băutură. Of, Vasili, cum ți-a trecut prin minte așa ceva?

— Dar știi tu, Stepanida, de ce am trecut pe la tine? întrebă Vasile.

— Nu-u. Stepanida, nemaiputîndu-se stăpîni, îi aruncă lui Kuzma o privire speriată. Am crezut că așa, să mai stăm un pic de vorbă.

— Se preface, spuse Galka fără milă.

Vasile o puse la punct:

— Mai taci din gură! O scoate ea la capăt și fără tine. Să mai stăm de vorbă, se adresă el Stepanidei, asta se înțelege. Dar Kuzma și cu mine avem o treabă cu tine. Ai auzit că Maria are lipsă mare în gestiune?

— De auzit, am auzit, mi-a spus cineva.

— Ajută-i, Stepanida. Treaba e serioasă: dacă mîine-poimîine nu adună banii, pe Maria pot s-o închidă. Și tu, pesemne, ai bani.

— Vai de mine, da' de unde să am eu bani?

— Dă-le, Stepanida. Din tot satul, pe tine te rog. Asta-i situația.

— Îți dăm înapoi repede, spuse Kuzma. După adunarea de dare de seamă, primim un împrumut. Nu cerem pentru multă vreme.

— Vezi că nu-ți cere pentru multă vreme, continuă Vasili. Sînt oameni de nădejde, dă-le, Stepanida.

— Dar dacă aș avea, nu le-aș da, ce zici?

Galka începu să țipe:

— Are bani, are, să n-o credeți! Ai bani, mătușă, strigă ea Stepanidei. De ce minți?

— Ce, ai văzut tu bani la mine? I-ai numărat tu? sări în sus Stepanida.

— N-am văzut și n-am numărat, dar știu că ai. Te spînzurai demult dacă nu-i aveai.

I-ai fi furat. Ești o chiaburoaică, mai rău chiar, ar trebui să te deschiaburească!

— O să-mi dai socoteală pentru vorbele astea! La tribunal o să-mi dai. O să răspunzi! se aprinse Stepanida.

— Vezi să nu mă sperii! Vedem noi cine o să dea socoteală. Chiaburoaico, chiaburoaico!

— Tăceți odată! strigă Vasili. Se făcu liniște, apoi el continuă cu glas domol. Mai vezi și tu, Stepanida, poate că ai ceva. Mai vezi. Știi și tu că Maria are patru copilași.

— Lasă, Vasili, îl rugă Kuzma.

Galka îl privi și, fără să-și ascundă fața, începu să plîngă.

— Mi-e milă de tușa Maria, începu ea să bocească. Lacrimile îi curgeau din belșug pe fața masivă, roșie, și se prelingeau pe gît. Stepanida, la rîndul ei, se aplecă și își șterse ochii cu poalele, apoi spuse:

— Mie Maria mi-e ca o rudă. Pentru ea aș da și ultimul ban și nu mi-ar părea rău. Mi-a făcut atîta bine!

Tăcură iarăși. Stepanida se tot apleca întruna, își ștergea ochii cu poalele, parcă frecîndu-i ca pe nasturi, ca să-i facă să lucească. Se aplecase și, de jos, aproape de sub masă, îi privea pe bărbați, parcă plîngînd cu suspine, parcă mugind.

— Ajunge, Galka, nu mai boci, spuse Vasili. E prea devreme s-o plîngi pe Maria.

— Minte! Minte! începu Galka să țipe iarăși. Știu eu. Nu vreau s-o mai văd!

— Dacă nu vrei, cară-te de aici! o prinse din zbor Stepanida. N-o să plîng după tine. Cară-te chiar acum! Mi-ai mîncat sufletul!

— Hai să mergem, Vasili, spuse Kuzma.

— Să mergem.

Se îmbrăcară și ieșiră. Din casa Stepanidei țipetele se auzeau tot mai tare. Din amîndouă capetele satului cîinii începură să

le răspundă, chelălăind vîrtos. Mergînd lîngă Kuzma, Vasili amenință că o dă afară din brigadă pe Stepanida. Lui Kuzma totul îi devenise indiferent. Durerea pentru Maria și pentru copii, care izbucnise la masă cînd începuseră să discute de bani, îi trecuse, iar lipsa în gestiune îi părea la fel de puțin înfricoșătoare ca și lătratul cîinilor. Fie ce-o fi. Kuzma simțea doar că a obosit și vrea să doarmă, restul nu mai avea nici o însemnătate.

— Mîine trec pe la tine, spuse Vasili cotind spre casa lui.

— Bine.

Kuzma rămase singur. Mergea spre capătul satului la casa lui cea nouă, pe care o clădise ca să trăiască și să înflorească în ea. Satul ațipise, doar cîinii mai lătrau unul la altul. Oamenii dormeau și, odată cu ei, și grijile lor, odihnindu-se pentru ziua de mîine, cînd aveau să înceapă iarăși să se miște încolo și încoace. Deocamdată toate erau la locul lor, neclintite.

Kuzma ajunse acasă și se culcă numaidecît. Adormi repede și adînc, uitînd în somn de toate de pe lume.

Așa se încheie prima zi.

Trenul gonește înainte, aruncînd scîntei tremurătoare și străvezii în bătaia vîntului. Apoi scînteile pier și dincolo de geam rămîne un întuneric albicios, care părea că nu se scursese pînă la capăt. Se ivește iarăși o scînteie îndepărtată, singuratică, răspîndește o lumină mohorîtă și piere, iar după ea țîșnesc deodată două, ba chiar și trei împreună, luminează înaintea lor o fîșie mică de pămînt, cu cîte o căsuță prizărită și cu o stivă de lemne sau cu un colț de șură. Dar fîșia se îndepărtează numaidecît, purta-

tă de întuneric şi trebuie să aştepţi iarăşi scînteia următoare şi căsuţa următoare, fiindcă fără ele nu ştiu cum se face că nu te simţi bine.

Kuzma stă culcat şi se uită pe geam. A obosit să stea întins fără să se mişte şi să privească în întuneric ca la un perete, dar nu ştie ce mai poate face. E bine că trenul merge întruna, iar oraşul e tot mai aproape. Astfel, tot descoperind scînteile, poate să nu se gîndească la nimic: e un joc ca să se înşele singur.

Răsucindu-se în pat, flăcăul scrîşni din dinţi în somn, iar bătrîna, care se mişca şi ea încet, deschise ochii şi se uită la ceas.

— Serioja, îl cheamă ea încet pe bătrîn. Serioja, trezeşte-te.

— Nu dorm, răspunde bătrînul. Stau aşa, întins.

— E timpul să-ţi iei doctoria.

— Dacă-i timpul, dă-mi-o.

— Acum nu te doare?

— Nu, nu.

Kuzma se întinde pe spate; acum cînd bătrînul şi bătrîna au început să vorbească, poate să-i asculte şi să nu se mai holbeze pe fereastră. Auzind zgomot de voci, flăcăul se sucește iarăşi şi, încruntîndu-se, se ridică în capul oaselor, lăsînd picioarele să-i atîrne.

— Oho! Flăcăul vede că bătrînul bea ceva dintr-un pahar. Moşul nostru a hotărît să se dreagă. Bravo!

— Tu nu te gîndeşti decît la un singur lucru, îi răspunde bătrîna fără să se supere. Serioja şi-a băut doctoria cu apă, şi tu Dumnezeu ştie la ce te-ai gîndit.

— Şi ce, poate că înainte vreme moşul a băut.

— Nu. Serioja, n-a băut niciodată mult.

De băut a băut, dar beat nu l-am văzut niciodată.

— Ehe, mai tîrziu toţi spun aşa. Dacă ajung la bătrîneţe, o să zic şi eu că n-am băut decît cvas.

— Spune-i tu, Serioja.

— La ce bun? răspunde cu bun simţ bătrînul.

— Ai dreptate. Acum ei nu pricep.

Altădată, flăcăul s-ar fi luat probabil la harţă, dar acum nu-i arde de aşa ceva. Cu băgare de seamă, oftînd şi gemînd, se dă jos din pat şi recunoaşte:

— Mă doare capul de nu mai pot.

— Cum să nu te doară, drăguţule, dacă-l chinui atîta? zice bătrîna.

— Pe cine chinui?

— Propriul tău cap îl chinui.

Flăcăul zîmbeşte, vlăguit.

— Ciudată mai eşti! Spui că-mi chinui capul. Muierea mea mă cicăleşte cum că pe ea o chinui, iar tu zici că-mi chinui capul.

— A ce semeni tu acum? Că a om nu semeni nicicum.

— Asta se poate repara, mătuşico. Uite, Kuzma ştie pesemne ce înseamnă mahmureala de seară. Mai bine să mori decît să înduri aşa ceva. Flăcăul îşi încalţă încet cizmele, se îndoaie din şale anevoie şi bagă mîna în buzunarul hainei. O să-i spunem: Doamne fereşte, să nu-l deochi. Şi mergem mai departe. E o treabă cunoscută.

Flăcăul iese. Bătrîna clatină din cap în urma lui şi oftează. Kuzma observă în oglindă că bătrînul, urmărind-o cu privirea, zîmbeşte abia vizibil.

— Ce-i, Serioja? întreabă ea.

— Nimic, nimic.

— Am făcut ceva ce nu se cuvine?

— Nu, nu. Nu fi îngrijorată.

— Dacă nu-i așa, spune-mi.
— Îți spun neapărat, întotdeauna îți spun.
— Da, da.

Lui Kuzma îi face plăcere să-i asculte discutînd și, totodată, se simte stingherit, de parcă ar fi auzit din întîmplare lucruri care se discută doar între soț și soție. Închide ochii și se preface că doarme, dar în curînd îi e cu neputință să stea culcat așa, ar vrea să se întoarcă pe o parte și să privească undeva. Se foiește ca un puști, își apasă cu putere ochii. Și deodată aude ușa deschizîndu-se. Dar încă n-a venit flăcăul, e controloarea.

— Beți ceai? întreabă ea.
— Serioja, ceaiul, spune bătrîna.
— Aduceți-l, aduceți-l. Un ceai prinde bine.

Kuzma coboară din pat.

— Beau și eu un păhărel, spune el.
— Neapărat trebuie să beți, răspunde bătrîna. M-am gîndit dacă să nu vă trezesc.

Instalîndu-se la măsuță, beau ceai, iar bătrîna îl tratează pe Kuzma cu biscuiți de casă. Kuzma are în traistă, sus, ouă și slănină, dar nu se hotărăște să le scoată, se tot gîndește că ar trebui, dar nu îndrăznește. Firește, ce să facă ei cu slănina lui? Sînt oameni inteligenți și vorbesc între ei de parcă ieri s-au întîlnit și încă n-au reușit să se giugiulească. Și sînt în vîrstă: bătrîna îi povestește lui Kuzma că se duc la Leningrad, la fiul lor care, de obicei, în fiecare vară venea la ei, dar acum a fost într-o delegație în străinătate și n-a putut să-i înștiințeze. Ea îi povestește lui Kuzma, iar el îi spune că se duce în vizită la frate-său, pe care nu l-a mai văzut de șapte ani. Bătrînul mai mult tace, dar ascultă cu atenție. Kuzma se simte bine cu ei, stingherealа îi piere mai ales față de bătrînă, care, după

cum se dovedește, a crescut și ea la țară și-i respectă pe țărani.

Ea îi spune lui Kuzma că toți oamenii se trag de acolo, numai că unii mai demult, alții mai de curînd și că unii pricep asta, iar alții nu. Lui Kuzma îi plac vorbele ei, îl privește pe bătrîn să audă ce spune, însă bătrînul tace. Și bunătatea omenească, respectul față de bătrîni și dragostea de muncă își au și ele obîrșia la țară, spune bătrîna, iar acuma privește și ea spre bătrîn.

— E adevărat, Serioja? îl întreabă ea.

— E cu putință.

Și deodată vine flăcăul; îl auziseră cîntînd de departe. Închide după el ușa și continuă cîntecul:

Cea mai cu muieri de pe lume,
Marea mea neagră, hei-hei,
Marea mea neagră, hei-hei!

— Bine-ți stă! Bine-ți stă! dă din cap bătrîna dojenitor. Cine te-nvață cîntece dintr-astea?

— Da' ce, nu-s cîntece frumoase?

— Păi ce-i frumos aici?

— Termină odată, bunicuțo! Nu mai știi de ce să te agăți. Sînt cenzurate, fără înjurături. Poți să le înveți cîntînd. Flăcăul se așază lîngă Kuzma și clatină cu putere din cap, parcă-l scutură. Aproape că mi-am făcut norma, comunică el vesel. Mă mai doare un pic, da' îmi trece. Cum spuneai, bunicuțo: îmi chinui capul?

— Chiar așa e. Bei întruna. Și nu ți-e milă de bani.

— Banii-s un fleac, eu îi fac pe ei, nu ei pe mine.

— Și banii trebuie să-i respecți. Nu-i primești pe degeaba. Muncești pentru ei, îți cheltui puterile, sănătatea.

— Am mulți bani. Banii, bunicuțo, mă

iubesc. Sînt ca muierile: cu cît le dai mai puțină atenție, cu atît te iubesc mai mult. Iar cel care tremură pentru fiecare copeică, n-o să aibă bani.

— Cum să nu aibă, dacă nu-i aruncă degeaba și nu-i bea ca tine?

— Așa. Ei pricep că-i omul calic și salut!

— Nu înțeleg.

— Îți spun precis. Bunicuțo, să știi că și banii înțeleg. La un zgîrie-brînză doar fărîmituri se adună, dar la mine, care-s om simplu, și banii vin tot simplu. Ne înțelegem între noi. Mie nu-mi pare rău după ei, și nici lor nu le pare rău de ei. Au venit — s-au dus, s-au dus, vin iarăși. Dar dacă încep să-i adun în pușculiță, ei pricep imediat că s-au înșelat cu mine și numaidecît mi se întîmplă ceva: fie mă îmbolnăvesc, fie mă scot șefii de pe tractor. Am studiat de-acum toate astea.

— Interesantă filosofie, remarcă bătrînul. Va să zică, fă-te om simplu și ai bani.

— Nu-u, de ce? Trebuie să muncești — răspunde serios flăcăul. Îmi place să muncesc. Scot pe lună două sute cincizeci, trei sute de ruble, și iarna cînd începe corhănitul, patru sute. Nu se întrec mulți cu mine. Dacă nu muncești, de unde să faci rost de bani?

— Unde capeți atîția bani? nu se poate stăpîni Kuzma.

— La noi la întreprinderea de exploatare forestieră. Mecanizatorii noștri cîștigă bine.

— Și ce folos? spune bătrîna. Oricum, tot bei banii.

— Îi beau. Și ce-i cu asta? Păi eu toată ziua stau în ger, în ploaie și să nu beau? Ce viață mai e și asta? Plus că am nevoie și de odihnă.

— Pesemne că nevasta îți cumpără în fiecare seară cîte o sticluță.

Flăcăul rîde.

— Mă muști, bunicuțo? Aș da orice pentru așa o nevastă.

— Va să zică nevestei tale nu prea-i place cînd bei?

— E-adevărat, nu mă înțelege. Dar acum asta nu mai contează. M-am despărțit de ea.

— Te-ai despărțit?

— Da. Acum de curînd. Ne-am despărțit și am și plecat.

— Dar de ce?

— E proastă, nu m-a înțeles. De aia. S-a născut în puf, trebuia să fac pe fata-n casă. Să-i fie de bine! Flăcăul se sumețește. Sînt destule muieri pe lume!

— Dar nici uneia nu-i place, drăguțule, cînd bărbatul bea. Fiecare are chef să trăiască omenește. Iar tu vii acasă afumat, ba mai și începi să arăți ce ești în stare, faci tărăboi, pesemne.

— Da de unde. Sînt liniștit. Dacă mă lași în pace, mă duc și mă culc. Dar cînd sînt beat, să nu mă bați la cap. Nu-mi place. Dimineața, spune-mi ce vrei, îndur orice, da cînd sînt pilit e mai bine să-ți ții gura.

— Lipsa de respect față de femeie își are și ea obîrșia la țară, îi spune bătrînul bătrînei.

— Nu, Serioja.

— Ce-i asta? întreabă flăcăul neînțelegînd.

— Serioja spune că la oraș femeia e mai respectată decît la țară.

— Da de ce trebuie s-o respecți atît de mult? Că pe urmă ți se urcă-n cap cu respectul ăsta. Știu eu. Trebuie s-o ții întotdeauna din scurt, să nu-i dai mai mult decît trebuie. Altfel, te simte slab și ești pier-

dut. Începe să-şi ceară drepturile şi îţi scoate sufletul.

— Singur ţi-l scoţi, spune bătrîna cu îndoială în glas.

— Cu mine-i altceva. Da' sînt alţii slabi de înger, ăştia o păţesc.

— Ce tot îndrugi acolo? Ce tot îndrugi? Uitaţi-vă la el, drăguţul de ocrotitor! Bea, dar tot femeia-i vinovată, spune bătrîna parcă indignată, parcă mirată. Poftim, acum ţi s-a îndeplinit voia, o să trăieşti singur.

— De ce singur? Îmi găsesc eu una.

— Care femeie o să te mai ia pe tine, un beţiv?

— Bunicuţo, o dojeneşte mîngîietor flăcăul. N-am decît să fluier... Lumea, bunicuţo, e plină de muieri de prisos. Au şi ele chef de viaţă. Femeile sînt slabe, nu-i aşa? Fără noi nu pot. Uite, eu sînt ţăran, dar cînd mă duc la oraş îmi găsesc întotdeauna o femeie. Se zice că trebuie să le dai bani sau altele — astea-s prostii, poate că aşa o fi fost înainte de revoluţie. Acum au conştiinţă. Le place să te porţi frumos, aşa-i? Poartă-te frumos, măgulеşte-le şi totu-i în ordine.

— Bine a făcut nevastă-ta că s-a despărţit de tine, spune bătrîna.

— Despre ce vorbeşti? se miră flăcăul. Că am înşelat-o? Ăsta nu-i motiv întemeiat. Toţi fac la fel.

— Nu-i judeca pe toţi după tine.

— Da' ce tot spui, bunicuţo? Uite, cineva mi-a dat să citesc ceva într-o carte. Acolo, scriitorul, nu mai ţin minte cum îl chema, scria că cel care, asta... nu şi-a înşelat nevasta, e un fel de prostănac, că nu arată interes faţă de viaţă. Păi, nu-i aşa? Aşa-i! Cu una singură ţi se face lehamite de viaţă. Te saturi.

— Serioja, tu auzi ce spune? întreabă zîmbind bătrîna.

— Aud.

— Spune-i tu.

— La ce bun?

— Nu, spune-i. El crede că așa trebuie să fie. Nu știe nimic.

— Asta-i treaba lui.

— Spune, moșule, ce te roagă ea. Îți pare rău, sau ce? zice flăcăul.

— „Spune, moșule, ce te roagă ea", îl îngînă bătrîna. Moșul ăsta, uite-l aici, exemplu viu în fața ta, toată viața nu m-a înșelat nici o dată, nici măcar o dată. Și tu spui că toți sînt la fel. Uite-l, e în fața ta moșul ăsta, privește-l dacă n-ai văzut alții.

Flăcăul îi face cu ochiul bătrînului.

— Crezi, bunicuțo, că eu aș recunoaște față de nevastă-mea că s-a întîmplat vreodată așa ceva? Închipuindu-și ce s-ar fi petrecut după asta, flăcăul hohotește cu gura pînă la urechi. Ce mai distracție ar fi fost, ce mi-ar fi făcut...

Bătrîna îl privește zîmbind răbdător. Apoi spune, cu același zîmbet îngăduitor:

— Dar el, zău că nu m-a înșelat niciodată. De ce nu poți crede așa ceva?

Flăcăul continuă să rîdă.

— De unde știi, bunicuțo?

— Am încredere în el.

— A-a... ai încredere.

— Spune-i tu, Serioja. El nu pricepe nimic.

— Și de ce s-o fi înșelat? îl întreabă pe flăcău bătrînul.

— Cum de ce?

— Da... de ce?

— Dumneata ar trebui să știi mai bine. Bătrîna-i a dumitale, nu a mea.

— Tu de ce îți înșeli nevasta?

— Fiindcă-i interesant.

— Ce-i interesant?

Flăcăul zîmbește mîngîietor, mulțumit de sine.

— Totu-i interesant. Și cum e muierea și... în general... totul. Sînt fel și fel de muieri.

— Iar lui Serioja i s-a părut interesant cu mine, spune simplu bătrîna. Cu altele nu i s-a părut interesant.

Flăcăul îl privește pe bătrîn cu o curiozitate fățișă, ca pe un străin.

— Îl cred, spune el.

— Asta te privește.

Se lasă o tăcere în timpul căreia flăcăul își sucește neliniștit capul, privind cînd spre bătrînă, cînd spre bătrîn. Și deodată îl observă pe Kuzma:

— Dar tu, Kuzma, ți-ai înșelat muierea sau nu?

Kuzma zîmbește fîstîcit. În timpul discuției își adusese aminte, nu o dată, de Maria, simțind acut, pînă la durere, cîtă nevoie are de ea. Tot ce aveau ei și bun și rău acum pierise undeva și rămăseseră singuri, de parcă nici nu-și începuseră încă viața, dar el, Kuzma, știe că fără Maria nu poate trăi. Voia să-și explice cum se face că oamenii se lipesc astfel unii de alții, dar nu izbutea. Nu cumva doar copiii sînt cei care-i unesc ca niște cuie? Nu. Mai înainte, cînd bătrînul și bătrîna se ciondăneau cu flăcăul, uitase de copii, ei rămăseseră undeva în urmă, iar Maria parcă stătuse tot timpul pe genunchii lui, astfel că-i simțea respirația și auzise totul.

— Dar tu, Kuzma, ți-ai înșelat muierea sau nu? întrebă flăcăul.

Iar Kuzma recunoaște:

— S-a întîmplat o dată.

— Vezi, și Kuzma... vrea flăcăul să spună ceva, dar Kuzma îl întrerupe:

— Stai puţin. La mine a fost altfel. Am trăit cu cealaltă înainte de război, dar fără cununie. După război, m-am luat cu Maria mea, dar o dată s-a întîmplat cu cealaltă, în amintirea celor trecute. M-a întîmpinat într-o seară...

Bătrîna îl priveşte tristă pe Kuzma.

— Şi Maria dumitale n-a aflat?

— A aflat. M-a părăsit, dar am convins-o să se întoarcă, i-am făgăduit că n-o să se mai întîmple. Pe urmă nu s-a mai întîmplat.

— Dar pe noi ne crezi? întreabă bătrîna.

— Vă cred. Şi la ţară sînt oameni ca voi.

— La ţară! explodează flăcăul. Acolo totu-i în văzul lumii. Dacă un bărbat s-a uitat la muierea altuia, într-o clipă află tot satul. Oamenii se tem.

— Nu din pricina asta, obiectează Kuzma. Acolo se potrivesc în aşa fel, încît să trăiască împreună.

— Uite, şi eu cu Serioja am fost toată viaţa împreună, spune bătrîna şi-l priveşte pe bătrîn. Unde s-a dus el, m-am dus şi eu. Iar dacă ne-am şi despărţit, asta n-a durat mult. Şi mie mi-era greu fără el, şi lui fără mine. E adevărat, Serioja?

— Ce rost are să vorbim despre asta?

— Eram încă tineri cînd am hotărît că aşa o să trăim, şi aşa trăim. Că o să întîmpinăm totul împreună: şi bucuria, şi necazul, şi moartea. Bătrîna vorbeşte calm, cu voce liniştită. Acum Serioja suferă de inimă, iar inima mea e sănătoasă, dar, oricum, amîndoi avem doar o inimă bolnavă, inima lui Serioja.

— Nu cumva sînteţi, ăştia, cum le zice... baptişti? întreabă flăcăul uluit.

— Cum să fim baptişti? răspunde bătrîna rîzînd doar cu gura. Ai auzit, Serioja? Ne-a şi înscris la baptişti.

Şi trenul merge întruna, iar oraşul e tot mai aproape.

Ziua a doua a început dis-de-dimineaţă — copiii încă nu plecaseră la şcoală — cu sosirea lui moş Gordei. Moşul se aşează, ca întotdeauna, pe jos, lîngă sobă, şi, în tăcere, îşi aprinse pipa, fără s-o lase din gură. Kuzma nu deschidea vorba. Ce vine cu noaptea-n cap, n-are somn? Cine are nevoie de sfaturile lui, cui îi folosesc? Kuzma îşi aminti că în dimineaţa aceea, cînd se sculaseră, îi spusese Mariei să nu se jelească prea tare faţă de muieri pentru lipsa în gestiune; ea îi răspunsese însă mînioasă:

— Învaţă-mă, hai, învaţă-mă! Am ajuns tare firoscoasă, ştiu cum să trăiesc o mie de ani de-acum încolo! Toţi mă învaţă!

Apoi cînd copiii mai mari plecară la şcoală, iar Maria se apucă de treburile gospodăriei, Kuzma îl întrebă:

— Cu ce treabă ai venit la mine, moşule?

— Ha? Moşul începu să se foiască, să se ridice. Am aici, uite... şi-i întinse lui Kuzma nişte bani. Ieri am cerşit de la fiu-meu cincisprezece ruble, eu n-am ce face cu ele...

— N-am nevoie, moşule.

— Cum n-ai nevoie? se zăpăci moşul. Păi, de ce i-am adus? Nu te teme, nu i-am spus că-s pentru tine...

Stătea înaintea lui Kuzma cu mîna întinsă, din care ieşeau bancnotele de cinci ruble, făcute sul. Îl privea pe Kuzma cu teama că poate n-o să le ia. Kuzma le luă.

— Nu te teme, se bucură moşul. Dacă o să ai, mi-i dai înapoi, dacă nu, ce să fac eu cu banii? Sînt bătrîn, gîndeşte-te şi tu.

Se pregăti de plecare, ceea ce nu-i era în fire.

— Mai stai, moşule.
— Nu, am fugit.
— Moşule!
— A?
— Nu-mi mai aduce bani, nu-i nevoie.
— Cum aşa?
— Fac eu singur rost. Altfel te duce capul să aduni prin sat bani pentru mine.
— Dacă nu vrei, nu mai adun.
— Nu-i nevoie, moşule, nu-i nevoie.

Apoi veni în fugă acelaşi băieţel, vecinul lui Evgheni Nikolaevici.

— Evgheni Nicolaevici mi-a zis să-ţi spun că se pregăteşte să plece la raion, iar deseară vine înapoi.

Kuzma întrebă:

— Da' cînd se duce la umblătoare, nu-ţi porunceşte să povesteşti prin sat?

Băiatul o zbughi pe uşă, chicotind.

Apoi veni Vasili care spuse scurt:

— Îmbracă-te, mergi cu mine.
— Unde?
— La maică-mea.

Kuzma n-o mai văzuse demult pe mătuşa Natalia, de cînd, cu trei sau patru ani mai înainte, căzuse la pat. Nu-şi putea închipui că zace, că nu se mai grăbeşte nicăieri, că nu mai face nimic, ci pur şi simplu zace, ca toate bătrînele înainte de moarte şi se uită cu privirea pierdută la oamenii care vin să stea puţin de vorbă cu ea, că se întoarce cu greu de pe o parte pe alta. Toate astea i se potriveau oricui, chiar şi lui Kuzma, dar nu mătuşii Natalia. Pe cît îşi amintea Kuzma, ea făcea cîte ceva în fiecare clipă, de parcă o întorcea cineva cu cheia, făcea faţă şi la colhoz şi acasă, lucra, pe an, cîte şase sute de zile-muncă şi, singură, fără bărbat, îşi creştea cei trei copii, dintre care Vasili era

cel mai mare. E puțin spus că era harnică, la colhoz oameni harnici sînt cîți vrei, dar mătușa Natalia era unică. Nu mergea niciodată la pas, iar sătenilor, văzînd-o cum gonește pe uliță, le plăcea s-o întrebe:

— Unde alergi, mătușă Natalia?

Ea, din mers, le răspundea grăbită:

— Unde, neunde, de alergat trebuie să alergi.

Vorba asta se păstrase în sat, oamenii o repetă adesea, dar nimănui nu i se potrivește așa cum i se potrivește mătușii Natalia.

Colhoznicii își mai amintesc și astăzi cum a făcut mătușa Natalia căpițe odată, la cositul fînului. Căpițele astea au înfruntat după aceea orice ploaie, apa se scurgea pe pămînt, iar ele, fără să se surpe, au dăinuit pînă în toiul iernii. Și în afară de asta, mătușa Natalia știa să pescuiască la fel de bine ca oricare bărbat. Toamna, cînd ieșea la pescuit noaptea și își aprindea smoală în barcă, bărbații vîsleau cît mai departe de ea, înjurînd.

Nu învățase să meargă la pas și, pesemne, alergînd cu ultimele puteri pînă la pat, căzuse. Și iată că acum nu mai seamănă cu ea însăși și, parcă supraviețuindu-și, fără să se mai scoale din pat, zace zi și noapte într-o cămăruță, despărțită pentru ea anume de camera mare. Vin bătrînele s-o vadă, stau, se jeluiesc de viață, iar ea, care toată viața n-a avut nici cinci minute pentru taifas, le ascultă ținîndu-le isonul.

Cînd au venit Vasili și Kuzma, mătușa Natalia dormea și nu i-a auzit. La o fereastră perdeaua era trasă cu totul, cealaltă avea oblonul pe jumătate lăsat, iar în cameră era semiîntuneric. Kuzma n-a deslușit-o numai-decît pe mătușa Natalia.

— Mamă! o chemă Vasili.

Ea se trezi fără nici o mirare, de parcă îi aştepta, îi privi şi spuse:

— A venit Vasili. Iar celălalt e Kuzma. Demult nu te-am mai văzut, Kuzma.

— Demult, mătuşă Natalia.

— Ai venit să mă vezi? Bolesc. Nu mai ai ce vedea.

Slăbise mult, se scofîlcise, glasul abia i se mai auzea, vorbea încet, cu caznă. Faţa i se micşorase şi parcă încremenise: cînd bătrîna vorbea, trăsăturile nu i se clinteau şi nici chiar buzele, de aceea glasul nu părea să vină dinspre ea, ci de undeva de alături.

— Nu sînt tare bătrînă. N-am împlinit încă şaptezeci. Alţii o duc mai mult. Dar uite că s-a terminat, spuse ea.

Dura mult pînă să rostească vorbele, astfel că, ascultînd-o, simţeai nevoia să-ţi găseşti ceva de lucru.

— Te doare tare? întrebă Kuzma.

— Nu mă doare deloc. Dar nu pot să umblu. Cînd mă ridic, nu mă ţin picioarele. Sînt slăbită.

— Dacă nu te doare, atunci odihneşte-te sănătoasă, mătuşă Natalia. Ţi-ajunge cît ai alergat. Acum odihneşte-te.

— Ce tot spui, Kuzma! Păi, mi-e dor să mă scol. Astă-vară mă dădeam jos singură din pat şi umblam pe uliţă.

— Dacă te-ai dat jos, înseamnă că o să te mai dai.

— Nu-u-u, nu mă mai dau jos. Suflarea mi se împuţinează tot mai mult.

Vasili îi întrerupse:

— Mamă, ai ceva bani?

— Am. Dar nu ţi-i dau, Vasili. Lasă-i să stea acolo.

— Dă-i, mamă. Nu-s pentru mine, sînt pentru Kuzma. Pentru Maria. Kuzma nu găseşte nicăieri.

Mătușa Natalia întoarse ochii spre Kuzma și-l privi clipind.

Kuzma aștepta. Vasili se ridică și ieși din cămăruță, îi spuse ceva soră-si, care locuia împreună cu maică-sa, și se întoarse numai-decît.

— Banii ăștia îi aveam pregătiți pentru cînd oi muri, spuse mătușa Natalia.

Kuzma se miră:

— Ce, acum trebuie să plătești și pentru moarte? Parcă întotdeauna a fost pe gratis.

— Nu-u. Ochii mătușii Natalia luceau slab. Vreau să mă îngrop singură și tot singură să-mi fac și praznicul. Ca să nu iau de la gura copiilor.

— De parcă noi nu ți-am face praznic, bombăni Vasili.

— Mi-ați face. Dar eu îl vreau din banii mei. Ca să vină mai multă lume și să-și amintească mai mult de mine. N-am fost rea. Am făcut totul singură. Și asta tot singură am făcut-o.

Odihnindu-se, tăcu și rămase nemișcată. Kuzma se gîndi că, pesemne, acum e timpul să se ridice, și-l privi pe Vasili. Dar mătușa Natalia întrebă:

— Maria plînge tare?

— Plînge.

— O să-ți dau bani, dar eu mor curînd... Și atunci?

— Iarăși începi, mamă, să vorbești despre asta, se încruntă Vasili.

— I-am dat de acum învoire, spune vinovată mătușa Natalia, și era limpede că vorbește despre moarte.

Kuzma tresări și o privi cu teamă pe bătrînă.

Moartea stă întotdeauna, în fiecare clipă, în fața omului, dar se dăduse un pic în lături din fața mătușii Natalia, ca dinaintea unei sfinte, lasînd-o în pragul care desparte

lumea asta de cealaltă. Înapoi, mătușa Natalia nu mai poate da, dar încă mai poate să nu meargă înainte; stă și privește într-o parte și-n alta. Poate că s-a întîmplat așa, fiindcă alergînd toată viața, mătușa Natalia își istovise moartea care, acum, nu-și mai poate trage răsuflarea.

Bătrîna își mișcă mîna și arătă sub pat.

— Scoate-i, Vasili.

Vasili trase de sub pat un geamantan vechi, ponosit, în care găsi o legătură mică, dintr-o cîrpă roșie. Ea o desfăcu și spuse:

— I-am adunat vreme de mulți ani. Trebuie să ți-i dau. Cît pot, o mai duc eu. Dar tu, Kuzma, nu-i ține mult. Nu mai am deloc vlagă.

— Mai bine înzdrăvenește-te, mătușă Natalia, rosti, fără să știe de ce, Kuzma.

Ea nu-i răspunse.

— Și cînd n-oi mai duce-o și oi muri, dă-i banii lui Vasili. Dă-i deîndată. Ți-i dau cu condiția asta. Vreau să mor pe banii mei.

— O să i-i dau, mătușă Natalia.

— La înmormîntare o să vii? întrebă ea.

El se fîstîci.

— Vino. Bea și pomenește-mă. O să vină multă lume, vino și tu.

Ea îi întinse banii, iar el îi luă ca și cum îi primea de pe lumea cealaltă.

Deși Kuzma îi spusese mătușii Natalia că Maria plînge, ea nu mai plîngea. Tăcea. Acum, cînd o întrebi ceva, îți răspunde în două-trei cuvinte și tace iarăși, ori nu-ți răspunde, făcîndu-se că n-a auzit. Umblă, deretică prin gospodărie și parcă nu vede nimic, ca și cum cineva o conduce și-i arată ce trebuie să facă. Apoi cade pe pat și zace nemișcată. Copiii vin în fugă, cer de mîncare,

ea se scoală şi umblă iarăşi, ca o lunatică, fără să ştie de sine.

Copiii s-au cuminţit şi ei, nu se mai zbenguie, nu mai ţipă. Trag cu urechea la fiecare vorbă a celor mari, şi aşteaptă să vadă ce-o să fie mai departe. Se aşază lîngă mama lor şi o privesc, dar ea nu-i vede.

Casa e mare, nouă şi e linişte în ea, de parcă ar fi nelocuită.

Era mai bine să nu fi venit Kuzma acasă. Voise s-o bucure pe Maria şi-i arătă banii, pe care i-i dăduse mătuşa Natalia. Ea îl privi de parcă erau nişte hîrtii oarecare şi plecă de lîngă el. Kuzma aşteptă, însă ea nu spuse nimic. El înţelese că acum Mariei totul îi devenise indiferent. Ieri, în prima zi, cînd frica abia începuse s-o cuprindă, plîngea şi-l ruga pe Kuzma s-o scape. Astăzi încremenise. Priveşte şi nu vede, aude şi nu înţelege. Asta, pesemne, o să dureze pînă cînd soarta ei o să se hotărască definitiv, pînă cînd o s-o aresteze sau o să-i spună că totul s-a sfîrşit cu bine şi că poate trăi ca pînă acum. Atunci o să plîngă iarăşi şi dacă totul se termină cu bine, sufletul ei o să înceapă să se dezmorţească puţin cîte puţin. Trebuie s-o înţelegi şi pe ea.

Kuzma simţi că-i e peste putinţă să mai stea acasă şi plecă.

Ziua era posomorîtă şi slută, parcă pleoştită.

Era linişte, totul împrejur părea în paragină şi în neorînduială, de parcă stăpînul plecase şi încă nu se găsise altul. Chiar aşa era: nici toamnă, nici iarnă. Toamna se plictisise să mai stea, şi iarna încă nu venise. Deasupra caselor se tîrau pe furiş şuviţe de fum, neîndrăznind să se ridice spre cer, de parcă nu sosise încă vremea pentru aşa ceva. Cîinii hoinăreau trişti prin sat, neştiind ce să facă. Copiii priveau pe fereastră, dar nu

ieşeau pe uliţă, iar uliţa era pustie. Dincolo de sat se zărea pădurea fremătînd, parcă orfană.

Toţi aşteptau ceva. Aşteptau sărbătorile cînd o să poată chefui. Aşteptau iarna, cînd începe altă muncă şi dau năvală griji noi. Aşteptau ziua de mîine, cînd o să fie mai aproape de sărbători şi de iarnă. Dar ziua de azi nu folosea nimănui, toţi abia aşteptau să treacă. Doar Kuzma, pentru care ea începuse cu o izbîndă, aştepta ca izbînda asta să continue, se bizuia pe ea.

Kuzma mergea şi se gîndea la cine-i mai bine să se ducă acum, dar nu se hotărî nicicum şi, ca să nu se întoarcă acasă, trecu pe la colhoz.

Preşedintele îl întrebă:

— Cum merg treburile?

— Parcă binişor.

— Ai strîns mult?

— Deocamdată puţin.

— Poţi spune cît?

— Dacă Evgheni Nikolaevici îmi aduce azi banii, am aproape două sute cincizeci.

— Asta-i tot?

— Deocamdată tot.

Preşedintele îşi aranja hîrtiile pe masă şi era nemulţumit de ceva. Se încrunta, ofta. Închise cu zgomot o mapă, o dădu la o parte şi luă alta. Întrebă fără să se desprindă de hîrtii:

— De unde vrei să faci rost de ceilalţi? Ai ceva perspective?

— Umblu, asta fac, ridică din umeri Kuzma.

Preşedintele se înfundă în hîrtii şi tăcu. Kuzma, ca să nu-l stingherească, vru să plece.

— Stai jos! îi porunci preşedintele.

Apoi parcă uită de el.

Kuzma stătea și își amintea de luna septembrie a anului patruzeci și șapte. Grîul se copsese, secerișul era în toi, iar mașinile stăteau. Nu aveau combustibil. Președintele își petrecea cinci zile pe săptămînă la raion, unde alerga de la Comitetul raional de partid la S.M.T. și înapoi, obținînd prin toate mijloacele legale și ilegale benzină, pe care după aceea mașinile o consumau în două zile și se opreau din nou. Iar vremea era, ca la comandă, fără nici un nor. Grînele care nici așa nu erau bogate, începuseră să se scuture. După tot ce îndураseră oamenii în război și în ultimii doi ani de foamete, nu era plăcut să le vezi scuturîndu-se. Făcuseră rost de seceri, puseseră în funcțiune secerători trase de cai, dar mult poți recolta cînd, după război, și oamenii și caii rămăseseră de trei ori mai puțini?

Diavolul făcuse atunci să tragă la mal acel șlep. Căpitanul, un bărbat gras ca o muiere, pescuia toată ziua cu pantalonii suflecați, iar seara aprindea focul pe mal și începea să fiarbă borșul. Pe foc, ca să ardă mai bine, turna benzină dintr-un butoiaș. Acolo, la focul acela, veni și președintele.

Se înțeleseseră repede. A doua zi, dimineața, rostogoliseră pe mal două butoaie de combustibil, iar șlepul plecase. În aceeași zi tractorul trăsese din nou combina pe cîmp, iar Kuzma se dusese să transporte grîul. Faptul că benzina fusese cumpărată de la căpitanul șlepului, îl știa tot satul, dar poate numai președintele își dădea seama ce poate păți din cauza asta.

Îl arestaseră la începutul lui noiembrie, parcă așteptaseră să termine campania de recoltare. Îi rugase să-l lase să petreacă sărbătorile acasă, dar nu-l lăsaseră. În sat, sărbătorile n-au mai fost sărbători. La început oamenii nu pricepeau: de ce? Doar nu fu-

rase benzina, ci o cumpărase și nu pentru el, ci pentru colhoz, fiindcă la S.M.T. nu era, iar recolta nu putea aștepta. Apoi li se explicase: benzina era a statului, căpitanul șlepului n-avea dreptul s-o vîndă, iar președintele n-avea dreptul s-o cumpere. Unii pricepuseră, alții nu. La adunarea generală au ales o delegație de trei oameni, care trebuiau să intervină pentru președinte. Făcuseră tot ce putuseră: se duseseră de mai multe ori la raion, o dată chiar la regiune, scriseseră o scrisoare la Moscova, însă nu izbutiseră nimic, ba chiar poate că-i făcuseră rău președintelui, fiindcă fusese condamnat la cincisprezece ani. Avea de ce să te jelești.

Se întoarse acasă în cincizeci și patru, după amnistie. Voiseră să-l numească din nou președinte, dar nu se putuse: fusese condamnat și exclus din partid. A lucrat ca brigadier. Și abia acum cinci ani, după ce se schimbaseră cam o duzină de președinți, iar jumătate dintre oameni plecaseră din colhoz, au scris la comitetul regional, rugînd încă o dată să fie numit președinte el, președintele. Atunci s-au învoit. L-au numit în vechea funcție, tot toamna, după seceriș, ca atunci cînd îl arestaseră, de parcă nu se întîmplase nimic, afară de faptul că între aceste două toamne trecuseră zece ani.

Președintele se smulse din lectura hîrtiilor și strigă din ușă:

— Polina!

Intră Polina de la contabilitate.

— Polina, ia vezi, cîți bani primesc pe lună specialiștii? Cu mine împreună.

— Toți la un loc sau cum?

— Da, toți la un loc.

— Țin minte și așa: șase sute patruzeci de ruble.

Președintele se gîndi o clipă și întrebă:
— Contabilul n-a venit?
— Nu, vine diseară, nu mai devreme.
— Bine, du-te. Dacă vine careva, să dea și pe-aici.
— Cine?
— Toți care vin după salariu. Spune-le că-i ceva urgent, altfel o să se aștepte unul pe altul. N-am timp să stau două ore.
Lui Kuzma îi spuse:
— Tu stai aici.
Și se cufundă iarăși în hîrtii.

Începură să vină specialiștii.
Primul intră agronomul, care abia se întorsese de la tratament; în toiul campaniei de recoltare, îl doborîse un ulcer și fusese într-o stațiune balneară.
Agronomul venise în sat acum doi ani de la Direcția agricolă; își alesese de bunăvoie un colhoz îndepărtat, și din cauza asta oamenii îl respectau, deși, la început, îl întîmpinaseră cu neîncredere: stătuse în birou, fusese șef, dracu-l știe, cum să vorbești cu el, o fi cumva unul dintr-ăia care, sub pretext că-s agronomi, vor să aibă puteri depline, așa cum se trimiteau înainte vreme în fiecare colhoz. Apoi, observîndu-l, mai uitaseră de temerile astea: agronomul își iubea munca, vara, de dimineața pînă seara, era pe cîmp și foarte curînd sătenii îl socotiră de-al lor.
El intră, dădu bună ziua și-l privi întrebător pe președinte. Acesta-i spuse, fără să răspundă:
— Stai, jos, deocamdată mai așteptăm.
Apoi veni în grabă veterinarul, care locuia în sat de atît de multă vreme, încît pu-

ţini îşi mai aduceau aminte că-i şi el specialist.

Veni zootehnista, o femeie zdravănă, cu voce bărbătească. Vorbea puţin, era liniştită, totuşi colhoznicii se temeau de ea, de parcă ştiau că o putere şi un glas ca ale ei nu puteau rămîne multă vreme nefolosite şi acuş-acuş trebuie să facă o poznă.

Îl aşteptau pe inginerul mecanic. Preşedintele bombăni privind spre uşă:

— De ce nu mai vine odată? Îi trebuie zece invitaţii!

În sfîrşit se ivi şi inginerul mecanic, un flăcău care încă nu-şi scosese de pe reverul hainei insigna institutului. Mergînd intenţionat ca un om obosit, care muncise în timp ce ei stăteau aici, se îndreptă spre canapea şi se aşeză pe marginea ei.

Specialiştii stăteau pe canapea lîngă perete, iar Kuzma în faţa lor, lîngă celălalt perete.

Se pare că abia acum înţelesese preşedintele că problema pe care se pregătea s-o rezolve împreună cu ei nu era simplă. Şovăia, fără să înceapă. Iar specialiştii simţeau asta şi tăceau.

În cele din urmă spuse:

— Iată de ce v-am cerut să veniţi. Mîine se dau salariile. Dacă diseară contabilul aduce banii, mîine aveţi dreptul să-i primiţi. Dar mai e o problemă. Preşedintele tăcu, dînd de înţeles că nu-i un fleac. Vara şi primăvara v-am reţinut, nu o dată, bani. V-aţi descurcat cumva, aţi găsit posibilităţi. Cred că o să găsim şi acum o asemenea posibilitate, iar banii vă propun să-i dăm lui Kuzma. Ştiţi şi voi în ce bucluc a intrat. Trebuie să facă rost în trei zile de o mie de ruble şi de unde dacă nu-l ajutăm? Pe urmă o să-i dăm un împrumut, dar el nu poate aştepta pînă atunci. O să fie prea tîrziu. Dar

noi ne descurcăm, n-o să pierim. Colhoznicii, vedeți că se descurcă. Asta-i propunerea mea. Haideți să hotărîm. Nu putem sili pe nimeni în problema asta.

— Da pe mine în ce situație mă pui? gemu Kuzma. Măcar să-mi fi spus că despre asta-i vorba.

— Pe tine nu te întreabă nimeni. Cînd o să te-ntrebăm, o să spui. Președintele întoarse capul spre celălalt perete. Ei, ce ziceți, tovarăși specialiști?

Specialiștii tăceau.

Kuzma nu putea privi spre ei. I se părea că, de rușine, devenise străveziu și că înăuntrul lui se vedea tot ce-i jalnic și rușinos în om. Stătea în fața lor ca la judecată și nu știa dacă vrea ca ei să-l achite, simțea doar rușine, rușinea amară și înțepătoare a adultului, a omului vîrstnic de acum. În clipa aceea, fără să se gîndească ce avea să urmeze, voia chiar ca ei să-l refuze, fiindcă atunci nu le-ar fi fost îndatorat cu nimic.

Dar cineva spuse:

— Trebuie să dăm, firește.

— Trebuie să dăm, repetă ferm președintele. Vă spun: noi n-o să pierim, dar omul ăsta poate pieri. Voi v-ați făcut, desigur, socoteli cu banii ăștia, dar în noiembrie om născoci noi ceva, ne-om strădui să scoatem ceva din bancă. Asta e. Deci mîine, va trebui să mergem să semnăm statul, iar banii îi dăm lui Kuzma. Cine nu-i de acord să spună acum.

— De acord, ce mai! răspunse agronomul pentru toți. Ceilalți tăceau.

— Atunci, Kuzma, vino mîine dis-de-dimineață și-i iei. Polina spune că-s șase sute patruzeci de ruble. Pentru tine-s puțini, dar mai mulți n-avem. Contabilului o să-i spun eu, o să știe.

— Eu nu pricep: cum adică, trebuie să

dăm tot salariul? începu să se frămînte veterinarul privindu-i pe specialiștii de lîngă el.

— Nu trebuie să dai nimic, spuse președintele aspru. Asta-i o treabă benevolă. Dacă nu vrei, ia-ți banii. De ce ai tăcut mai înainte cînd s-a hotărît? Noi dăm toți banii, tu faci cum știi. Asta e.

— Păi, sînt de acord, sînt de acord, se învoi veterinarul dînd grăbit din cap.

— Chibzuiește singur.

— De acord, de acord.

— Nu-mi trebuie tot salariul. Adresîndu-se președintelui, Kuzma se ridică. Ce-s eu, hoț de drumul mare sau ce? Și ei trebuie să trăiască, iar eu le iau toți banii. Dacă am ajuns aici, dacă vă învoiți, hai să iau o jumătate, iar cealaltă jumătate să vă rămînă vouă. Acum se adresă specialiștilor: Facem așa? Păi altfel cum? Va să zică, voi munciți...

Președintele îl întrerupse:

— Tu să nu te tîrguiești. Dacă îți dau îi iei, dacă nu, la revedere, dar n-are rost să te tîrguiești.

— Păi, am obraz sau n-am?

— Du-te dracului cu obrazul tău cu tot! Are obraz dumnealui! Și noi, după părerea ta, n-avem? Mai bine te-ai gîndi cum să faci rost de restul de bani, nu să discuți despre obraz. Mult obraz ai adunat tu, că celorlalți nu le-a mai rămas nimic. Crezi că o să-ți aducă banii acasă? Așteaptă tu mult și bine! Uite că ai vrut să ai obraz cu Stepanida și ce scofală ai făcut? Mulți bani ți-a dat? Președintele azvîrlea enervat mapa cu acte dintr-un loc în altul. Vii mîine și primești toți banii, dacă nu, poți să-i pregătești Mariei pesmeți de drum. Și dacă vrei să știi, am și eu nevoie de bani, dar ți-i dau ție, fiindcă eu fără ei mă descurc, dar tu pieri.

La fel şi ceilalţi. Dacă tu ai obraz, se mai găseşte şi la noi un pic.

— Dar eu...

— Gata! Destul cu vorbăria! Cine vrea, poate pleca.

Inginerul mecanic ieşi numaidecît. După el, se ridică zootehnista, îl întrebă încet pe preşedinte ceva în legătură cu ferma şi ieşi la rîndu-i. Veterinarul ieşi grăbit, privind cu coada ochiului în jur. Rămaseră în trei: preşedintele, agronomul şi Kuzma.

Kuzma se aşeză iarăşi pe scaun, faţă în faţă cu agronomul.

Tăcură.

Agronomul se ridică, îi strînse mîna în semn de rămas bun preşedintelui şi lui Kuzma, şi-i spuse acestuia arătînd spre preşedinte:

— Să nu crezi că ne-a silit. A făcut bine. Ia banii ăştia, nu te ruşina. Consideră că sînt ai tăi.

Făcu un gest de îmbărbătare cu capul şi ieşi. Preşedintele observă că şi Kuzma se pregăteşte să plece şi-i spuse:

— Aşteaptă-mă.

Îşi puse actele în birou, verifică dacă seiful e închis şi începu să se îmbrace.

Amurgise. La două-trei case se vedea licărind galben lumina, celelalte aţipiseră. Satul zăcea ca o şatră, aciuită lîngă rîu, venită de undeva şi care, după ce se va odihni, va porni mai departe.

Era ciudat să-ţi dai seama că sentimentul acesta provine din propria-ţi oboseală, că satul nu doarme, ci pur şi simplu aşteaptă să se sfîrşească ceva trecător şi că oricum răstimpul dintre zi şi noapte nu-i nicăieri mai acătării; cînd se face întuneric deplin o să poţi să te apuci din nou de lucru, pînă la

culcare să mai faci cîte ceva, dar acum trebuie pur și simplu să aștepți, așa-i ora asta flușturatică.

Merseră în tăcere și doar cînd ajunseră lîngă casa lui, președintele spuse:

— Hai să intrăm, dacă nu te grăbești.

Cotiră. Președintele împinse ușa și aprinse lumina. Erau singuri în casă. Președintele scoase de undeva o sticlă începută, turnă cîte o jumătate de pahar, aduse apă într-un ulcior. Arătă spre sticlă și spuse:

— Spirt.

— De unde ai făcut rost?

— Îl țin aici demult. În primăvară am fost la mină și am cumpărat o sticlă. A mai rămas un pic. Ei, hai să bem. Pentru Maria. Să nu ajungă unde nu trebuie.

La vorbele astea, Kuzma simți că totul se topește înăuntrul lui; bău mai repede și ucise, arse cu spirt, cele ce voiau să-l doară. Apoi bău apă, răsuflă adînc și spuse liniștit, fără să sufere:

— Acum cred că am ieșit din impas. Zdravăn m-ai ajutat!

— Pe ticăloasa asta de Stepanida o strîng eu cu ușa. Acuș începe anul, amenință președintele.

— Poate că într-adevăr n-a avut.

— Ce tot spui? Păi în septembrie i-am dat banii pe o vacă! Ce, mănîncă banii? Îi ține la ciorap, unde crezi că i-a ascuns?

— Las-o-n pace. Așa-i omul. Ce să iei de la ea?

— O strîng ușurel cu ușa, ca să priceapă. Banii ăștia o să zacă fără nici un folos și ea nimic, nici vorbă să dea. Nici nu poate lua din ei, poftim! Și doar sînt ai ei, dar acum, n-o să mai cumpere nimic cu ei. Altfel lumea vede și pricepe că te-a mințit. Dar așa, o să tragă din ei cîte-o rublă. Și-a născocit singură pedeapsa și oamenii nu mai au în-

credere în ea. Mai ieftin i-ar fi fost să-ți fi dat ție banii. Dar nu, e calică din născare.

— S-o ia naiba! Nu m-am bizuit pe ea nici o clipă. Dar cu specialiștii nu m-am simțit în largul meu. Au așteptat atîta salariul ăsta și acum o să-l primesc eu. O să se supere pe mine, firește. Și pe tine, tu i-ai pus.

— Nu-i nimic, se descurcă ei. Să zicem că te-ai duce mîine la agronom, dacă stai să socotești, are și el nevoie de bani. Poate că ți-ar da, dar puțini, pentru tine asta nu-i o rezolvare. Iar veterinarul nu ți-ar da deloc. Dacă-l iei pe fiecare în parte, te refuză mai ușor. Da' eu i-am luat pe toți la un loc. Președintele zîmbi ironic. Știu că atunci cînd sînt toți laolaltă nu-i atît de simplu să refuze, nimeni n-are chef să-și dea arama pe față, dar cînd omul e singur, se gîndește mai mult la ale lui și nu se vede că-i viclean, discuția e fără martori. Asta s-a văzut demult.

— Păi chiar așa e, se învoi Kuzma mirat.

— Așa e. La noi în lagăr, cînd am fost închis, era un om ciudat, care scrisese despre asta un caiet gros din scoarță-n scoarță. Erau și multe născociri acolo, dar asta îmi amintesc, o știam mai dinainte, din viață.

— Tot voiam să te întreb, spuse Kuzma. Cînd te-au închis, ai fost supărat pe noi sau nu?

— Pe cine, pe voi?

— Păi, pe mine, pe oamenii din sat. Ne-am folosit toți de benzina asta, dar de condamnat te-au condamnat numai pe tine.. Și doar n-o făcuseși pentru tine.

— De ce să mă fi supărat pe voi? Voi n-aveați nici un amestec.

— Păi, aveam și n-aveam, asta după cum privești lucrurile.

— Lasă, Kuzma, făcu președintele un gest cu mîna. La ce bun să mai vorbim acum de asta?

Turnară restul în pahare și băură. Președintele tăcea gînditor și acum, roșu la față după băutură, nu mai semăna deloc a președinte: fața îi era lipsită de voință, buhăită, fără fermitatea dintotdeauna, iar privirea tristă. Dacă n-ar fi văzut că președintele nu băuse mai nimic, Kuzma ar fi zis că-i beat.

— Mă întrebi dacă am fost supărat pe voi sau nu? spuse el apoi cu glas potolit, privindu-l pe Kuzma. Voi n-aveți, desigur, nici un amestec. Poate că la început am fost un pic supărat pe voi că vă zbăteați pentru mine fără nici un folos. Și mă gîndeam că n-o făcusem pentru mine, ci pentru colhoz, trebuie să țină seamă de asta. Colhozul o să se pună chezaș pentru mine, o să mi se dea muncă obligatorie și gata. Îmi ajungea și asta. Și la tribunal văd că mă bagă la sabotaj. Iacă-așa. Președintele zîmbi, de parcă pînă acum se mirase. Pe urmă m-am supărat, dar de altceva. Sînt, firește, vinovat pentru benzina asta, nu neg. Dar dacă stai și te gîndești, nu-s singurul vinovat și, într-adevăr, n-am cumpărat benzina aia ca să sabotez. Nevoia m-a împins. Se scutura grîul pe cîmp. Va să zică, cineva de mai sus e și el vinovat, n-a urmărit cum stăm cu carburanții, din moment ce nu se găseau. Dar nimeni n-a vrut să-și asume vina, m-au osîndit doar pe mine.

— Așa-i.

— Cînd au început să mă cheme iarăși să fiu președinte, mai întîi n-am vrut să primesc. Pe urmă m-am gîndit: cu cine îmi fac toanele? Cu colhozul? El nu-i vinovat.

Cu statul? Asta mi-ar mai lipsi! Președintele tăcu o clipă și adăugă zîmbind, dar ferm: Păcat doar că mi-au luat degeaba șapte ani din viață.

Acasă, pe Kuzma îl aștepta Evgheni Nikolaevici.

— Te-ai pus pe chef, Kuzma, te-ai pus pe chef. Stau eu și mă gîndesc: dacă nu vine muntele la Mahomed, vine Mahomed la munte.

— Mă aștepți demult, Evgheni Nikolaevici?

— Păi, cam de multișor. Dar am hotărît să stau pînă la victoria finală. Așa sînt eu: dacă am promis, trebuie să mă țin de cuvînt. Mă duc eu azi la Casa de economii și cînd colo, era închisă pentru renovare. Mă sucesc eu, mă-nvîrtesc de la unul la altul, nu putem și gata, zic ei. Dau fuga acasă la responsabil. Asta mă cunoaște. Mi-au dat. Ai avut noroc, Kuzma.

— Ca să vezi cum s-a întîmplat!

— Da, da. Iar acum stau și mă gîndesc: poate m-oi fi dus degeaba, oi fi alergat în zadar? Nici urmă de tine nicăieri. Mi-am spus: poate o fi făcut rost? Dar am stat, nu m-am clintit. Dacă am promis, trebuie s-o duc pînă la capăt. Ca să nu fie cu supărare.

— Da' ce supărare să fie, Evgheni Nikolaevici? Îți mulțumesc.

— Va să zică, ai nevoie de bani?

— Am nevoie, Evgheni Nikolaevici.

— Atunci ia-i. Poftim. E sumă rotundă, numără-i.

Kuzma luă de la Evgheni Nikolaevici teancul de bani și-l vîrî în buzunar.

— De ce să-i număr? Sînt toți.

— Bagă de seamă, treaba ta. Eu n-o să

te înșel. Cum am promis, așa am făcut. Faci cinste.

— Asta se înțelege de la sine, Evgheni Nikolaevici.

— Ba nu, glumesc. Dar așa se spune. După ce-o să se termine totul, o să putem bea, dar acum nu-i nevoie. Știu că fiecare copeică ți-e numărată. Trebuie să avem obraz. Să ne ajutăm unul pe altul dezinteresat. Așa cum se aliau odinioară cnejii ruși împotriva polovțienilor, trebuie să fim și noi uniți împotriva nenorocirii. Știi ce-i necazul ăsta al tău? Polovțienii, oastea polovțiană. Îți aduci aminte din istorie? Împotriva lor ne unim cu toții, asemeni cnejilor ruși. Să încerce acum să ne mai clintească cineva. Sîntem mulți, nu ne dăm bătuți așa ușor. Ce zici, Kuzma? Așa-i?

— Așa-i, începu Kuzma să rîdă. Ia te uită cum ai chibzuit! Și începu din nou să rîdă.

Dintr-o cameră ieși Vitka, îi privi și zîmbi vesel.

— Așa-i, Vitka? îi strigă Evgheni Nikolaevici. Ați făcut la școală despre polovțieni?

— Așa-i. Am citit o carte despre ei.

— Și cum e? Seamănă cu ce-am spus eu?

— Seamănă.

— Vezi, deci, că ceva-ceva tot mai pricepe directorul vostru?

Vitka, fîstîcindu-se, se făcu nevăzut. Evgheni Nikolaevici oftă nu se știe de ce, deși pe fața lui se vedea că-i pe deplin mulțumit de sine, și se ridică.

— Trebuie să plec. Polovțienii ăștia ne dau și nouă destul de furcă. Am obosit pe ziua de azi. Mă duc să mă culc.

— Ți-am dat de lucru, Evgheni Nikolaevici.

— Nu-i nimic, nu-i nimic. Nu te mustru. Trebuia s-o fac și am făcut-o. Ești de-al nostru. Altă dată o să mă ajuți tu pe mine. Cînd trăiești alături de oameni, trebuie să fii om. Altminteri n-o să te respecte. Am dreptate?

— Ai dreptate.

— Păi vezi! Evgheni Nikolaevici privi împrejur. Maria e bolnavă, ce-i cu ea?

— E bolnavă.

— Ce are?

— O doare capul.

— Ei, asta nu-i grav.

În prag, Evgheni Nikolaevici întrebă încet:

— Cum stau treburile cu colhozul, ți-au promis un împrumut?

— Mi-au promis.

— Aha. Ei, cînd o să ți-l dea, o să-ți plătești datoria. N-o să te îmboldesc. Știu că ești om de cuvînt, nu pierd banii. Am plecat.

Maria ședea pe pat și, ținînd pe genunchi un album vechi, ros pe la colțuri, privea fotografiile. Cînd intră Kuzma, ea tocmai se uita cum arăta acum vreo treizeci de ani: cu o coadă groasă, petrecută peste umăr, după moda de atunci, cu fața rotundă, cu fălci proeminente — fată mare, bună de măritat, care nu știa ce-i suferința și plînsese doar cu lacrimi de copil, pentru fleacuri. Pe vremea aceea nu știa încă nimic despre ea, decît cum o cheamă și că se născuse și crescuse în satul acesta, unde avea să trăiască și mai departe. Nu știa de război, de copiii ei, de magazin, de lipsa în gestiune, credea că pentru orice nenorociri și chinuri sînt pe lume prea mulți oameni

pentru ca năpastele astea s-o lovească tocmai pe ea, o țărancă ștearsă, și respingea gîndul că viața va fi grea, cu lacrimi și necazuri. Iar acum, suferind, se desfăta privind-o pe neștiutoarea de atunci, o pizmuia și își lua rămas bun de la ea pentru totdeauna. Înainte vreme n-avea timp să-și ia rămas bun de la toate cîte le trăise, dar uite că acum își găsise vreme; stătea și înțelegea că nu mai rămăsese în ea nimic din fetișcana aceea, în afară de nume și de amintire, toate celelalte pieriseră fără urmă, ca în război. Iar la ziua de mîine îi era groază să se gîndească.

Kuzma intră și spuse:

— Azi a mers bine. Acum a mai rămas o nimica toată.

Maria nu răspunse. Puse albumul pe pervazul ferestrei și ieși. El nu se duse după ea. Stătea pe pat și simțea că obosise. I se făcuse somn.

I se păru că cineva se uită la el, ridică privirea — era Maria. Îl privea din camera mare, parcă aducîndu-și aminte că el spusese ceva. Kuzma se duse în camera mare; Maria plecă la bucătărie. El simțea că ea se uită și de acolo la el, ca și cum nu-și putea aduce nicicum aminte ce anume spusese el. Kuzma aștepta, dar ea nu-l întrebă nimic.

Atunci el se dezbrăcă și se culcă.

Ziua a doua se apropia de sfîrșit.

Demult de tot, încă din tinerețe, Kuzma pricepuse că fiecare zi vine nu așa, pur și simplu la fel pentru toți, ci doar pentru un singur om anume, căruia îi aduce numai izbîndă. Dacă omul nu are noroc sau dacă vreme de două-trei luni duce o viață cu totul obișnuită, asta înseamnă că zilele ca-

re vin sînt ale altuia, iar ziua lui e undeva pe drum.

Aţipind, Kuzma ştiu precis că ziua de azi fusese a lui. Dimineaţă nu îndrăznise nici măcar să viseze la un astfel de noroc. Mai întîi, moş Gordei îi adusese cincisprezece ruble, mătuşa Natalia îi dăduse mai mult de o sută, apoi preşedintele îi adunase pe specialişti şi dintr-o dată făcuse rost de o grămadă de bani, îi mai rămînea doar să se ducă mîine dimineaţă şi s-o ia, iar la urmă Evgheni Nikolaevici îi adusese suta promisă. Şi bine că se nimerise tocmai acum, cînd lui Kuzma i se părea că trebuie să iasă la drumul mare şi să strige „ajutor", fiindcă nu-i mai rămînea altă cale.

Kuzma adormise fericit, recunoscător zilei sale şi oamenilor pentru bunătatea lor şi pentru ajutor. Aşa adormise atunci, fericit, uitînd că ziua lui trecuse de acum.

Aici, în tren, pe Kuzma îl trezeşte flăcăul în miez de noapte.

— Kuzma! Hei, Kuzma! Dormi?

— Ce vrei?

— Dă-mi o ţigară. Nu mai pot, vreau să fumez şi mi s-au terminat.

Kuzma se ridică puţin, pipăie cu mîna în plasa metalică pe lîngă perete după ţigări. Le întinde flăcăului. Acesta exclamă:

— A-ah ce bine. Credeam că mor.

Kuzma nu mai are chef de somn. Se dă jos din pat după flăcău. Bătrîna se trezeşte de şoaptele lor, priveşte împrejur ridicînd capul.

— Dormi, bunicuţo, dormi, noi sîntem, şopteşte flăcăul.

Ies pe coridor. Aici nu-i nimeni, domneşte o penumbră adormită, plăcută pentru noapte. Perdelele roz abia se leagănă la

ferestre închizînd întunericul, iar podeaua tremură ușor sub covor.

Își aprind țigările. Stau față-n față la geam și fumează: flăcăul trage grăbit și zgomotos din țigară, oftînd de plăcere, iar Kuzma, calm, ca un om deprins să fumeze. Fumul se tîrăște pe coridor spre capătul vagonului și acolo, încolăcindu-se, piere.

Potolindu-și setea dintîi, mistuitoare, flăcăul fumează mai domolit și îl întreabă pe Kuzma:

— Nu te superi că te-am trezit?

— Păi, aproape că nici nu dormeam. Moțăiam și eu așa.

— Cum așa?

— Ce să fac, am dormit mult ziua. Acum, mai am puțin și ajung.

— Aha. Eu, întotdeauna cînd sînt mahmur, dorm rău.

Apoi, privind într-o parte, rostește cu o indiferență prefăcută:

— Da' nostimi mai sînt bătrînii ăștia. Ai observat?

— Da.

— Or fi într-adevăr așa, sau se prefac?

— După părerea mea, așa sînt, într-adevăr. Sînt fel de fel de oameni.

— Ea îi susură întruna: Serioja, Serioja. Îl mîngîie pe cap, iar el rabdă, de parcă așa trebuie. Eu aș muri de rușine să-mi facă muierea așa ceva și încă față de lume.

— Pesemne că așa sînt ei întotdeauna.

— El minte cînd spune că n-a înșelat-o niciodată.

— Cine știe? Poate că nu minte. Eu cred că nu minte.

— Iar ea îl crede cu adevărat. I se vede pe chip. Ai observat?

— Da.

— Și fiindcă-l crede, nu l-a înșelat nici

ea. L-a aşteptat tot timpul războiului. Asta trebuie să te pună pe gînduri!

Flăcăul se opreşte, nu mai fumează. Strînge din buze gînditor şi adăugă:

— Pentru asta ar trebui să-i dea o decoraţie. Să se fi născocit o decoraţie specială pentru muieri.

Controloarea, auzind glasuri, iese din cămăruţa ei şi se îndreaptă spre bărbaţi. Se opreşte în tăcere alături de ei şi-i priveşte.

— Fumăm, îi spune flăcăul.

— Alt loc n-aţi găsit unde să fumaţi?

— Una-două, începi să ţipi. Aşa sînteţi toate! Poftim, ia exemplu, e aici o bătrînă care toată viaţa n-a ţipat o dată la moşu' ei. Iar voi, din nimica toată începeţi să lătraţi. Ce tagmă! De ce oare, înainte vreme, femeile erau altfel?

— Aşa, jigneşte-mă...

— Da' cine te jigneşte? Puţin îmi pasă mie de tine! Încerc să-ţi explic.

E drept că flăcăul nu vorbeşte pe un ton jignitor, ci mai curînd pe un ton de om ofensat, care a îndurat multe. Iar controloarea, dîndu-şi seama, pleacă. Flăcăul îşi aprinde a doua ţigară şi se reazemă gînditor de perete. Kuzma, aducîndu-şi aminte, o ajunge din urmă pe controloare şi o întreabă cît mai e pînă la oraş. Trei ore cu totul. Acum nici nu mai merită să se culce. Se întoarce fără grabă, la flăcău.

Flăcăul priveşte undeva lîngă Kuzma şi spune:

— Muierea mea a fost în general cumsecade. Da' uite că n-am putut face casă împreună.

— Pesemne că tu eşti de vină.

— Cum să-ţi spun, Kuzma? Sînt şi nu sînt. Fireşte, am băut. Dar alta s-ar fi obişnuit demult şi am fi dus-o mai departe

împreună. Ce, beau de unul singur? Se obișnuiesc și muierile cu băutura. Mai bombăne un pic, așa de formă și pe urmă se împacă. Doar văd eu. Dar asta a făcut tăraboi, a vorbit de principii și s-a cărat. Și măcar dacă aș fi băut în fiecare zi. Dar nu-s alcoolic. Mai beau uneori, cînd sînt bine dispus, cu băieții. Cîștigam atît de mult, că ne ajungea pentru toate: și pentru vodcă și pentru casă. Îți spun, a vorbit de principii. Trăgîndu-și sufletul, flăcăul continuă mai liniștit: Bineînțeles că eu am fost prostul. Trebuia să fiu atent pe cine iau. Pentru alta eram bun așa cum sînt, dar cu asta, uite că nu mă potrivesc, sînt de alt soi.

— Aveți copii?

— O fetiță. Merge pe patru ani.

— Atunci întoarce-te. Ce-o să facă fetița fără tată?

— Nu știu, asta nu-ți pot spune. Muierea m-a mai părăsit o dată, dar atunci am știut că se întoarce, că nu pleacă nicăieri. Nu pricep de unde am știut, dar am simțit că vine înapoi, că face dinadins, doar așa, ca să arate de ce-i în stare. Și mi-am zis: n-ai decît, treaba ta. Mă doare-n cot. Și s-a întors. Dar acum nu mai simt asta. Pesemne că-i ceva serios. Se vedea și pe fața ei că-i serios.

— Și tu n-ai încercat să discuți cu ea?

— Nu. De îndată ce a plecat, mi-am luat concediu, m-am pregătit de drum și valea! Dacă tu faci așa, fac și eu. Sînt și eu ambițios.

— Da-a.

Vagonul doarme. Ei discută în șoaptă, fără să stingherească pe nimeni, de parcă au rămas special aici de gardă, ca să fie cineva care nu doarme, ci meditează și discută despre viață — altfel, dacă dorm toți, pot

să nu se trezească la timp. Una după alta se aud în noapte șuierăturile stridente ale locomotivei electrice, apoi se face liniște; acum trebuie să fii atent să asculți dacă nu cumva începe să șuiere din nou. Noaptea totul e mai complicat, te neliniștește și te sperie, ziua de mîine pare atît de îndepărtată și încă nu se știe dacă o să mai vină, dacă n-o să se frîngă ceva în ordinea asta străveche a zilei și a nopții, dacă nu cumva o să se oprească în întuneric și o să piară. Parcă poate spune cineva cu siguranță că e imposibil?

— Mă gîndesc și altminteri, zice flăcăul. Singură cu copilul n-o să-i fie nici ei ușor. O să umble cît o să umble fără rost și o să priceapă. E încă tînără, n-a dat de greu. Cînd femeile se ceartă cu noi, cred că nu le sîntem de nici un folos. Se despart și după aceea pricep cum stau lucrurile pe lumea asta. Pe urmă se răzgîndesc și vin să se gudure, să te îmbuneze. Omul are nevoie de o ființă lîngă el. Ce-o să facă de una singură? N-o să poată îndura.

— De ce singură? zice Kuzma cu viclenie. Își găsește ea pe cineva.

— Să-ncerce! se burzuluiește flăcăul. Își găsește mai mult de-o grămadă! Crezi că eu o să stau cu mîinile în sîn? Că n-o să-l întreb de sănătate pe niciunul?

— Păi, de vreme ce v-ați despărțit...

— Atunci să plece, să n-o facă în fața mea. Orice s-ar fi întîmplat, crezi că-i plăcut cînd altul trăiește cu muierea ta, fie ea și divorțată de tine? Parcă ți-ar smulge o bucată de carne. La noi în sat, de pildă, nimeni nu îndrăznește să se lege de ea. Mă cunosc. Știu că n-o să rabd.

Flăcăul vru să arunce mucul de țigară în găleata de gunoi, apăsă pe pedală, capacul

sări în sus cu zgomot, nu se putu opri și căzu înapoi zăngănind.

— Fir-ar al dracului! ocări el.

Controloarea apăru atrasă de zgomot, îi fulgeră cu privirea și se făcu iarăși nevăzută. În compartiment cineva începu să se zvîrcolească, apoi se potoli — pesemne că se trezise și ațipise numaidecît. Iar trenul merge mai departe ca și pînă acum.

Flăcăul frămîntă mucul de țigară în mînă și tutunul se împrăștie pe covor. Dîndu-și seama, se apleacă și-l adună de pe jos. Apoi ridică atent, cu mîna, capacul și vîră mucul în găleată. Tace posomorît.

E din nou liniște.

Și nu se vede, nu se aude dacă vîntul s-a potolit. Nu se vede încotro merge trenul și nici dacă ai pămînt sub picioare. E bine de cei care dorm. Cînd se trezesc, o să fie dimineață, poate chiar că o să fie soare. Cînd e soare, e mai multă liniște.

Kuzma se gîndește că în curînd urmează orașul. Uite așa ar merge întruna, să nu mai știe de nimic; dar în curînd ajunge la destinație și se lămurește totul.

Flăcăul îl întreabă deodată:

— Dracu' știe, nu cumva ar trebui să mă întorc? Femeilor le place cînd renunți la ceva ispititor din cauza lor. M-aș duce și i-aș spune: uite, așa și așa. Ce zici, Kuzma?

— Nu știu, spune Kuzma circumspect. Asta tu trebuie să hotărăști singur...

— Mda. Știu că singur. De emoție, flăcăul își trage nasul copilărește. Dracu mai știe... Și în timp ce se gîndește, trenul îl duce tot mai departe. Așa că hotărăște: Eh, acuma-i prea tîrziu. De vreme ce am plecat, trebuie să merg mai departe. Cînd mă întorc, o să se hotărască într-un fel. Și dacă nu și nu — nu s-a terminat lumea cu ea.

Flăcăul vrea s-o dea pe glumă: Păi dacă mă întorc, unde mai ascund banii? Trebuie iarăşi să-i beau. Mai bine călătoresc cu ei.

Apoi recunoaşte:

— Mă tot gîndesc la bătrîn şi la bătrînă. M-am uitat la ei şi nu prea m-am simţit la largul meu. M-au înduioşat. Eu-s cam simţitor. M-am născut anormal cumva. Uneori, mă duc la cinema şi mai că nu plîng cînd rulează ceva de genul ăsta. Din pricina asta mă tem să stau în acelaşi rînd cu băieţii. Mi-e şi ruşine: ei rîd, iar eu strîng din buze ca să nu mă pun pe plîns. Am suflet de muiere.

Trenul se aude deodată scrîşnind şi începe să frîneze. Controloarea, cu un felinar în mînă, se îndreaptă fără grabă spre ieşire: va să zică nu-i nimic grozav, ci doar o staţie. Flăcăul dă perdeaua la o parte şi se uită în întuneric. Vede nişte luminiţe şi spune:

— Şi acolo trăiesc oameni.

Acum, pînă la oraş a mai rămas o nimica toată.

Sosise cea de-a treia zi.

Kuzma se trezi liniştit şi mulţumit ca atunci cînd toate merg bine. Îi deşteptă pe copii să se ducă la şcoală, mai zăbovi un pic, se uită la ei cum se îmbracă, hîrjonindu-se, se gîndi ce-ar trebui să le spună în legătură cu banii ca să-i mai înveselească. Cînd se aşezară la masă şi Maria le turnă, ca întotdeauna, copiilor lapte, iar ei şi lui Kuzma ceai, Kuzma îi făcu lui Vitka cu ochiul, arătînd spre pahare:

— Hai să facem schimb.

Vitka se miră, tresărind vesel:

— Hai.

— Ce, n-avem lapte, că iei de la copii? Dacă ai nevoie, îți dau! sări în sus Maria.

— N-am nevoie.

Kuzma nu se necăji defel pe Maria, ba chiar, în adîncul sufletului, era întrucîtva mulțumit că ea se supărase: dacă se poate supăra, se poate și bucura, va să zică nu încremenise cu totul și avea să-i treacă repede. Tot timpul cît au stat jos, el și Vitka s-au uitat unul la altul conspirativ, iar Kuzma știa acum că băiatul înțelesese, cum putuse, că totul merge bine. Vitka plecă la școală țopăind.

Kuzma aștepta să se lumineze de ziuă și se îmbrăcă pe îndelete, stăpînindu-se să nu se grăbească. Ieșind, îi spuse Mariei:

— Mă duc să aduc banii.

Ea nu răspunse, dar el nici nu aștepta să-i răspundă; el trebuia doar să vorbească, pentru ca vorbele astea să rămînă în mintea ei și să lucreze.

Ziua se ivise mohorîtă, asemeni celei de ieri, care venise anume pentru Kuzma; rămînea de văzut dacă și asta avea să fie tot a lui. Toate duc la așa ceva. Mergînd, Kuzma simțea cu ce greutate plăcută îi răsună pașii în trup și cum trupul îi așteaptă pe cei care urmează. Asta i se întîmpla adeseori cînd avea chef să meargă întruna și se odihnea în timpul mersului.

Totuși i se părea că ziua se ivește prizărită, parcă de sticlă, dintr-o sticlă subțire, sfărîmicioasă. Se gîndi că, așa este, așa-i vremea: nici toamnă, nici iarnă, toamna se poate frînge în fiecare clipă și vine iarna. E de mirare că n-a nins nici măcar o dată. Acum nu-i mai rămăsese mult de așteptat.

Cînd ajunse lîngă birou, Kuzma auzi că-l strigă inginerul mecanic, se apropie de el și-i strînse mîna. Se simți stînjenit: cum-ne-

cum, se duce să primească banii omului. Ce-i plăcut în asta? Ţi-e şi ruşine să-l priveşti în faţă.

— Te rog să mă ierţi, Kuzma, că vin la tine cu o rugăminte, spuse acesta. Ştiu că n-ar trebui, dar ca dracu, n-am putut născoci nimic altceva. Înţelegi, am invitat la mine un coleg, am învăţat împreună la institut, şi n-am bani. N-am cu ce să cumpăr o sticlă.

— Păi îţi dau! se bucură Kuzma. Ce, îţi ceri iertare pentru banii tăi? Asta mai lipsea!

— Da, dacă poţi, dă-mi vreo douăzeci de ruble. Nu cunosc pe nimeni pe-aici, n-am de la cine să împrumut.

— Îţi dau, îţi dau. Nici nu încape vorbă!

Intrară în birou, iar inginerul mecanic arătă cu capul spre camera unde se adunaseră specialiştii:

— O să fiu aici.

Kuzma se duse la contabil. Acesta, văzîndu-l în prag, se lăsă pe spătarul scaunului şi-l aşteptă să vină, arătînd prin toată înfăţişarea că-l aşteaptă. Ca toţi contabilii, era meticulos şi zgîrcit, iar Kuzma îşi dădu seama deodată că, fără să ştie de ce, nici nu-i trecuse prin minte că s-ar putea să nu primească banii; lucrul acesta era cel mai probabil, fiindcă erau puţini cei care izbuteau să-i primească de la bun început; contabilul socotea că nu-i destul să vină o dată şi-i punea să vină de cîte trei, patru ori.

Kuzma se miră şi el de faptul că ieri, şi chiar azi dimineaţă, fusese convins că avea să primească banii.

Iar acum, apropiindu-se de contabil, se crispă, pregătit pentru tot ce-i mai rău.

— Noroc!

— Bună ziua, îi răspunse sfidător contabilul. Ai venit?

— Am venit.

— Vrei bani?

— Dacă-mi dai.

Contabilul, pe cît se părea, simţise că acum Kuzma pricepe cît de mult depinde de el, şi tăcu, aşteptîndu-l să înceapă să se frămînte, apoi spuse:

— A intervenit ceva neplăcut. Se încruntă satisfăcut şi făcu o pauză. Nu ştiam că o să primeşti banii noştri. Eu mi-am încasat salariul şi l-am cheltuit.

— Cum l-ai cheltuit?

— Cum se cheltuie banii. La magazin. Pot să-ţi dau socoteală: i-am cumpărat nevestei o scurtă pentru iarnă, iar mie pîslari.

Kuzma pricepu, în sfîrşit, şi dădu din cap.

— Dar restul? întrebă el.

Contabilului se vedea că-i face plăcere să nu răspundă numaidecît; tăcea, privindu-l pe Kuzma. Totuşi spuse supărat:

— Restul sînt în seif la Polina. N-au semnat toţi statul. Dacă Polina ţi-i dă pe răspunderea ei, n-are decît.

Kuzma se îndreptă spre măsuţa Polinei. Contabilul strigă în urma lui:

— Notează-ţi pe o hîrtie cît ai de dat fiecăruia. O să trebuiască să-i dai înapoi.

Nemulţumit, îl lăsă să plece, părîndu-i rău că spusese atît de repede totul.

Polina spuse în şoaptă:

— Ţi-i dau, dar găseşte-i numaidecît pe zootehnistă şi pe veterinar şi spune-le să vină.

— Bine.

Ea începu să numere banii repede-repede, îndoind bancnotele, şi cu toate acestea

operația dură îndelung — toți erau în hîrtii de trei și de o rublă — apoi îi mai numără o dată. Kuzma stătea, se uita indiferent, fără să se frămînte cum licăresc bancnotele în mîinile Polinei și aștepta. Dîndu-i banii, ea îl întrebă cu același glas șoptit:

— Mai ai mult de adunat?

— Acum am iarăși mult.

Kuzma își vîrî banii în buzunare și buzunarele se burdușiră. Le apăsă de sus în jos cu palma, apoi își aminti că trebuie să-i dea numaidecît douăzeci de ruble mecanicului și scoase teancul de sus, în care erau hîrtii de trei ruble; numără nu douăzeci de ruble, fiindcă nu-i ieșeau la socoteală în hîrtii de trei, ci treizeci. Contabilul îl observa din colțul său cu o curiozitate rece, iar Kuzma, drept răspuns, își aținti privirea asupra lui, pînă cînd acesta întoarse fața. Contabilul se hotărî să-l pedepsească:

— Să nu-i bei.

— Ia mai du-te... răspunse Kuzma fără să se înfurie prea tare.

Intră în camera specialiștilor, unde se afla inginerul mecanic și, încetișor, de parcă i-ar fi dat mită, îi strecură în mînă treizeci de ruble. Fără să se întoarcă, acesta mormăi:

— Aha.

Pe coridor, Kuzma dădu peste nevasta veterinarului, dar nu observă că ea îl privește cu atenția lacomă și rea cu care urmărești prada. Vru să intre la președinte, aruncă o privire în biroul lui — era lume înăuntru — și închise ușa. Ce să-i spună? Mai bine să se ducă acasă.

Ziua era la fel de mohorîtă și nu apucase să se frîngă, acum părea veștedă, din hîrtie veche, străvezie, lipită. N-ai decît să o sufli

și își ia zborul, dar vînt nu era și n-avea cine să sufle. Ceva foșni încetișor în preajmă și se auzi zgomot, lătrături de parcă pereții acestei zile de hîrtie foșneau. Zarea era tulbure. Kuzma se gîndi că ziua de azi venise anume pentru contabil, se potrivea cu mutra lui acră.

Banii din buzunare îl împiedicau pe Kuzma să păşească liber, aşa că îşi stăpînea paşii — nu umbla, ci ducea banii, de parcă aceştia s-ar fi putut vărsa. Ei nu-l bucurau: ceva se întîmplase cu bucuria şi ea nu mai licărea. Kuzma ştia că-i sînt necesari şi atît, dar nu încerca vreo satisfacţie sau încîntare pentru faptul că-i are. Voia să-i scoată mai repede, să-şi elibereze buzunarele.

Acasă, Kuzma aruncă banii într-o cutie mare de bomboane, pe care o adusese după război din Austria, şi puse cutia în dulap. Se simţi mai uşurat. Îmbărbătîndu-se singur, se gîndi că acum nimeni din sat n-are atîţia bani cîţi are el în cutia asta. Făcuse tot ce putuse, dar în celelalte două zile care-i mai rămăseseră trebuia să adune restul, pînă la o mie de ruble. Cum asta, nu ştia încă. O să născocească el ceva, nu se poate ca totul să se termine aşa. De vreme ce avea nevoie de o mie, o s-o agonisească el cumva. Numai nu acum, nu astăzi. Simţea că azi nu mai poate cere bani, că îşi cheltuise toate resursele şi trebuie să se odihnească.

În tindă se auziră paşi, dar Kuzma socoti că sînt doar aşa, pur şi simplu nişte paşi, fără să facă vreo legătură cu faptul că cineva umbla pe acolo. Şi cînd intră nevasta veterinarului, el se miră de unde apăruse. Îşi aminti numaidecît că nu-i găsise

pe veterinar şi pe zootehnistă, nu le spusese să semneze ştatul.

Nevasta veterinarului stătea în uşă, iar colţurile buzelor strînse îi tremurau. Era uscăţivă şi urîţică, iar Kuzma, nu înţelegea de ce, adesea o compătimea. Ştia că nu se înţelege cu veterinarul şi, pe cît se părea, era o dovadă a ceea ce se întîmplă cu femeia cînd în familie nu există înţelegere. Mai mult din obişnuinţă decît conştient, o invită:

— Intră, de ce stai în uşă?

Ea nu se clinti din loc. Buzele începură să-i tremure mai tare:

— Şi noi ce ne facem, Kuzma? Te-ai gîndit la asta? De ce faci aşa ceva?

Kuzma nu pricepu deîndată, iar cînd înţelese nu putu răspunde.

— I-am aşteptat o lună de zile. Glasul îi tremura, şi-l stăpînea să nu se frîngă, sau să se reverse. Avem cincizeci de ruble datorie. Acum ce ne facem?

Kuzma se ridică şi scoase din dulap cutia cu bani. O răsturnă pe masă şi, mai întîi, găsi hîrtia pe care notase salariile specialiştilor, apoi cu grijă, ca să nu greşească, începu să numere banii. Nevasta veterinarului se apropie, iar el, în timp ce-i dădea banii, o zări pe Maria, care se opri doar pentru o clipă şi trecu mai departe spre bucătărie. Kuzma se simţi scîrbit şi ruşinat, de parcă i-ar fi furat Mariei banii ăştia, iar ea l-ar fi prins asupra faptului.

Nevasta veterinarului se făcu nevăzută.

Kuzma adună în cutie banii rămaşi, puse din nou cutia în dulap, dar la îndemînă, nu atît de departe ca înainte. Cînd sînt atîţia bani în ea, firește, mai poate veni lume după ei.

Trebuia să mai aştepte. S-ar putea să mai aibă nevoie cineva.

Începu să aştepte.

De cîteva ori trecu Maria pe lîngă el, îl privi, dar el nu se întoarse.

Aştepta.

Trecu o oră, trecură două, iar Kuzma începu să se simtă neliniştit, întrebîndu-se de ce nu mai vine nimeni de atîta timp, dar în tindă se auziră din nou paşi. Acum îşi aminti: dacă se aud paşii, înseamnă că vine cineva. Nu aştepta degeaba.

Intră o fetiţă, fiica agronomului, iar Kuzma se gîndi nemulţumit: de ce nu vin specialiştii înşişi, de ce trimit în locul lor nevestele şi copiii? Păi, fetiţa poate pierde banii. Şi pe urmă cine-o să fie de vină?

— Bună ziua, spuse fata cu sfială, privind furişat, pe sub sprîncene.

— Bună ziua, bună ziua, răspunse Kuzma şi se ridică să ia cutia. Bine că n-o împinsese la perete ci o pusese la margine.

— Nene Kuzma, începu fetiţa să vorbească repede. Spuneţi-i lui Vitka al dumneavoastră să nu se mai ţină după mine.

— Cum? Kuzma se opri, iar mîna întinsă îi căzu în jos.

— Spuneţi-i lui Vitka al dumneavoastră să nu se mai ţină după mine. Ne-au poreclit mirele şi mireasa. Băieţii nu mă lasă-n pace. Strigă după mine: „Mirele şi mireasa au mîncat colastra".

Kuzma începu să rîdă neîncrezător.

— E cu putinţă?

— Da. De ce se ţine după mine? Eu i-am spus, dar degeaba. Să se ţină după altă fată.

— Ce ticălos! exclamă Kuzma rîzînd zgomotos. Se ține după tine, zici?

— Da. Toți rîd de mine și nu-s vinovată.

— Vine el acasă și-i dau eu două după ceafă! Se ține după tine, ia te uită, golanul!

— Nu, spuneți-i numai. De tată-său trebuie să asculte.

— Îi spun, îi spun.

— Eu am fugit, se scuză fata.

— Fugi și să n-ai teamă: de acum n-o să se mai uite niciodată la tine. O să vezi.

Ea dădu afirmativ din cap, parcă înclinîndu-se și ieși în fugă. Kuzma, încă vesel, zîmbi ironic în urma ei, dar simțea că îl cuprinde iarăși sentimentul acela de pustiu și de îngheț, care-l încercase înainte de sosirea fetei. Se uită pieziș la cutie și se așeză. Ar trebui să numere banii, însă nu voia să se ridice din nou, se temea că-i rămăseseră tare puțini și atunci avea să fie și mai rău.

Se strădui să se liniștească singur, spunîndu-și că nu mai departe de ieri nici măcar nu îndrăznea să spere că va avea atîția bani. Nu se liniști. Hotărî că-i mai bine să se gîndească la ceea ce avea de făcut. La cine se mai putea duce, cui să-i mai ceară?

Apoi parcă uită că voia să se gîndească la ce avea de făcut și nu se mai gîndi la nimic. Stătea lîngă cutie ca un paznic atunci cînd hoți nu sînt și nici nu pot fi. Se frămînta și fuma.

Copiii veniră în fugă de la școală, iar Kuzma încercă să-și amintească ce treabă avea cu Vitka, dar nu-și aminti.

Copiii mîncară singuri, nici Kuzma, nici Maria nu intrară la ei.

În casă domnea liniștea și teama, toți sînt acasă, dar domnește liniștea și teama.

Înainte de a se însera veni în fugă, gîfîind, moș Gordei. Îl strigă pe Kuzma, se învîrti prin cameră, negăsindu-și locul; în cele din urmă îi făcu semn să vină după el afară. În tindă îi șopti:

— Tu, Kuzma, nici n-ai nevoie de bani. Pricepi? Se poate și fără bani.

— Ce-ai mai născocit, moșule? spuse Kuzma încruntîndu-se.

Moș Gordei începu să chicotească vesel.

— Ei asta-i, am născocit! Moșul nu născocește, știe precis. Îți spun eu îndată...

Kuzma tăcea.

— Păi, uite cum. Se poate și fără bani. N-ai nevoie de nici o copeică. Iar de Maria n-o să se atingă nimeni. Și o să fie drept și după lege. Moșul își apropie fața de a lui Kuzma și șopti: Las-o grea și gata. În lege scrie că pe gravide nu le bagă la închisoare.

— Ce spui, moșule! se trase îndărăt Kuzma.

Moșul continuă mai cu foc și mai tare:

— Mi-a spus cineva de încredere, nu minte. E adevărul gol-goluț. Las-o grea pe Maria și gata. Îți trebuie multă vreme? Ce zici?

— Pleacă de-aici, moșule, și nu mai veni la mine cu de-alde astea! Ia te uită ce sfătuitor mi-am găsit!

— Cum? zise buimăcit moșul.

Kuzma se întoarse și intră în casă.

— Eu îți spun cum stau lucrurile și tu strîmbi din nas! începu să țipe moșul. N-ai decît, nu-i treaba mea. Dar să nu zici că n-am venit să-ți spun!

Apoi Kuzma se răzgîndi, iar propunerea lui moș Gordei nu i se mai păru năstrușnică. Dacă așa stăteau lucrurile, firește, n-ar fi rău. S-ar rezolva totul dintr-o dată. Auzise și el că de gravide le e milă, nu le judecă, dar nu știa cum se face că uitase de asta, pesemne fiindcă nu era sigur că-i adevărat. Unde sînt șase guri merge și a șaptea, unde cresc patru copii e loc și pentru al cincilea. Numai că acum e probabil tîrziu. Dacă ar fi știut dinainte... Trebuie totuși să-i dea de înțeles și Mariei. Nu, mai bine nu, fiindcă o să creadă că nu se rezolvă nimic cu banii și atunci o să-i stea inima în loc. Și așa merge de parcă n-ar mai avea viață într-însa. Oricum o cîrmești, tot rău nimerești. Ce-i de făcut? La cine să se ducă mîine? La cine? La nimeni. O fi mai bine să lase totul baltă și să se ducă dis-de-dimineață la frate-său? Dar o fi avînd bani? O să-i dea?

Poftim, ce dandana a ieșit!

Cea de-a treia zi s-a sfîrșit. Vremea a trecut, și ea a intrat în pămînt, ca într-un mormînt, de nu-i mai poți găsi nici oscioarele. Pînă la sosirea revizorului au mai rămas două, cel mult trei zile.

Seara, Kuzma a adormit, dar în toiul nopții l-a trezit o mașină care a luminat camera cu farurile, iar lumina i-a alungat somnul. Kuzma se sculă și se așeză la fereastră. Afară se instăpînise un întuneric dens, care învăluise orice suflare și părea să nu aibă sfîrșit. Ca să-și alunge neliniștea ce începuse să-l cuprindă, Kuzma își aprinse

o țigară și, fiindcă izbuti s-o aprindă, se simți mai ușurat. Noaptea îți trece prin cap fel de fel de gînduri, iată de ce se străduiesc oamenii să doarmă.

Apoi stătu culcat și reuși să aţipească. Avu un vis interesant: se făcea că merge cu mașina aceea care-l trezise și că adună bani pentru Maria. Mașina știe singură unde sînt banii și se oprește, iar el doar bate în geam și cere să i se aducă. I se aduc banii, iar mașina merge mai departe.

Se trezi din nou, dar noaptea nu se sfîrșise, iar întunericul nu se clintise din loc. Începură iarăși să-i treacă prin minte fel de fel de gînduri, iar unul dintre ele era tare neplăcut. Lui Kuzma i se păru că rămăsese singur în toată lumea asta mare și chiar se gîndi că nu-i mare, ci mică și întunecoasă, de parcă nici n-ar mai exista lumină. Dar un avion începu să huruie, parcă sfărîmîndu-se în bucăți, apoi tăcu brusc, ca și cum se prăbușise, iar Kuzma începu să aștepte celelalte zgomote, pe care le tăinuia întunericul. Multă vreme nu se mai auzi nimic; acum însă știa că nu-i singur și se putea gîndi la altceva. De undeva din urmă, cu o durere surdă, ieșiră la suprafață gîndurile despre Maria și despre bani, iar în lanț, ca o ultimă verigă, își aminti de frate-său. Și Kuzma se hotărî: dimineață o să plece la el.

Dimineața, vîntul bubuia afară în perete și Kuzma începu să se grăbească. Îi spuse Mariei că se duce la oraș, iar ea, care în ultimele zile tăcuse și încremenise, își spuse părerea: frate-său n-o să-i dea. Dar Kuzma nu mai avea altă cale. Maria, înțelegînd că o să fie singură, temîndu-se că o să rămînă fără apărare, repetă iarăși și iarăși că frate-său n-o să-i dea, apoi începu să plîngă.

Kuzma nu încercă s-o liniştească: las-să plîngă, acum pînă şi lacrimile ei erau pentru el o alinare; mai bine aşa decît să tacă.

În autobuz stătu la geam şi privi cum îşi face de cap vîntul. Kuzma înţelese că aşa trebuie să fie, că vremea nu poate fi frumoasă cînd el şi Maria dăduseră peste o asemenea belea, numai că vîntul bătea cu atîta putere, încît Kuzma se sperie ca nu cumva s-o păţească şi mai rău. Aşteptă toată ziua ca vîntul să se potolească şi nu mai avea răbdare să vadă că se domoleşte; chiar cu ochii închişi vedea cum zvîcneşte şi geme pămîntul în bătaia lui.

Abia cînd se întunecă începu Kuzma să se liniştească. Acum nu ştia ce se petrece afară, nu ştia şi nu voia să ghicească ce-l aşteaptă de-acum încolo. Era mulţumit că poate să nu facă nimic, că trenul face totul pentru el. Kuzma se odihnea, dar asta era odihna inculpatului înainte de rostirea verdictului şi el simţea.

Ar fi vrut să meargă şi să tot meargă, dar trenul iată, îl adusese la oraş. Kuzma se gîndea cu spaimă că acum va trebui să ceară din nou bani. Nu era pregătit pentru asta. Nu-i plăcea oraşul, se temea de el. Iar cînd trenul începu să frîneze îşi aminti de vînt şi se zgribuli, spunîndu-şi că totul depinde de vînt.

Kuzma coboară din tren şi încremeneşte de uimire: ninge. Zăpada cade pe pămînt în fulgi mari, flocoşi, iar în penumbra dimineţii care se iveşte pămîntul începe să se albească.

Nici urmă de vînt. O linişte moale, nepămînteană care se lasă pe pămînt odată cu

zăpada, acoperă și înăbușă zgomotele încă rare.

Străduindu-se să calce pe urmele altcuiva, ca să nu întineze zăpada, Kuzma trece peste șine spre gară. Îl cuprinde sentimentul amar și trist că nu poate ocoli ceea ce se petrece acum. Se silește să se convingă singur că n-a venit la un străin, ci la frate-său, dar imaginea acestuia ca salvator i se furișază tot timpul din gînd, și lui Kuzma îi rămîne doar cuvîntul, prea scurt și șubred ca să-l liniștească. Atunci se gîndește la ninsoare, la faptul că zăpada e semn bun. Trebuie să fie, ninsoarea a ajuns acum și în sat, iar Maria, cu ochii sclipind de speranță, o privește ca pe o minune. Pesemne, ea socotește că el a ajuns acum la frate-său și s-au învoit în toate privințele, iar după asta, ca un semn bun, a început să ningă, pentru ca ea să nu se mai frămînte zadarnic. Poate că a ajuns și ea la gîndul ăsta.

Kuzma se îndreaptă spre stația de autobuz și, scoțînd plicul cu adresa, întreabă cum se ajunge la frate-său. Oamenii îi arată autobuzul cu care trebuie să meargă. Kuzma se urcă în el. În autobuz nu e lume multă, fiindcă-i devreme, și e duminică dimineața. Kuzma se simte singur de tot și pierdut, de parcă n-ar fi venit din proprie inițiativă, ci l-ar fi adus cineva. Gîndul la bani i se pare un fleac față de ceea ce-l așteaptă de acum înainte. Se uită la oameni — toți privesc pe geam și nu-i dau atenție. Se ocărăște în gînd: cum de i-a trecut prin minte să se ducă la oraș pentru bani, oare chiar nu putea face rost la el în sat?

Apoi coboară din autobuz privind împrejur, ținînd în mînă plicul cu adresa și merge pe stradă. S-a luminat. De sus, zăpada cade

fără întrerupere, îi cade lui Kuzma pe umeri, pe cap, împăienjenindu-i privirea, parcă împiedicîndu-l să meargă mai departe.

Kuzma găsește casa lui frate-său, se oprește să-și tragă sufletul, ascunde în buzunar plicul cu adresa, ud de zăpadă. Apoi își șterge fața cu palma, face ultimii pași pînă la ușă și bate. Uite că a ajuns, roagă-te, Mario!

Acum îi deschid ușa.

Redactor: ION ANGHEL
Tehnoredactor: IOAN I. IANCU

Bun de tipar: 23.02.1983.
Apărut: 1983.
Coli de tipar: 5,66.

Întreprinderea Poligrafică „Crișana",
Oradea, str. Moscovei nr. 5.
Comanda nr. 462/1982.
Republica Socialistă România

Lei 5,25